

GEIN, KAN DAT OOK NOG LEERZAAM ZIJN?

Onderzoek naar de waardering van humor en de overdracht van informatie met humor bij kinderen van 8 en 12 jaar

Master afstudeeropdracht

Uitgevoerd door: Dorien den Otter

Opleiding: Master Educational Science and Technology, University of Twente

Eerste interne begeleider: Dr. J. W. Luyten

Tweede interne begeleider: Dr. M. R. M. Meelissen

Organisatie: NTR, Hilversum

Externe begeleider: Drs. J. C.M. Louwes

Datum: juli 2013

INHOUDSOPGAVE

1. SAMENVATTING	4
2. INLEIDING	4
3. THEORETISCH KADER.....	5
3.1 Wat is humor? – Een definitie.....	5
3.2 Effecten van humor	6
3.2.1 Humor in advertenties en reclame op televisie	6
3.2.2 Humor in het onderwijs.....	8
3.2.3 Combinatie: Humor in educatieve televisie	9
3.2.4. Educatieve televisie in het algemeen	9
3.3 Humortechnieken	12
3.4 Verschillen per individu	15
3.4.1 Leeftijd	15
3.4.2 Sekse.....	15
3.4.3 Cultuur.....	16
3.4.4 Cognitiebehoefte	16
3.4.5 Behoefte aan humor	17
3.5 Slot	17
4. METHODE	18
4.1 De NTR	18
4.2 Welkom in de Gouden Eeuw	18
4.3 Onderzoeksgroep.....	18
4.4 Instrumenten.....	19
4.5 Data-analyse	20
4.6 Procedure.....	20
4.7 Betrouwbaarheid en validiteit van de gegevens.....	21
5. RESULTATEN	22
5.1 Waardering	22
5.1.1 Totale groep.....	22
5.1.2 Verschil in leeftijd	27
5.1.3 Verschil in geslacht	33
5.1.4 Verschil in cultuur	38
5.1.5 Cognitiebehoefte	39
5.1.6 Behoefte aan humor	40
5.1.7 Interesse in geschiedenis	41
5.2 Leerdoelen	42
5.2.1 Totale groep.....	42
5.2.2 Individuele verschillen	44
5.3 Verband waardering en leerdoelen.....	45
6. SAMENVATTING EN CONCLUSIE	46
7. BEPERKINGEN	49
8. DISCUSSIE.....	50

9. LITERATUUR.....	52
Appendix 1 – Methode literatuuronderzoek.....	57
Appendix 2 – Doelen aflevering <i>Politiek</i>	58
Appendix 3 – Doelen aflevering <i>Dagelijks leven</i>	59
Appendix 4 – Toets	60
Appendix 5– Vragenlijst leerlingen	62
Appendix 6 – Vragenlijst leerkracht	71
Appendix 7 – Interview regisseur	72

1. SAMENVATTING

Humor is een veelgebruikt middel in advertenties en reclame op televisie om aandacht te trekken of een positieve houding te creëren ten opzichte van het product of de boodschap. In het onderwijs gebruiken leerkrachten humor vaak om een aangename leeromgeving te creëren en om kinderen de inhoud beter te laten onthouden. In beide contexten is het effect afhankelijk van individuele kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, cultuur, niveau en behoefte. Verrassend is dat er weinig bekend is over het gebruik van humor in een combinatie hiervan: de educatieve televisie. In dit onderzoek is er gekeken naar de inzet, de waardering en de leereffecten van humor in twee afleveringen van de achtdelige serie ‘Welkom in de Gouden Eeuw’, een educatieve televisieprogramma geproduceerd door het Klokhuis (NTR) voor kinderen van 8 – 12 jaar. Allereerst is er door middel van een analyse met de regisseur van het Klokhuis achterhaald welke humortechnieken gebruikt zijn, waarnaar 188 kinderen uit groep 5 en groep 8 van vier verschillende scholen de aflevering hebben gekeken en via een vragenlijst hun waardering hebben geuit. Daarnaast zijn de leerdoelen met de eindredacteur opgesteld en is er door middel van een voor- en nameting met 175 kinderen achterhaald in hoeverre deze zijn behaald. Ten slotte is er geanalyseerd in hoeverre er een verband is tussen de waardering en de behaalde leerdoelen. De resultaten van de beschrijvende en correlatieanalyses laten zien dat het programma diverse humortechnieken bevat die verschillend door kinderen zijn gewaardeerd. Individuele kenmerken als geslacht, leeftijd en behoefte bleken hierin van belang en ook interesse in geschiedenis speelt een rol in de waardering. Verder behaalden vele kinderen een significant hogere score op de natoets dan op de voortoets. Ten slotte bleek er een significant positief verband te zijn tussen de waardering en de behaalde leerdoelen. Nader onderzoek wordt geadviseerd en verdere richtlijnen voor de praktijk worden besproken.

2. INLEIDING

Humor is een veelgebruikt middel in advertenties en reclame op televisie. Zo bevat bijna één op de vijf televisiereclames humor (Eisend, 2009). Uit het vele onderzoek dat hiernaar is verricht, blijkt onder andere dat humor een middel is om aandacht te trekken (Eisend, 2009; Spooren, 2005).

Daarnaast wordt humor veel ingezet door leerkrachten in het onderwijs. Het onderzoek hiernaar toont onder andere aan dat humor tot betere leerprestaties leidt (Hackathorn, et al., 2011; Neumann, Hood, & Neumann, 2009; Summerfelt, Lippman en Hyman, 2010; Wanzer & Frymier, 1999).

In beide situaties moet men deze effecten met voorzichtigheid interpreteren, omdat blijkt dat deze effecten afhangen van factoren uit de context. Hierbij moet gedacht worden aan het type product, het type humor, de plaats van de humor in de les of de reclame, de definitie van humor, de manier waarop humor is gemeten en tot slot kenmerken van de individuen die de les of de reclame ontvangen.

Ook in de combinatie van deze twee – de educatieve televisie – wordt humor gebruikt om aandacht te trekken en om de inhoud beter over te brengen zodat de doelgroep de inhoud onthoudt. Klokhuis is hier een voorbeeld van: een educatief televisieprogramma waarin feit en fictie, educatie en amusement en ernst en humor worden afgewisseld om kinderen (van 8 t/m 12 jaar) op een leuke manier wat bij te brengen over de meest uiteenlopende onderwerpen (Beeld en Geluid, www.beeldengeluid.nl).

Er is echter nog maar weinig onderzoek gedaan naar de manier waarop humor in educatieve televisie wordt ingezet, hoe deze humor wordt gewaardeerd, naar de mate waarin kinderen de kennis middels humor onthouden en welke contextfactoren hierbij bepalend zijn. Slechts enkele onderzoeken geven een paar indicaties (Zillman, Williams, Bryant, Boynton & Wolf, 1980; Zillman, et al., 1984). Voor een geschikt gebruik van humor in educatieve televisieprogramma's is het wel van belang om hier meer over te weten.

In opdracht van het televisieprogramma Klokhuis (NTR) wordt er in dit onderzoek gekeken naar de inzet, de waardering en de effecten van humor in het programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’. Dit programma is een historische komedie, gericht op kinderen tussen de 8 en 12 jaar. Het bestaat uit 8 afleveringen die in december 2012 en januari 2013 op televisie zijn uitgezonden. Twee

van deze afleveringen, aflevering 4 *Politiek* en aflevering 8 *Dagelijks leven*, zullen worden geanalyseerd. De volgende onderzoeksvragen staan centraal:

1. *Welke gebruikte humortechnieken in de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven van het programma 'Welkom in de Gouden Eeuw' van Klokhuis (NTR) worden door kinderen tussen 8 en 12 jaar gewaardeerd?*
2. *In hoeverre worden de beoogde leerdoelen van de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven bij kinderen tussen 8 en 12 jaar behaald door middel van het humoristische programma 'Welkom in de Gouden Eeuw'?*
3. *Is er een verband tussen de waardering van de gebruikte humortechnieken en de mate waarin de kinderen van het programma 'Welkom in de Gouden Eeuw' hebben geleerd?*

Voor de beantwoording van de eerste vraag is er een planevaluatie gedaan (Swanborn, 2007), waarbij is nagegaan in hoeverre de gebruikte humor door de kinderen net zo wordt gewaardeerd als dat wordt verwacht op basis van de literatuur en gesprekken met de eindredacteur en regisseur. Voor de beantwoording van de tweede vraag wordt er met een pre-experimenteel ontwerp (Baarda & De Goede, 2006) getoetst of kinderen meer weten na afloop van het programma. Hierbij ontvangt een experimentele groep de voor- en een nameting met daartussen de interventie X. De derde vraag kan worden beantwoord door de relatie tussen de eerste twee vragen te analyseren met een correlatieanalyse. Het antwoord op deze vragen moet leiden tot een aantal richtlijnen die regisseurs van educatieve televisie kunnen gebruiken gedurende de ontwikkeling van de programma's.

In het theoretische kader wordt nu eerst besproken wat er al bekend is over het gebruik van humor. In paragraaf 3.1 wordt het begrip humor nader gedefinieerd. In paragraaf 3.2 worden de effecten van humor in advertenties en reclame, in het onderwijs en in educatieve televisie besproken en wordt er ingegaan op effecten van educatieve televisie in het algemeen. Paragraaf 3.3 specificeert het begrip humor verder door humor in verschillende technieken te categoriseren. Paragraaf 3.4 gaat in op individuele kenmerken die de waardering en leereffecten van humor nader kunnen verklaren. In paragraaf 3.5 worden de zojuist gestelde onderzoeksvragen nader gedefinieerd op basis van de gevonden resultaten in de literatuur.

3. THEORETISCH KADER

3.1 Wat is humor? – Een definitie

Aan het begin van de twintigste eeuw had men moeite met het vinden van een definitie voor het begrip 'humor'. Dit blijkt onder andere uit het volgende citaat: *"Hardly a word in the (English) language... would be harder to define with scientific precision than this familiar one"* (Sully, 1902 in Sternthal & Craig, 1973). Ruim een eeuw later is die definitie er nog steeds niet: *"Een allesomvattende, algemeen geaccepteerde definitie van humor bestaat niet"* (Olsthoorn, 2004).

Hoewel er niet één vaste definitie is te geven, zijn er drie theorieën die humor vanuit een verschillend perspectief omschrijven (Meijer, 2000; Buijzen & Valkenburg, 2004; Olsthoorn, 2004, Whisonant, 1998): de opluchtingstheorie, de superioriteitstheorie en de incongruentietheorie.

Volgens de opluchtingstheorie (relief theory), geïntroduceerd door Spencer en populair geworden door Freud, is humor een sociaal aanvaardbare manier om psychologische of fysieke opgebouwde spanningen te ontladen. De humor die hieruit voortkomt kan vaak agressief en seksueel getint zijn. Maar een voorbeeld die ook tot deze theorie behoort is een grap die gemaakt wordt tijdens een sollicitatiegesprek.

De superioriteitstheorie (superiority theory), ontwikkeld bij de Engelse filosoof Thomas Hobbes, stelt dat humor wordt gebruikt als vorm van leedvermaak. Mensen lachen omdat ze een soort van overwinnings- of superioriteitsgevoel hebben tegenover de ander, wanneer die ander iets doms overkomt. Humor heeft dus met name een sociale en emotionele functie. Mensen krijgen meer zelfvertrouwen en zelfwaardering. Een voorbeeld hiervan is het lachen om beelden die met een verborgen camera zijn gemaakt. De kijkers bedenken dat dit henzelf nooit zal overkomen, maar alleen die ander.

Volgens de incongruentietheorie (incongruity theory) ontstaat humor door tegenstrijdigheden. Er gebeuren dingen die ingaan tegen het verwachtingspatroon van de ontvanger en wat de ontvanger verrast. De humor heeft hier een cognitieve functie. Een voorbeeld hiervan is het volgende: "ieder

burger met verantwoordelijkheidsgevoel zou belastingen moeten betalen met een glimlach. Ik heb dat geprobeerd, maar ze hadden toch liever geld” (Encyclo, www.encyclo.nl). De tweede zin verwacht de ontvanger niet en is verrassend. Ook een woordspeling is een vorm van incongruentie.

De drie humortheorieën vullen elkaar aan, ze zijn complementair. Ze sluiten elkaar niet uit, omdat elke theorie zijn eigen focus heeft. Een bepaalde grap kan dan ook meestal vanuit meerdere theorieën worden verklaard (Berger, 1993; Meijer, 2000).

In de literatuur wordt het meeste aandacht besteed aan de incongruentietheorie, omdat deze het meest wordt ingezet (Spooren, 2005, p.43). Volgens het ‘two stage model of humor in television advertising’ ontstaat er in de eerste fase incongruentie als de ontvanger verrassing ondervindt van wat hij ziet in de advertentie. Incongruentie betekent de mate waarin de inhoud van de advertentie afwijkt van de verwachtingen. In de tweede fase wordt het gevoel van verrassing omgezet in humor als de incongruentie wordt opgelost (Woltman, Mukherjee & Hoyer, 2004). Hoe onverwachter de verrassing is, hoe sterker het effect van de humor (Kellaris & Cline, 2007).

Doordat er verschillende definities over humor zijn, is de operationalisatie van het begrip humor ook in elk onderzoek weer anders. Bovendien wordt er niet in elk onderzoek duidelijk welke definitie van humor wordt gebruikt. Ondanks deze beperking is er geprobeerd om een overzicht te geven van het huidige onderzoek naar de effecten van humor in advertenties en reclame op televisie (3.2.1) naar de effecten van humor in het onderwijs (3.2.2), en naar de effecten van humor in de combinatie hiervan: de educatieve televisie (3.2.3).

3.2 Effecten van humor

3.2.1 Humor in advertenties en reclame op televisie

Humor wordt veel gebruikt om te adverteren. Zo bevat bijna één op de vijf televisiereclames humor (Eisend, 2009; Woltman, Mukherjee & Hoyer, 2004). Voor reclamemakers is het belangrijk om te weten of bepaalde doelstellingen met humor kan worden bereikt, zoals aandacht trekken of meer herinnering (Chung & Zhao, 2003). Er is dan ook veel onderzoek verricht naar de effecten van humor in advertenties.

Allereerst blijkt uit tal van studies dat humor de aandacht van de ontvanger trekt en vasthoudt (Gulas & Weinberger, 1992; Eisend, 2009; Spooren, 2005; Sternthal & Craig, 1973) in zowel radio-, magazine- als televisieadvertenties (Gulas & Weinberger, 1992). Hoe meer de humor is gerelateerd aan het product of het onderwerp waar reclame voor wordt gemaakt, hoe groter de aandacht zal zijn (Gulas & Weinberger, 1992).

Daarnaast kan humor tot een positieve houding leiden ten opzichte van de advertentie (Belch & Belch, 1984; Chung & Zhao, 2003; Eisend, 2009; Gulas & Weinberger, 1992; Sternthal & Craig, 1973) en een positieve houding ten opzichte van het productmerk of de boodschap (Belch & Belch, 1984; Gulas & Weinberger, 1992; Eisend, 2009; Zhang & Zinkhan, 1991).

Humor zou verder kunnen zorgen voor meer herinnering van de advertentie of het product (Chung & Zhao, 2003; Cline & Kellaris, 2007; Zhang & Zinkhan, 1991), maar ook dit wordt niet ondersteund in de meta-analyse van Eisend (2009).

Verder zijn er tegenstrijdige resultaten over het begrip. Als humor leidt tot een meer positieve houding, zou de verwerking meer intensief kunnen zijn, waardoor de ontvanger de boodschap beter begrijpt (Spooren, 2005; Zhang and Zinkhan 1991). Andere studies denken juist dat humor de herinnering aan het product schaadt, omdat humor de aandacht van de producten afleidt (Strick, Van Baaren, Holland & Van Knippenborg, 2009). Gulas en Weinberger (1992) stellen dat deze tegenstrijdige resultaten komen door de definitie van het woord ‘begrip’, het humortype en het producttype.

De adverteerder achter de advertentie wordt mogelijk meer gewaardeerd (Spooren, 2005; Sternthal & Craig, 1973) en meer geloofwaardig bevonden (Belch & Belch, 1984). Gulas en Weinberger (1992) bevestigen deze relatie echter niet en Eisend (2009) stelt zelfs een negatieve correlatie vast. Volgens Gulas en Weinberger (1992) zijn deze tegenstrijdige resultaten te verklaren door het humortype en de productcategorie.

Het doel waar het de reclamemakers uiteindelijk om gaat, is meer van het product verkopen. Humor zou volgens Eisend (2009) inderdaad tot meer overtuiging kunnen leiden om het product te

kopen, hoewel de impact hierop minder groot is dan bijvoorbeeld het aandacht trekken. Belch & Belch (1984) en Gulas en Weinberger (1992) kunnen dit effect niet bevestigen.

Deze effecten moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Er zijn namelijk verschillende contextvariabelen die het beletten om algemeen geldende conclusies te trekken wat betreft de effecten van humor.

Zo is het type product bepalend die in de reclame of advertentie wordt gebruikt. Gulas en Weinberger (2006, in Eisend, 2009) ontwierpen een Product Color Matrix, waarin ze witte, rode, blauwe en gele producten in onderscheidden. Deze producten verschilden enerzijds in de mate van financiële kosten en anderzijds in de mate van functionele versus gevoelswaarde. Het hangt van het type product af, of de humor erg effectief is. Hoewel hier niet een geheel eenduidig beeld over is, blijkt wel dat de gele producten - producten die financieel weinig kosten en een gevoelswaarde hebben - erg geschikt zijn. Dit zijn producten die een soort beloning vormen voor de consument, zoals snacks, bier en snoep.

Chung & Zhao (2003) en Zhang & Zinkhan (2006) stellen daarbij dat humor effectiever is bij producten met een lage betrokkenheid. De humor vormt dan het extra duwtje in de rug om het product te herinneren en de advertentie te waarderen. Bij een hoge betrokkenheid heeft de humor daarentegen een gering effect, omdat de consument zich dan vooral laat beïnvloeden door de kracht van de argumenten in de reclame in plaats van de humor (Spooren, 2005). Deze gedachte past bij het Elaboration Likelihood Model, die stelt dat de verwerking van een boodschap via de centrale of via de perifere route kan gebeuren. In het geval van de lage betrokkenheid zal de verwerking via de perifere route gebeuren, waarbij men zich laat beïnvloeden door de manier waarop de reclame wordt uitgevoerd (beelden, muziek,...). In het geval van hoge betrokkenheid, volgt men de centrale route en speelt de kracht van de argumenten een belangrijke rol.

Verder hangt de effectiviteit van de humor af van het type humor dat wordt gebruikt (Gulas & Weinberger, 1992). Aangezien er niet één definitie voor humor is te geven, blijkt wel dat er heel veel verschillende soorten humor zijn. Humor is dikwijls geclassificeerd op dimensies als inhoud (agressief, seksueel of nonsens) of op technieken (woordspeling, understatement, grap, ironie, et cetera). Dit kan bepalend zijn voor de effectiviteit van de humor. Uit onderzoek van Cline en Kellaris (2007) blijkt dat een advertentie beter onthouden wordt als de humor sterk gerelateerd is aan de boodschap.

Daarnaast is het medium van de advertentie van invloed. Visuele media, zoals posters, zou een minder groot effect hebben dan audio-visuele media, zoals televisie (Eisend, 2009; Gulas & Weinberger, 1992; Spooren, 2005).

Men zou ook kunnen denken dat het effect van humor bij herhaling van de reclame ook snel minder wordt, omdat het verrassingselement is verdwenen (Gulas & Weinberger, 1992). Belch en Belch (1983) en Zhang en Zinkhan (1991) concluderen dat de frequentie van blootstelling aan de reclame geen effect heeft op de waargenomen humor. Bovendien suggereren Zhang en Zinkhan (1991) dat dit mogelijke verschijnsel kan worden uitgesteld door de groepsgrootte. In hun onderzoek maakten zij onderscheid tussen het kijken naar de reclame alleen, met drie personen of met zes personen. Hoe groter deze groep, hoe minder kans dat de humoristische advertentie zijn grappigheid verliest. Waar zij nog niet naar hebben gekeken is of de aard van het gezelschap, zoals vrienden, collega's of onbekenden, van invloed is op de waargenomen humor.

Verder kan de manier waarop de onderzoeken zijn gedaan van invloed zijn op de grootte van het effect. Er zou sprake van een bias kunnen zijn, doordat vele academische onderzoeken gedaan worden in laboratoriasettings in plaats van op het veld zelf (Eisend, 2009). Daarbij bestaat de onderzoeksgroep vaak uit studenten, maar zij zijn niet representatief voor de hele bevolking. Zij hebben een relatief jonge leeftijd, wat samengaat met een hogere waardering van humor en zij hebben een hoog onderwijsniveau, wat hun humorbegrip doet vergroten (Eisend, 2009).

Tot slot hangt het effect van humor af van de doelgroep die de boodschap ontvangt, zoals de leeftijd en het geslacht. Deze factoren worden in een aparte paragraaf besproken. Samenvattend lijkt het erop dat humor sterke effecten kan hebben zoals aandacht trekken en een positieve houding creëren, maar dit effect hangt af van het type product, het type humor en het juiste publiek (Spooren, 2005).

3.2.2 Humor in het onderwijs

Ook in het onderwijs is humor een veelgebruikt middel. Veel leraren ervaren het gebruik van humor in hun klas als bevorderlijk voor het leerproces. Resultaten van empirische onderzoeken tonen echter niet altijd zulke eenzijdige resultaten over de effectiviteit van humor (Bryant & Zillman, 1989; Shade, 1996 in Whisonant, 1998).

Uit de meta-analyse van Banas, Dunbar, Rodriguez en Liu (2011) en een analyse van Lei, Cohen en Russler (2010) blijkt dat het gebruik van positieve humor door de leraar tot meer populariteit van deze leraar leidt. Positieve humor betekent humor waarmee de leraar affiniteit wil creëren. Daarentegen leidt negatieve humor, ongeschikte of agressieve humor, tot negatieve percepties van leerlingen op hun leraar.

De geloofwaardigheid van een leraar wordt door humor niet negatief benadeeld, hoewel humor altijd iets onserieus bevat (Banas, et al., 2011). Een leraar die humor gebruikt, wordt door leerlingen alsnog als competent gezien (Wanzer & Frymier, 1999). Er moet hier wel sprake zijn van geschikte humor. Bovendien leidt teveel gebruik van humor wel tot ongeloofwaardigheid (Banas, et al., 2011).

Daarnaast blijkt uit deze meta-analyse dat het gebruik van positieve humor door de leraar, leidt tot een aangenamere leeromgeving, waarbij spanning en angst van leerlingen wordt verminderd (Banas, et al., 2011). Dit sluit aan bij de Emotional Response Theory en de Instructional Humor Processing Theory die onder andere stellen dat gebruik van geschikte humor een positieve invloed hebben en leiden tot een meer plezierige leeromgeving.

Uit het voorgaande blijkt dus dat humor kan leiden tot meer populariteit van de leraar en een aangenamere leeromgeving. Toch zullen de meeste mensen stellen dat humor wordt gebruikt met *'...the most important reason (...) to enhance learning'* (Wanzer et al., 2010, p.2). Leerlingen zelf geven aan dat ze meer leren van leraren die veel humor gebruiken, want humor leidt tot het erbij houden van de aandacht, een mentale pauze, het verminderen van monotonie en het opbreken van de inhoud (Wanzer & Frymier, 1999; Neumann, Hood, & Neumann, 2009).

Hackathorn, et al. (2011) toonden aan dat humor tot betere prestaties op examens leidt, vooral bij kennis en begripvragen. Toepassingsvragen, waarbij de leerling de geleerde kennis op andere gebieden moest laten zien, toonden geen significante verbetering. Summerfelt, Lippman en Hyman (2010) concluderen uit vier experimenten dat woordspelingen tot betere herinnering leidt, afhankelijk van de mate van incongruentie die actief opgelost moet worden. Verder blijkt humor het creatief denken van leerlingen bevorderen, waardoor ze beter op een probleem-oplostaak presteren (Isen, Daubman, & Nowicki, 1987; Lei, et al., 2011).

Hoewel deze studies verschillende leereffecten tonen, vinden andere studies helemaal geen effect (e.g. Gruner, 1967; Houser et al., 2007; Kilpela, 1961; Markiewicz, 1973; Taylor, 1964; Youngman, 1966 in Banas, et al., 2011). Dit tegenstrijdige resultaat is mogelijk te verklaren, doordat er bij deze studies geen lange termijn meting is uitgevoerd (Whisonant, 1998; Ziv, 1988). Verder is het per onderzoek verschillend - net als bij onderzoeken naar advertenties en reclame - welk type humor is gemeten, op welke plek de humor is geïntegreerd in de les en of de humor inhoudelijk relevant was (Banas, et al., 2011). Het effect van humor is groter als de humor gerelateerd is aan de inhoud (Neumann, Hood & Neumann, 2009). Bovendien zou het effect van humor minder groot zijn voor leerlingen die intrinsiek gemotiveerd zijn in de inhoud (Neumann, Hood, & Neumann, 2009; Wanzer, Frymier en Irwin, 2010). Ook hier zou men het Elaboration Likelihood Model weer kunnen toepassen. Intrinsiek gemotiveerde leerlingen hebben geen humor nodig als perifere route om de aandacht erbij te houden en iets te leren.

Bovendien vinden studenten niet elk type humor geschikt (Wanzer et al., 2006). Grapjes maken om een concept, versprekingen maken en onschuldig plagen vinden ze wel leuk. Humor die anderen kleineert, zoals plezier maken om de fouten van een ander, is ongepast (Wanzer et al., 2006). Verdere doelgroepenkenmerken worden in een aparte paragraaf besproken.

Samenvattend betekent dit dat het effect van humor *'depends on employing the right type of humor, under the proper conditions, at the right time, and with proper motivated and receptive students'* (Bryant & Zillmann, 1989, p.74).

3.2.3 Combinatie: Humor in educatieve televisie

Er al veel onderzoek is gedaan naar de effecten van humor tijdens de instructie van een leerkracht in het onderwijs en naar de effecten van humor in reclame en advertenties op televisie. Daarentegen is er nog maar weinig bekend over de effecten van humor in een combinatie hiervan: het gebruik van humor bij educatieve televisie. Slechts enkele onderzoeken geven een paar indicaties.

Zillman, Williams, Bryant, Boynton & Wolf (1980) vinden dat de toevoeging van humorsegmenten in een educatief televisieprogramma leidt tot meer aandacht van jonge kinderen (groep 1-3) en daarmee tot een grotere kans op meer informatieverwerving. Kinderen geven namelijk aandacht aan datgene wat hen aan het lachen maakt (Lyon, 2006).

Uit het onderzoek van Zillman, et al. (1980) bleek dat de sterkte van dit effect afhing van de frequentie en duur waarin de humorsegmenten werden getoond. De groep die de humorsegmenten meer verspreid zag in korte delen (een hogere frequentie) toonde een groter effect dan de groep die het hele humorsegment in één lang deel achter elkaar zag.

Het type humor is een andere belangrijke factor. Een potentieel negatief effect zou kunnen ontstaan door informatie een overdreven of ironische tint te geven (Zillman, et al., 1984). Zij vinden dat informatie die overdreven wordt of ironisch is getint, leidt tot een overschatting respectievelijk onderschatting van de informatie bij kinderen van groep 1-3 en 6. Zelfs als de humor wordt gecorrigeerd, verwarran kinderen de feitelijke informatie met de humoristische vervormingen. Ze onthouden alleen maar de humor en niet de correcties (Zillman, et al., 1984).

3.2.4. Educatieve televisie in het algemeen

Het gebruik van humor in educatieve televisie is slechts een onderdeel dat ingezet kan worden om meer effect te krijgen met het programma. Ook andere elementen zijn bepalend voor de mate waarin educatieve televisie effect heeft. Er is dan ook veel onderzoek verricht naar de effecten van educatieve televisie in het algemeen. Zo is er veel gerapporteerd over de negatieve effecten van televisie, zoals geweld (Fisch, 2005; Kondo, 2009). Maar gelukkig is er ook steeds meer aandacht voor de positieve effecten van de televisie. De educatieve televisie is bijvoorbeeld een manier om kinderen in contact te brengen met de wereld en ze iets te leren (Kondo, 2009). Hoewel kinderen de educatieve televisie voornamelijk als een vorm van entertainment zien, beschouwen de ouders het vooral als een educatief instrument die de intellectuele ontwikkeling van kinderen kan stimuleren (Rideout *et al* 2003; Vom Orde, 2012).

Uit veel Amerikaans onderzoek met programma's als *Sesame Street*, *Between the Lions*; *The Electric Company*, *Square One TV*, *Cyberchase*, *Contac* en *Bill Nye the Science Guy* blijkt inderdaad dat de ontwikkeling van kinderen kan worden gestimuleerd (Kondo, 2009). Significante positieve effecten zijn gevonden voor zowel voorschoolse als schoolgaande kinderen op veel gebieden (Fisch, 2000). Allereerst stimuleren educatieve programma's de intellectuele ontwikkeling op het gebied van taal en geletterdheid, wiskunde en probleem-oplossen, wetenschap en technologie, maatschappijleer en geschiedenis, kwesties in de actualiteit en meer algemene schoolrijpheid (Fisch, 2000; 2005; Kondo, 2009). Met dit laatste wordt bedoeld dat kinderen in hun schooltijd beter op Engels, Wiskunde en Science presteren, als ze in hun peutertijd naar sesamstraat hebben gekeken (Kondo, 2009; Vom Orde, 2012; Weatherholt, 2007).

Naast het effect op de intellectuele ontwikkeling, is er het effect op de sociale ontwikkeling (Fisch, 2005; Kondo, 2009). Thakkar, Garrison & Christakis (2006) concluderen in hun review dat educatieve televisie de diversiteit kan benadrukken, waardoor kinderen minder racistisch worden. Daarnaast tonen een aantal onderzoeken aan dat educatieve televisie tot meer sociaal-gewenst gedrag kan leiden. Kinderen zouden meer vrijgevig en behulpzaam zijn naar anderen (Kondo, 2009; Weatherholt, 2007). Toch vinden de genoemde onderzoeken in Thakkar, et al. (2006) geen significant effect hiervoor. Er is nog meer onderzoek nodig naar hoe dit precies werkt (Kondo, 2009). Afhankelijk van de overgebrachte inhoud van het programma, kan de educatieve televisie ook nog leiden tot meer fantasie bij kinderen (Thakkar, et al., 2006).

Veel onderzoeken hebben dus aangetoond *dat* kinderen van verschillende leeftijden leren van de educatieve televisie. Dat wil echter nog niet zeggen dat alle educatieve programma's even effectief zijn of even sterke invloed hebben op de kijkers. De vraag is *hoe* het komt dat het ene programma effectiever is dan het andere programma en *hoe* kinderen de educatieve inhoud begrijpen van de televisieprogramma's (Fisch, 2000; Weatherholt, 2007).

Het capacity model van Fisch (2000) laat zien hoe dit proces in zijn werk gaat. Dit model gaat uit van de informatieverwerkingstheorie, die stelt dat begrip wordt gecreëerd in het werkgeheugen. In dit werkgeheugen verwerkt de kijker enerzijds het verhaal (de opeenvolging van gebeurtenissen, de gestelde doelen die de karakters moeten bereiken et cetera), en anderzijds de educatieve inhoud (de onderliggende concepten of boodschap, in de vorm van declaratieve (historische feiten) of procedurele (probleem-oplosstrategieën) kennis). Aangezien het werkgeheugen een beperkte capaciteit heeft, moet de informatie op een effectieve manier worden vergaard. Volgens het capacity model kan dit door de afstand tussen het verhaal en de educatieve inhoud zo klein mogelijk te houden. In de praktijk betekent dit dat de inhoud zoveel mogelijk is geïntegreerd in het verhaal.

Naast de afstand tussen het verhaal en de educatieve inhoud, zijn er andere variabelen die het begrip kunnen beïnvloeden. Allereerst zijn dit de kenmerken van de kijker. Deze kenmerken zijn samengevat in de eerste kolom van Tabel 1 en een aantal elementen hiervan worden kort toegelicht.

Tabel 1. *Kenmerken van de kijker en het programma die het begrip van het televisieprogramma beïnvloeden*

Kenmerken kijker	Kenmerken programma
- Motivatie om te leren (Fisch, 2000; Valkenburg & Cantor, 2000; Valkenburg & Janssen, 1999) - Interesse in onderwerp van verhaal (Fisch, 2000) - Interesse in educatieve inhoud (Fisch, 2000) - Voorkennis van het verhaal (Fisch, 2000) - Voorkennis van de educatieve inhoud (Fisch, 2000) - Aanwezigheid van verhaalschema's, waardoor basisstructuur verhaal wordt herkend (Fisch, 2000) - Kennis van televisieconventies, waardoor gelijk wordt herkend wat de afspraken/aannames zijn waarbinnen een verhaal wordt verteld (Fisch, 2000) - Verbale vaardigheden (Fisch, 2000) - Korte termijn geheugen (Fisch, 2000) - Vaardigheid om meerdere doelen te managen (Fisch, 2000) - Snelheid van verwerken, met als gevolg de mate waarin werkgeheugen wordt belast (Fisch, 2000) - Samenkijken en nabespreken met een volwassene (Fisch, 2000; Weatherholt, 2007)	- Aantrekkelijkheid (Fisch, 2000; 2005; Gabrelian, Blumberg en Hogan, 2009) - Actieve karakters, die als competent en intelligent worden gezien en waarmee de kijker zich identificeert (Fisch, 2005) - Aanmoediging tot actieve deelname, d.m.v. probleem oplossen voordat karakter oplossing heeft of follow-up activiteiten na programma (Fisch, 2005) - Onderwerpen aansluitend bij niveau, interesse en leeftijd kijker, waarbij koppeling naar hun dagelijks leven mogelijk is (Fisch, 2005) - Aansluiting bij verwachtingen, zodat het verhaal passend is bij cognitieve schema dat kind van bepaalde gebeurtenis heeft (Fisch, 2000) - Complexiteit (Fisch, 2000; 2005) - Mate waarin het verhaal en de educatieve inhoud helder, direct en expliciet wordt gegeven (Fisch, 2000; 2005) - Non-verbale aanwijzingen, zoals gebaren, intonaties in klanken, visuele aanwijzingen (Fisch, McCann Brown & Cohen, 2001) - Chronologische ordening (Fisch, 2000) - Productietechnieken bij centrale informatie (Fisch, 2005; Weatherholt, 2007) - Advance organizers (Fisch, 2000; Michel & Roebbers, 2008) - Samenvatting aan het einde van de aflevering die centrale informatie benadrukt (Fisch, 2005; Michel & Roebbers, 2008) - Herhaling (Fisch, 2005; Michel & Roebbers, 2008)

Een kind is een actieve en gemotiveerde ontdekkingsreiziger, die uit vrije wil naar educatieve programma's kijkt zonder aangemoedigd te zijn door ouders of leerkrachten (Valkenburg & Cantor, 2000; Valkenburg & Janssen, 1999). Ze kunnen zelf kiezen in welke mate ze opletten, waar ze op letten en in hoeverre ze zich concentreren. Aandacht is een voorwaarde om het programma te begrijpen (Weatherholt, 2007). Dit maakt allemaal verschil voor de mate waarin het kind de educatieve inhoud van het programma begrijpt.

Verder zullen kijkers die meer voorkennis hebben van het verhaal - de karakters en de verhaallijn – het verhaal sneller begrijpen (Fisch, 2000). Hetzelfde geldt voor voorkennis van de educatieve inhoud (Fisch, 2000). Uit onderzoek blijkt dat jongere kinderen meer moeite hebben met het begrijpen van het verhaal, omdat hun voorgaande ervaringen beperkter zijn. Hun cognitieve schema's zijn nog niet erg uitgebreid. Daardoor kunnen ze de nieuwe informatie minder goed koppelen aan de huidige ervaringen oftewel de bestaande schema's (Weatherholt, 2007).

Uit onderzoek blijkt dat de leeftijd bepalend is voor de snelheid van verwerking en het verwerken van meerdere dingen tegelijkertijd. Afhankelijk van de kijker, zal het werkgeheugen dus minder snel worden belast (Fisch, 2000).

De kenmerken uit de eerste kolom van Tabel 1 zijn bepalend voor de hoeveelheid aandacht die kijker voor het programma heeft. De verwerking van de inhoud hangt echter niet alleen van de kijker af. Ook de manier waarop het programma is ontworpen en hoe de te leren inhoud is gepresenteerd is van invloed op het begrip van de kijker (Michel & Roebers, 2008). Het is daarom van belang dat het programma zelf ook de aandacht van de kijker trekt en vasthoudt, zodat de kijker de inhoud verwerkt en begrijpt. Diverse onderzoeken hebben laten zien welke kenmerken een programma effectiever maken. De kenmerken zijn samengevat in de tweede kolom van Tabel 1.

Een belangrijk kenmerk is de aantrekkelijkheid van het programma. Kinderen kunnen worden aangetrokken door aantrekkelijke elementen, zoals humor, geheimen en spelletjes. Humor, in dit onderzoek centraal, is dus slechts één aspect om een educatief programma aantrekkelijk te maken. Aantrekkelijkheid trekt aandacht van kinderen om te kijken, wat de voorwaarde is om iets te leren (Fisch, 2000; 2005). Uit onderzoek van Gabrelian, Blumberg en Hogan (2009) blijkt tegen alle verwachting in dat een lage aantrekkingskracht juist leidt tot meer begrip van de educatieve inhoud. Zij verklaren dit resultaat door te stellen dat de aantrekkingskracht leidt tot het meer volgen van het verhaal, wat in het nadeel is van de aandacht voor de educatieve inhoud. Kinderen focussen zich dan zo op het verhaal, dat de educatieve inhoud door het verhaal wordt ondergesneeuwd. In hun onderzoek stonden het verhaal en de educatieve inhoud echter los van elkaar en waren dus niet geïntegreerd.

Verder is de complexiteit van het verhaal van invloed (Fisch, 2000). Onderzoek wijst uit dat jonge kinderen alleen verhalen kunnen verwerken, als het verhaal eenvoudig is gestructureerd, met duidelijke verbanden tussen de gebeurtenissen (Fisch, 2000). In één scene moeten slechts een beperkt aantal ideeën worden gepresenteerd (Fisch, 2005). Ditzelfde geldt voor de educatieve inhoud. Informatie die helder, expliciet en direct wordt gegeven, is makkelijker te verwerken dan informatie die moet worden afgeleid (Fisch, 2000; 2005). Het taalgebruik hiervan moet afgestemd zijn op de leeftijd van de kijker.

Tijdens het programma kunnen bepaalde technieken ook helpen om de centrale informatie eruit te laten springen. Het is bijvoorbeeld goed om de educatieve inhoud middenin de verhaallijn te presenteren, zoals een wiskundige formule die de sleutel vormt tot de oplossing van het mysterie (Fisch, 2005). De educatieve inhoud komt op deze manier meer centraal te staan. Verder hebben zeer jonge kinderen veel aandacht voor vrouwen- en kinderstemmen, animaties, applaus, gelach en muziek. Op iets oudere leeftijd zijn kinderen minder gevoelig voor deze opvallende kenmerken en laten ze zich meer trekken door andere elementen, zoals de actie van het karakter. Als deze technieken worden ingezet bij belangrijke informatie, zal er op dat moment extra aandacht zijn zodat de belangrijkste inhoud onthouden wordt (Weatherholt, 2007). Daarnaast zijn de toevoeging van visuele aankondingen – advance organizers – vooraf aan het programma bevorderend om de kijker de hoofd- en bijzaken te laten onderscheiden. Later in het programma hebben kijkers minder moeite om zich te richten op de centrale informatie (Fisch, 2000; Michel & Roebers, 2008).

Uit dit model blijkt dus wel dat humor niet het enigste element is die het effect van een educatief programma bepaalt. Er zijn vele elementen die samen zorgen voor een effectief educatief programma, zowel kenmerken van de kijker als kenmerken van het programma zelf. Bovendien is deze lijst met kenmerken niet volledig. In de toekomst zal onderzoek waarschijnlijk nog meer

kenmerken uitwijzen die van invloed zijn op het begrip van de kijker (Fisch, 2005). In de volgende paragraaf wordt er verder ingegaan op het specifieke element van educatieve televisie in dit onderzoek: humor.

3.3 Humortechnieken

Om beter grip te krijgen op het begrip ‘humor’, is het mogelijk om humor te categoriseren. Humor kan door middel van bepaalde technieken tot stand worden gebracht, zoals een woordspeling, ironie, een overdrijving, et cetera. In de afgelopen decennia zijn er vele pogingen gedaan om humortechnieken te categoriseren, zowel humortaxonomieën in de algemene communicatie (Martin, 2007; Rieck, 1997) als taxonomieën van humor in reclame en advertenties (Lynch & Hartman, 1968; Kelly & Solomon, 1975; Berger, 1993; Danna, 1992; Buijzen & Valkenburg, 2004; Van Meijl, 2006; Martin, 2007) als taxonomieën van humor die leraren in het onderwijs gebruiken (e. g. Frymier, Wanzer, & Wjtaszczyk, 2008; Wanzer, et al. 2006)

De categorisatie die zich specifiek richt op zowel kinderen als audiovisuele media is de categorisatie is die van Buijzen en Valkenburg (2004). Zij baseerden zich hiervoor op de categorisatie van Berger (1993), die zij vervolgens uitbreidden met humortechnieken voor kinderlijke humor. Nadat zij 319 reclameboodschappen hadden geanalyseerd, kwamen zij op 41 humortechnieken die zij in zeven categorieën konden indelen. De laatste categorie bestaat uit overige humortechnieken. Deze technieken konden niet in een andere categorie worden ondergebracht. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat ze opzichzelfstaand zijn of dat ze juist in meerdere categorieën tegelijk passen (Buijzen & Valkenburg, 2004). Deze indeling staat weergegeven in Tabel 2, waarbij de eerste categorie het minst complex is en de zevende categorie het meest complex.

Tabel 2. *Categorisatie humortechnieken volgens Buijzen en Valkenburg (2004)*

Humorcategorie	Omschrijving categorie	Humortheorie	Technieken	Omschrijving techniek
1. Clowneske humor	Meest eenvoudige categorie, welke achtervolging en krachtige arm- en beenbewegingen inhoudt.	Incongruentie	1a. Clownesk gedrag 1b. Antropomorfisme 1c. Snelheid 1d. Achtervolging	1a. Krachtige arm- en beenbewegingen maken; overdreven ongewoon lichamelijk gedrag 1b. Objecten of dieren met menselijke kenmerken 1c. Heel snel of in slow motion praten of bewegen 1d. Een achtervolging of jacht op iemand of iets
2. Verrassing	Even onschuldige categorie als categorie 1, maar vereist meer voorkennis en cognitie. Beelden en concepten kunnen plotseling veranderen.	Incongruentie	2a. Conceptuele verrassing 2b. Visuele verrassing 2c. Transformatie 2d. Overdrijving	2a. Het publiek misleiden door plotselinge, onverwachte wending 2b. Een onverwachte visuele/fysieke verandering 2c. Iemand of iets neemt een andere vorm aan of ondergaat een metamorfose 2d. Reageren op een overdreven manier, het vergroten van de kwaliteiten van een persoon.
3. Parodie	Complexere categorie, die voorkennis vereist van specifieke genres of stijlen die geparodieerd worden. Parodie betekent dat personen spottend worden geïmiteerd.	Incongruentie	3a. Parodie 3b. Grootpraak 3c. Stijfheid 3d. Absurditeit 3e. Infantilisme	3a. Het nadoen van een stijl of genre uit de literatuur of andere media 3b. Spreken op een hoogdravende, grootsprakerige of retorische manier 3c. Iemand die rechtlijnig denkt, die conservatief en onflexibel is 3d. Nonsens, een situatie die tegen alle logische ingaat. 3e. Spelen met klanken van woorden
4. Misverstand	Redelijk onschuldige categorie, met een neiging naar slachtofferhumor, zoals spotten met onwetendheid of onervarenheid van anderen.	Incongruentie	4a. Misverstand 4b. Onnozelheid 4c. Teleurstelling 4d. Geluidseffecten	4a. Het misduiden van de situatie 4b. Iemand die handelt en zich gedraagt op een naïeve en kinderlijke manier 4c. Een situatie die leidt tot een (geringe) teleurstelling 4d. Een grappig of onverwacht geluid.
5. Slapstick	Onvriendelijke categorie, waarbij leedvermaak voorop staat. Er wordt opzettelijk genoeg getoond. Het is een "physical pie-in-the-face type of humor" (p.162).	Opluchting Incongruentie Superioriteit	5a. Slapstick 5b. Merkwaardig gezicht 5c. Merkwaardige stem 5d. Toeval 5e. Onhandigheid 5f. Stereotype 5g. Bespotting 5h. Leedvermaak 5i. Terugpakken	5a. Fysieke taart in het gezicht humor, gaat vaak samen met de achteruitgang van iemands status. 5b. Een grappig gezicht hebben of een grimas maken 5c. Een grappige, ongewone stem 5d. Een toevallig en onverwacht voorval 5e. Gebrek aan handigheid en gratie 5f. Veralgemeende typering van een bepaalde natie, geslacht of andere groep 5g. Iemand belachelijk maken, verbaal of non-verbaal. 5h. Plezier hebben in andermans ongeluk; slachtoffer humor 5i. Verbale plagerij, meestal in een geestige dialoog.
6. Satire	Vijandige categorie die cognitief meer vereist dan slapstick humor. Een bekende persoon of situatie wordt voor schut gezet.	Superioriteit	6a. Satire 6b. Oneerbiedig gedrag 6c. Te slim af zijn 6d. Merkwaardige	6a. Belachelijk maken of gekscheren met bekende dingen, situaties of publieke figuren. 6b. Gebrek aan respect voor het gezag van de heersende normen 6c. Iemand te slim af zijn door een gevat antwoord 6d. Grappige, ongewone muziek

7. Ironie	Vijandige categorie die cognitief meer vereist dan slapstick humor. Het clustert met sarcasme en woordspelingen.	Superioriteit	muziek	
			7a. Ironie	7a. Iets zeggen, maar iets anders of juist het tegenovergestelde bedoelen
8. Overige			7b. Sarcasme (bijtende ironie)	7b. Gemene opmerking maken op vijandige toon. Iemand wordt verbaal naar beneden gehaald.
			7c. Verlegenheid	7c. Een ongemakkelijke situatie waarin iemand het gevoel van ongemakkelijkheid, onbehagen of schaamte krijgt.
			7d. Woordspeling	7d. Spelen met betekenis van woorden
			7e. Verhoudingen omdraaien	7e. Erg grote of kleine maten van dingen die de logische verwachtingen van mensen overtreffen
			8a. Imitatie	8a. Het na-apen of kopiëren van iemands verschijning of bewegingen terwijl de eigen identiteit wordt behouden.
			8b. Impersonatie	8b. Opzettelijk of onopzettelijk de identiteit van een andere persoon aannemen
			8c. Buitenissigheid	8c. Iemand die afwijkt van de normen, een vreemd personage.
			8d. Seksuele zinspelning	8d. Het refereren naar of insinueren van seksuele of ondeugende zaken
			8e. Herhaling	8e. Herhaling van eenzelfde situatie
			8f. Groteske verschijning	8f. Iemand met een bizar of monsterlijk uiterlijk die opvallende kenmerken vertoond.

3.4 Verschillen per individu

Naast indeling in humortechnieken, kunnen de effecten en waardering van humor ook beter worden vastgesteld als er rekening wordt gehouden met de doelgroep. Uit een onderzoek met kinderen van groep 6 bleek dat kinderen humor het derde belangrijke kenmerk vinden van televisieprogramma's, volgend na begrip en actie (Valkenburg & Janssen, 1999). Toch wordt niet elk type humor door kinderen als even grappig of leuk gezien. Verschillen in waardering en leereffect komt doordat individuen verschillen van elkaar. Allereerst hangt het er natuurlijk van af welke aandacht de individu geeft en wat de stemming van de individu op dat moment is. Als de individu niet oplet, zal hij ook niet veel onthouden. Hoe groter de aandacht van de individu is en hoe positiever de stemming is, des te beter zal de herinnering zijn (Cline & Kellaris, 2007).

Daarnaast zijn er nog andere individuele factoren, zoals leeftijd, geslacht, cultuur, cognitiebehoefte, behoefte aan humor en groeps grootte. Deze worden achtereenvolgens behandeld.

3.4.1 Leeftijd

Het verschil in waardering en effectiviteit van humor kan allereerst worden verklaard door de leeftijd van het individu. Whisonant (1998) suggereert dat humor meer leereffect zou hebben bij jongere individuen. Humor zal bij hen een motiverend effect hebben op de aandacht, waardoor ze beter opletten en meer onthouden. Oudere individuen zijn van zichzelf al gemotiveerd en oplettend en hebben deze humor niet meer nodig, daardoor zijn de effecten bij hen ook lager.

Toch is niet elk type humor even grappig voor elke leeftijd (Cahn, 2006). Het brein van volwassenen verschilt met het brein van kinderen. Volwassenenhumor zal daarom niet werken bij kinderen en kinderhumor zal niet grappig worden bevonden door volwassenen. Zo blijkt uit onderzoek dat nonsens humor minder grappig wordt gevonden naarmate het kind ouder wordt. Daarentegen wordt het oplossen van incongruentie steeds grappiger (Ruch, McGhee & Hehl, 1990). Mensen van verschillende leeftijden waarderen dus verschillende typen humor (Buijzen en Valkenburg, 2004; Spector, 1996).

Dit komt doordat het brein van de individu steeds verder ontwikkelt. Hierdoor begrijpen ze steeds meer complexere vormen van humor. Kinderen van 2-7 jaar hebben een heel visuele oriëntatie op de wereld. Zij waarderen daarom vooral visuele humor (verrassing) en fysieke humor. Daarnaast kunnen ze ook lachen om merkwaardige stemmen en geluiden. Pas aan het einde van deze leeftijdscategorie beginnen kinderen simpele vormen van verbale humor te waarderen, zoals het spelen met woorden. Gebruik van ironische of satirische humor wekt in deze leeftijdscategorie verwarring op (Shultz, 1996 in Buijzen & Valkenburg, 2004; Zilmann, et al. 1984).

Kinderen van 8-11 jaar kunnen wat gecompliceerdere en abstracte humor aan. Slapstick blijft de meest populaire vorm. Plagen en schelden naar anderen wordt alleen als humor gezien, als het onopzettelijk gebeurt of als de persoon een onplezierig karakter heeft. Aan het einde van deze leeftijdscategorie beginnen kinderen ook steeds meer complexe vormen van humor te waarderen, zoals sarcasme, seksuele zinspeling, geweld en oneerbiedig gedrag (McGhee, 1979 en Acuff & Reiher, 1997 in Buijzen & Valkenburg, 2004).

Adolescenten van 12-18 jaar blijven slapstick en fysieke vormen waarderen, maar zijn ook in voor brutale humor, zoals sarcasme en seksuele zinspelingen (Acuff & Reiher, 1997 in Buijzen & Valkenburg, 2004).

Bij volwassenen speelt leeftijd geen verdere rol meer, maar zijn andere demografische factoren zoals geslacht, cultuur en sociaal-economische status meer van belang. De meeste volwassenen waarderen slapstick en seksuele humor (Weinberger & Gulas, 1992 en Unger, 1996 in Buijzen & Valkenburg, 2004).

3.4.2 Sekse

Uit een aantal onderzoeken blijkt dat mannen gevoeliger zouden zijn voor humor dan vrouwen (o.a. Lammers, Leibowitz, Seymour & Hennessey, 1983). Dit is echter iets te eenvoudig uitgedrukt, aangezien er niet wordt gesproken over het type humor dat is gebruikt. Dit type humor zou een verklaring kunnen zijn voor deze gevoeligheid (Whipple & Courtney, 1981).

Het gebruik van agressieve en seksistische humor wordt over het algemeen door mannen en jongens meer gewaardeerd (Whipple & Courtney, 1981; Buijzen & Valkenburg, 2004). Het mikpunt

moet wel iemand van de andere sekse betreffen, tenzij het een vijand is die bij een groep buitenstaanders hoort. Verder vinden zij humor door middel van actie veel leuker, zoals explosies, neervallen en, slapstickhumor. Ook moeten mannen en jongens veel lachen om de fouten van anderen (Götz, 2006; Neuß, 2006).

Vrouwen en meisjes waarderen daarentegen meer nonsens humor (Whipple & Courtney, 1981). Ze houden van raadsels en woordspelingen ((Brodzinsky et al., 1981 in Buijzen en Valkenburg, 2004) en vinden onderwerpen gerelateerd aan relaties en romantiek leuker, zoals komedie dat ontstaat uit een conversatie tussen mensen. Daarnaast benadrukken zij esthetische aspecten, zoals een grappig geluid, verschijning of beweging (Götz, 2006; Neuß, 2006).

Verder blijkt dat meisjes op de leeftijd van 8-11 jaar meer reageren op wat de groep als grappig vindt, terwijl jongens meer reageren op de humorstimulus zelf. Zij kijken niet zozeer naar de waardering door de omgeving (Buijzen en Valkenburg, 2004).

3.4.3 Cultuur

Humor is een universeel fenomeen, dat zich voordoet in alle soorten maatschappijen (Nevo, Nevo & Yin, 2011). De bestaande humortechnieken zijn zowel in het oosten als in het westen populair. Toch heeft elke cultuur zijn eigen normen, waarden en ongeschreven regels over wat grappige humor is. Dit bepaalt de specifieke inhoud, de perceptie op de incongruenties en de interpretatie van het verrassingsmoment (Nevo, et al., 2011).

Grappen zijn dan ook moeilijk te vertalen, omdat het grappige vaak voorkennis vereist van de normen en waarden van een bepaalde cultuur. Het kort maar krachtige citaat van De Mooij (2005 in Hutsebaut, 2011) illustreert dit: *“Humor does not travel”*.

Een onderzoek van Götz (2006) met 494 kinderen tussen de 8 en 10 jaar toont aan dat de mate van grappigheid afhangt van de culturele nabijheid: kinderen vinden een televisieprogramma waar ze bekend mee zijn vaak grappiger. Verder blijkt dat Duitse en Zuid-Afrikaanse kinderen dezelfde elementen als veel grappiger waardeert dan Amerikaanse en Britse kinderen.

Ook Eisend (2009) stelt dat zijn meta-analyse mogelijk een beperkt beeld geeft, omdat alle studies van de USA afkomstig zijn en er geen rekening is gehouden met cultuurverschillen. Echter: *‘use and appreciation of humor shows large differences from culture to culture, making the same kind of humor lead to different effects for audiences from different countries’* (p. 201). Deze resultaten laten het belang zien om rekening te houden met de cultuurverschillen, wanneer de effecten en waardering van humor worden gemeten.

3.4.4 Cognitiebehoefte

Individen verschillen van elkaar wat betreft de ‘need for cognition’ (NFC). Dit wordt omschreven als de mate van intrinsiek plezier die een individu ondervindt in het grondig nadenken over de informatie. Uit het onderzoek van Zhang (1996) blijkt dat humor effectiever is bij het individu met een lager NFC. Individen met een hoge NFC zijn namelijk intrinsiek geïnteresseerd in het analyseren van het proces. Zij zullen een product in de reclame rechtstreeks beoordelen op basis van de product-gerelateerde argumenten. Een persoon met een lage NFC zal eerder kijken naar de manier waarop het product wordt aangeprijsd, zoals het gebruik van humor. Volgens het Elaboration Likelihood Model zouden individuen met een hoge NFC de centrale route nemen en individuen met een laag educatief niveau de perifere route.

Toch is deze relatie niet in alle onderzoeken bevestigd. Geuens & De Pelsmacker (1998; 2002) vonden geen verschil in het effect van humor tussen individuen met een verschillende cognitiebehoefte. Humor had, ongeacht de NFC, invloed op de gevoelens, attitudes en koopintentie van alle individuen.

Wat mogelijk wel kan worden gesteld is dat individuen met een hoge NFC meer humor waarnemen in de advertenties met een hoog humorniveau (Cline, Altsech & Kellaris, 2003). Deze individuen hebben een hoger niveau van verwerking, zullen de humor daardoor beter inzien en begrijpen en er beter om kunnen lachen (Eisend, 2009).

3.4.5 Behoeftte aan humor

Individueen verschillen van elkaar wat betreft de behoefte aan humor. Dit is een subschaal van het ruimer gedefinieerde begrip ‘need for levity’ (NFL), bestaande uit de behoefte aan humor (NFH) en de behoefte aan onvoorspelbaarheid oftewel ‘need for whimsy’ (Cline, Altsech & Kellaris, 2003). Mensen met een hoge NFH hebben aan de ene kant de behoefte om de humor intern te beleven en zelf grapjes te maken, en aan de andere kant de behoefte om humor van externe bronnen te ervaren en ervan te genieten. Zij zullen dan ook veel aandacht besteden aan de humor in bijvoorbeeld advertenties en hun attitude op de humor baseren, terwijl mensen met een lage NFH hun attitude meer laten afhangen van niet-humoristische onderdelen (Cline, Altsech & Kellaris, 2003). Humor blijkt dan ook effectiever te zijn bij mensen met een hogere behoefte aan humor, zij onthielden de inhoud beter (Cline, Altsech & Kellaris, 2003; Cline & Kellaris, 2007). Als men sterke verwachtingen had dat de humor zou optreden, dan was deze verwachting ook minder schadelijk bij individuen met een hoge NFH (Cline & Kellaris, 2007; Kellaris & Cline, 2007). Het onderzoek constateerde ook dat deze personen juist een negatieve houding ontwikkelen als de humor erg zwak is in vergelijking met als er geen humor wordt gebruikt (Cline, Altsech & Kellaris, 2003). De humor heeft op individuen met een lage behoefte aan humor weinig invloed (Cline, Altsech & Kellaris, 2003).

3.5 Slot

De onderzoeksvragen zoals die genoemd zijn in de inleiding kunnen nader worden gedetailleerd op basis van de gevonden resultaten in de literatuur. In paragraaf 3.4 zijn er verschillende individuele kenmerken besproken die de waardering en leereffecten van humor mogelijk nader kunnen verklaren. Deze individuele kenmerken (leeftijd, geslacht, cultuur, cognitiebehoefte en behoefte aan humor) zijn daarom meegenomen in dit onderzoek. Verder is er op basis van de resultaten in Tabel 1 een extra individueel kenmerk toegevoegd: interesse in geschiedenis. Dit kenmerk meet de mate waarin het kind is geïnteresseerd in het onderwerp van de afleveringen en de educatieve inhoud, wat een mogelijke verklaring kan zijn voor zijn/haar waardering of leereffect. Op basis van deze Tabel is er ook gemeten in hoeverre de kinderen al bekend zijn met het programma Klokhuis en in hoeverre zij het programma dan samen kijken met een volwassene. Deze nadere detaillering leidt tot de volgende onderzoeksvragen:

1. *Welke gebruikte humortechnieken in de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven van het programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’ van Klokhuis (NTR) worden door kinderen tussen 8 en 12 jaar gewaardeerd?*
 - a. *In hoeverre zijn er verschillen in waardering tussen individuen op basis van de individuele kenmerken leeftijd, geslacht, cultuur, cognitiebehoefte en behoefte aan humor en interesse in geschiedenis?*
2. *In hoeverre worden de beoogde leerdoelen van de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven bij kinderen tussen 8 en 12 jaar behaald door middel van het humoristische programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’?*
 - a. *In hoeverre zijn er verschillen in leereffect tussen individuen op basis van de individuele kenmerken leeftijd, geslacht, cultuur, cognitiebehoefte en behoefte aan humor en interesse in geschiedenis?*
3. *Is er een verband tussen de waardering van de gebruikte humortechnieken en de mate waarin de kinderen van het programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’ hebben geleerd?*

4. METHODE

4.1 De NTR

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van het programma 'Welkom in de Gouden Eeuw', gemaakt door de omroep NTR. De NTR is de publieke taakomroep, die per 1 januari 2011 is ontstaan uit een fusie van NPS, Teleac en RVU. Zij heeft de volgende missie: *De NTR draagt bij aan een democratische kennissamenleving door het maken van informatieve, culturele en educatieve programma's voor het gehele publiek met de volgende kernwaarden: onafhankelijk, onpartijdig, objectief, betrouwbaar, respect voor mensen en hun waarden, en gerichtheid op een samenleving van actieve, zelfstandige en nieuwsgierige burgers.* Jeugd en diversiteit vormen speciale aandachtsgebieden (NTR, <http://www.ntr.nl>).

De programma's van de NTR onderscheiden zich door kwaliteit, betrouwbaarheid, toegankelijkheid en creativiteit: van Sesamstraat tot De Wilde Keuken van Wouter Klootwijk, van Nieuwsuur tot het Uur van de Wolf en van zo:RAYMANN tot de NTR ZaterdagMatinee. Behalve op radio en televisie is de NTR op internet te vinden met praktische sites, zoals de Schooltv Beeldbank en de Thuisacademie. De NTR wil een bijdrage leveren aan de persoonlijke groei en ontwikkeling van alle mensen in Nederland (NTR, <http://www.ntr.nl>).

4.2 Welkom in de Gouden Eeuw

Een pas ontwikkeld programma van NTR is de serie 'Welkom in de Gouden Eeuw'. Deze jeugdserie bestaat uit acht afleveringen van 25 minuten met historische sketches voor jong en oud. Allerlei onderwerpen komen aan de orde, van VOC tot rampjaar, van Rembrandt tot Piet Hein. In de serie spelen onder andere de cabaretiers Alex Klaasen, Plien van Bennekom, Martine Sandifort, Marcel Musters, Ellen Pieters en Hans Kesting mee (<http://www.histotheek.nl>).

In december 2012 en januari 2013 is 'Welkom in de Gouden Eeuw' uitgezonden. Het doel is om kinderen van 8-12 jaar kennis te laten maken met de verschillende hoofdpersonen, de ongekende bloei van wetenschap, handel en kunst en het gevoel van avontuur en daadkracht in deze periode.

Om na te gaan of kinderen iets van dit humoristische educatieve programma hebben opgestoken, heeft de eindredacteur twee afleveringen gekozen voor verder onderzoek. Dit is aflevering 4 *politiek* uitgezonden op 30-12-2012 en aflevering 8 *dagelijks leven* uitgezonden op 27-01-2013. In aflevering 4 ontvangt Dorine Goudsmit raadspensionaris Johan van Oldenbarnevelt in de studio, die voor deze ene keer terugkeert uit de dood. Samen blikken ze terug op de Gouden Eeuw, de macht en de ruzies. In aflevering 8 blikt Dorine Goudsmit samen met Arie en Greet Huydecooper terug op de Gouden Eeuw en het leven van alledag.

4.3 Onderzoeksgroep

Voor dit onderzoek zijn er vier scholen geselecteerd in de omgeving van de Universiteit Twente die in grootte en denominatie variëren (Tabel 3). Dit is gedaan door middel van een convenience sampling strategie (Onwuegbuzie & Leech, 2007). De scholen hebben deelgenomen op vrijwillige basis.

Tabel 3. *Algemene gegevens scholen*

	School 1	School 2	School 3	School 4
Denominatie	Protestants-christelijk	Openbaar	Rooms-katholiek	Protestants-christelijk, Dalton
Aantal leerlingen per 1 oktober 2012	203	280	413	399

Omdat het programma is gericht op kinderen van 8-12 jaar, is het onderzoek op elke school afgenomen in groep 5 en groep 8. In groep 5 zitten namelijk kinderen rond de 8/9 jaar en in groep 8 zitten kinderen rond de 11/12 jaar. Deze keuze maakt het mogelijk om de verschillen tussen de uiteinden van de leeftijdsgroepen beter te identificeren. Het totale aantal leerlingen dat in deze groepen zit is 203, afkomstig van vier verschillende scholen en acht verschillende groepen. Omdat de meeste kinderen nog geen 12 jaar zijn, is er voor deelname aan dergelijke onderzoeken toestemming van de

ouders vereist. Slechts één ouder heeft geen toestemming willen geven om zijn/haar kind te laten deelnemen. Daarnaast hebben niet alle kinderen meegedaan aan alle onderdelen van het onderzoek, doordat zij één of meerdere keren afwezig waren. De uiteindelijke respondentengroep voor de voor- en nameting zijn de kinderen die aan alle onderdelen hebben deelgenomen, dit zijn 175 kinderen (tabel 4).

Tabel 4. *Geslacht en schoolgroep van de onderzoeksrespondenten van voor- en nameting*

Groep	Geslacht		Totaal
	Meisje	Jongen	
Vijf	49	44	93
Acht	37	45	82
Totaal	86	89	175

De uiteindelijke respondentengroep voor de waardering van de afleveringen zijn de kinderen die minimaal aanwezig waren bij het kijken van beide afleveringen. Dit zijn 188 kinderen (Tabel 5).

Tabel 5. *Geslacht en schoolgroep van de onderzoeksrespondenten van waardering afleveringen*

Groep	Geslacht		Totaal
	Meisje	Jongen	
Vijf	52	47	99
Acht	39	50	89
Totaal	91	97	188

Verder vormen de leerkrachten van de desbetreffende klassen een deel van de onderzoeksgroep. Dit is voornamelijk om de betrouwbaarheid van het onderzoek te verbeteren, doordat wordt nagegaan welke (voor)kennis kinderen al hebben van de Gouden Eeuw. In totaal zijn dit acht leerkrachten.

Daarnaast vormen de regisseur en de eindredacteur respondenten. Zij hebben het programma bedacht en gemaakt. Zij hebben daarom de juiste informatie kunnen verstrekken met betrekking tot de humortechnieken en doelstellingen van de twee afleveringen. Op basis hiervan zijn de instrumenten van de leerlingen en leerkrachten gemaakt.

Deze instrumenten zijn tot slot voorafgaand aan het onderzoek getest door middel van een focusgroep, bestaande uit tien kinderen: vijf kinderen van groep 5 en vijf kinderen van groep 8.

4.4 Instrumenten

Om het leereffect te meten (onderzoeksvraag 2) hebben de leerlingen een meerkeuzetoets gemaakt met vragen over de politiek en het dagelijks leven in de Gouden Eeuw (Appendix 4). Deze toets maakten zij twee keer, zowel voor als na het kijken van de afleveringen. Bij de natoets stond nog één extra vraag om uit te sluiten dat het leereffect aan andere bronnen toe te schrijven is: *‘Heb je nog iets gehoord, gelezen of gezien over de Gouden Eeuw de laatste twee weken, naast dat je de afleveringen hebt gekeken?’* De vragen uit de toets zijn gebaseerd op de doelstellingen van het programma, zoals die zijn vastgesteld met de eindredacteur (Appendix 2 en 3).

Om de waardering te meten (onderzoeksvraag 1) vulden de leerlingen een vragenlijst in, direct nadat zij de aflevering hadden bekeken (Appendix 5). In deze vragenlijst is de mening van de leerlingen gevraagd over de aflevering in de vorm van een rapportcijfer en twee open vragen. Verder is hun waardering over de gebruikte humortechnieken gemeten met een likertschaal (1=helemaal niet grappig tot 4=heel erg grappig). Een uiteindelijke keuze voor de aller-grappigste en minst-grappige scène moest voorkomen dat kinderen geen onderscheid aan zouden brengen in hun waardering van de humortechnieken en alles eenzijdig zouden invullen. De vragenlijst bestond verder nog uit de vraag met welk personage uit de Gouden Eeuw de respondent zich zou willen identificeren en de vraag of er moeilijk te begrijpen onderdelen waren. Daarnaast zijn er individuele achtergrondgegevens gevraagd, die tijdens de analyse van belang zouden kunnen zijn om eventuele verschillen tussen leerlingen te verklaren. Dit zijn de individuele kenmerken zoals die gevonden zijn in de literatuur (leeftijd, geslacht, cultuur, cognitiebehoefte en behoefte aan humor) en daarnaast een aantal items waarmee de interesse voor geschiedenis wordt gemeten om na te gaan of het onderwerp een verband vertoont met de waardering van de (humor in de) aflevering.

Er is gekozen voor een vragenlijst omdat dit instrument het voordeel biedt om in korte tijd zoveel mogelijk respondenten tegelijk te bereiken. Het is een middel om alle leerlingen te ondervragen, in plaats van een beperkt aantal. Dit geeft een representatiever beeld en bovendien kunnen de toetsgegevens met de waardering van elke leerling gekoppeld worden. Omdat het veel respondenten zijn, zijn de meeste vragen meerkeuze. Een paar open vragen gaven echter ook de mogelijkheid voor eigen inbreng (Verschuuren & Doorewaard, 2007).

Verder vult de leerkracht een vragenlijst in, waarbij gevraagd wordt naar de voorkennis van de leerlingen die zij via de school hebben kunnen verkrijgen en of de leerlingen via de school bekend zijn met het programma Klokhuis (Appendix 6). De leerkracht zet daarbij zijn/haar handtekening waarmee hij/zij belooft het onderwerp 'Gouden Eeuw' niet vlak voor of tijdens het onderzoek te behandelen in de klas.

De vragenlijst van de leerlingen is gebaseerd op het semi-gestructureerde interview met de regisseur (Appendix 7). In dit interview zijn de gebruikte humortechnieken en andere principes die aan het programma ten grondslag liggen achterhaald.

4.5 Data-analyse

De data-analyse is uitgevoerd met behulp van het programma Statistical Package for the Social Sciences versie 18.0. De waardering van de humortechnieken (onderzoeksvraag 1) is onderzocht met beschrijvende analyses. Er zijn gemiddeldes, standaarddeviaties en frequenties berekend voor de totale groep en voor de groep ingedeeld op de individuele kenmerken geslacht en leeftijd. Met bivariate Pearson productmoment correlaties is de mate van samenhang nagegaan tussen de waarderingsscores en alle (overige) individuele kenmerken. Verder is er gekeken naar significantie door het uitvoeren van T-testen.

Het leereffect (onderzoeksvraag 2) is gemeten door met beschrijvende analyses de verschillen tussen natoets en voortoets te onderzoeken. Er zijn gemiddeldes, standaarddeviaties en frequenties berekend voor de totale groep en voor de groep ingedeeld op de individuele kenmerken. Vervolgens is er met een T-toets onderzocht of deze verschillen significant zijn.

Het verband tussen de waardering van de gebruikte humortechnieken en de mate waarin de kinderen van het programma 'Welkom in de Gouden Eeuw' hebben geleerd is onderzocht met een correlatieanalyse. Hiervoor is de verschillscore (natoets-voortoets) berekend en gecorreleerd met de gemiddelde waardering van alle humortechnieken bij elkaar.

4.6 Procedure

De onderzoeker heeft de afleveringen geanalyseerd op doelstellingen en humortechnieken. Per email is er vervolgens een afspraak gemaakt met de regisseur en redacteur voor een semi-gestructureerd interview. Tijdens deze beide interviews zijn de analyses van de onderzoeker geverifieerd en is de reden achterhaald waarom er voor deze leerdoelen en humortechnieken is gekozen. Dit is gebeurd aan de hand van de beelden en het script waarin de tekst letterlijk staat uitgewerkt.

Vervolgens is er met het NTR een aanvraag voor deelname opgesteld, die kon worden rondgestuurd naar verschillende scholen. De voorwaarde voor deelname is dat het onderwerp tijdens het onderzoek niet wordt behandeld in de les en dat de school de afleveringen nog niet heeft bekeken. Dit is om de betrouwbaarheid van de resultaten te bevorderen. De eerste vier benaderde scholen hebben deelname aan dit onderzoek allemaal geaccepteerd.

Omdat de meeste kinderen jonger zijn dan 12 jaar, is er toestemming van ouders vereist om deel te nemen aan een onderzoek. Door middel van papieren briefjes met uitleg over het onderzoek en de vraag om toestemming, konden ouders toestemming verlenen door hun handtekening te zetten en de briefjes retour te doen aan de leerkracht. Slechts één kind heeft geen toestemming gekregen.

Voorafgaand aan de afname op de vier scholen, zijn de toets en de vragenlijst eerst getest in een pilot (focusgroep), bestaande uit vijf kinderen van groep 5 en vijf kinderen van groep 8. Deze tien kinderen keken de afleveringen en vulden de vragenlijst en toets in. Daarna zijn de onduidelijkheden per groep besproken en konden de leerlingen ook op hun papieren de woorden omcirkelen die ze niet begrepen. Deze pilot heeft tot enkele kleine wijzigingen geleid. Een voorbeeld van een wijziging is het omzetten van negatief geformuleerde items naar positief geformuleerde items, omdat de kinderen van groep 5 dit nog niet bleken te begrijpen en goed konden invullen.

De onderzoeker heeft de testen vervolgens op de scholen zelf afgenomen, zodat de afnameprocedure zo gelijk en objectief mogelijk plaatsvindt. De eerste week maakten de leerlingen een voortest over de inhoud. Aan de leerkrachten van de desbetreffende klassen is tijdens de eerste toets door middel van een vragenlijst gevraagd in hoeverre de leerlingen al les hebben gehad over de Gouden Eeuw.

Precies een week later bekeken de leerlingen de twee afleveringen, van beide 25 minuten. Na afloop van elke aflevering kregen ze een vragenlijst met vragen over de humortechnieken. De leerlingen moesten invullen wat ze waardeerden en grappig vonden. Verder is er in de vragenlijst na afloop van de afleveringen gevraagd of de leerlingen deze afleveringen eerder hebben gezien. De afleveringen zijn immers eerder uitgezonden op televisie (30-12 en 27-01).

Weer een week later kregen de leerlingen een natest die naging wat ze nog wisten van de inhoud. In deze natest is ook gevraagd of leerlingen in de tussentijd nog iets over de Gouden Eeuw hebben gehoord/gelezen/gezien. Dit kan namelijk ook een verklaring zijn waarom ze meer weten dan de vorige keer. Vier leerlingen gaven aan uit interesse nog andere afleveringen te hebben gekeken van deze serie. Omdat dit andere onderwerpen betreft dan Politiek en Dagelijks leven, zijn deze kinderen niet verwijderd uit de steekproef.

Door de tussenvoeging van een week, is op iets langere termijn nagegaan wat leerlingen nog hebben onthouden. Dit geeft meer betrouwbaarheid, dan het effect van de aflevering na te gaan direct na het kijken van de aflevering.

De volgorde waarin de scholen de twee afleveringen hebben gekeken is verschillend. Twee scholen keken eerst de aflevering over politiek en daarna de aflevering over het dagelijks leven. De andere twee scholen deden precies het omgekeerde. Dit moet eventuele bijeffecten van de volgorde van de programma's voorkomen.

4.7 Betrouwbaarheid en validiteit van de gegevens

Een aantal variabelen zijn samengesteld uit een aantal items. Hierbij gaat het om de cognitiebehoefte, behoefte aan humor en interesse in geschiedenis. De betrouwbaarheid van deze data is allereerst gecontroleerd door een factoranalyse uit te voeren over de items die samen een bepaald concept zouden moeten representeren. Er is gekeken of deze items één schaal vormden of dat er nog subschalen onderscheiden konden worden. In alle gevallen bleek er maar één onderliggend concept te zijn. Vervolgens zijn er betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd om na te gaan in hoeverre een dergelijke set items samen een betrouwbare schaal vormen. Hierbij is de betrouwbaarheidscoëfficiënt Cronbach's alpha gebruikt. Als er sprake was van een verhoging van alpha door een item te verwijderen, is er gezocht naar inhoudelijke verklaringen. Op grond daarvan is er een besluit genomen over de vorming van de schaal.

Verder bleek dat de aflevering *Politiek* door 38 kinderen eerder te zijn bekeken en de aflevering *Dagelijks leven* door 35 leerlingen. Deze leerlingen zijn om deze reden ook nog als aparte groep beoordeeld in vergelijking met de kinderen die afleveringen nog niet eerder hadden gezien. Dit kan immers invloed hebben op de mate waarin kinderen iets van het programma hebben geleerd.

Om een bepaald antwoordpatroon te voorkomen zijn er twee verschillende versies gemaakt van de waarderingsvragenlijst. Twee scholen keken eerst de aflevering *Politiek* en vervolgens de aflevering *Dagelijks leven*, de andere twee scholen hadden deze volgorde omgekeerd. In beide versies zat de vraag over de identificatie met de personages over de Gouden Eeuw. De plaatjes van de personages waren echter in andere volgordes gezet om te voorkomen dat een bepaalde plaats van invloed zou kunnen zijn op het resultaat.

5. RESULTATEN

De resultaten op de drie onderzoeksvragen worden achtereenvolgens beschreven. In paragraaf 5.1 wordt er ingegaan op de waardering van de gebruikte humortechnieken (onderzoeksvraag 1). In paragraaf 5.2 wordt beschreven in hoeverre de beoogde leerdoelen van beide afleveringen zijn behaald (onderzoeksvraag 2), waarnaar in paragraaf 5.3 het verband tussen de waardering van de gebruikte humortechnieken en de mate waarin de kinderen van het programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’ hebben geleerd wordt getoond (onderzoeksvraag 3).

5.1 Waardering

De eerste onderzoeksvraag is: *Welke gebruikte humortechnieken in de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven van het programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’ van Klokhuis (NTR) worden door kinderen tussen 8 en 12 jaar gewaardeerd?* Er zijn 188 van de 202 kinderen die de beide afleveringen hebben gezien en de vragenlijst hebben ingevuld. Veel van deze kinderen kijken wel naar Klokhuis, ruim 55% kijkt vaak tot heel vaak. Ouders kijken in beperkte mate mee, bijna 71% kijkt nooit of soms (Tabel 6).

Tabel 6. *Percentage (%) kinderen dat naar Klokhuis kijkt en percentage van de keren dat hun ouders meekijken*

Meekijken van ouders	Kijken naar Klokhuis				Totaal
	Nooit	Soms	Vaak	Heel vaak	
Nooit	12.2	8.5	4.3	4.3	29.3
Soms	0.0	20.2	12.2	9.0	41.5
Vaak	0.0	2.7	8.0	6.4	17.0
Heel vaak	0.0	1.1	2.1	9.0	12.2
Totaal	12.2	32.4	26.6	28.7	100.0

Allereerst wordt de waardering van deze totale groep respondenten ($N = 188$) beschreven (par. 5.1.1). Dit gebeurt achtereenvolgens met het rapportcijfer die aan beide afleveringen is gegeven, de algemene waardering en de waardering van de humortechnieken voor elke aflevering en tot slot voor de identificatie met personages in de afleveringen.

Vervolgens worden de resultaten beschreven op de subvraag: *In hoeverre zijn er verschillen in waardering tussen individuen op basis van de individuele kenmerken leeftijd, geslacht, cultuur, cognitiebehoefte en behoefte aan humor en interesse in geschiedenis?* Aan elk individuele kenmerk is één subparagraaf gewijd, wat leidt tot achtereenvolgens leeftijd (par. 5.1.2), geslacht (par. 5.1.3), cultuur (par. 5.1.4), cognitiebehoefte (par. 5.1.5), behoefte aan humor (par 5.1.6) en interesse in geschiedenis (5.1.7).

5.1.1 Totale groep

Rapportcijfer

De 188 kinderen gaven hun algemene indruk met een rapportcijfer, die kon variëren tussen het cijfer 1 en 10. Dit minimum en maximum werd op beide afleveringen ook toebedeeld. De aflevering *Politiek* kreeg gemiddeld een 7.5 ($SD = 1.81$) en de aflevering *Dagelijks leven* een 8.0 ($SD = 1.66$). Dit is een significant verschil ($t = 4.03$, $p < .001$). Een enkele leerling schreef expliciet op dat hij/zij de aflevering *Dagelijks leven* leuker vond.

Aflevering *Politiek*

Van de aflevering *Politiek* noemen 37 kinderen dat ze de grapjes erg leuk vonden. Daarbij noemen 15 kinderen dat ze het heel interessant vonden om iets te leren over de (politiek in de) Gouden Eeuw. Specifieke scènes die kinderen erg waarderen zijn: het lied ‘het spijt me’ door Maurits van Oranje ($n = 24$), het dansen van Willem van Oranje ($n = 16$), de bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius ($n = 13$) en de kennisquiz ($n = 10$). Er zijn 19 kinderen die opschrijven dat ze eigenlijk alles wel leuk vinden en 10 kinderen die laten weten helemaal niets leuk te vinden.

Er zijn 44 kinderen op de vraag ‘Wat vond je helemaal niet leuk?’ het antwoord ‘niks’ gaven en vier kinderen die ‘alles’ op deze vraag antwoorden. Dertien kinderen vonden de scène waarin de onschuldige man in de gevangenis gestraft moest worden niet leuk. De reden die hiervoor vaak werd gegeven was dat ze het een beetje eng vonden. Verder werd door 5 kinderen de scène over tolerantie als niet leuk ervaren, vonden 9 kinderen dat Dorine erg overdreven deed en vonden 8 kinderen het herhalen en napraten van Dorine niet leuk.

In Tabel 7 is een overzicht te vinden van de gemiddelde score (M) en standaardafwijking (SD) die de verschillende humortechnieken van de kinderen ($N = 188$) kregen. De waarden konden lopen van 1 (helemaal niet grappig) tot 4 (heel erg grappig). Soms wisten kinderen niet meer over welk stukje de vraag ging. Ze konden dan een kruisje zetten in het hokje met een vraagteken. Deze antwoorden zijn niet meegenomen, waardoor het aantal geldige antwoorden varieert per vraag.

Tabel 7. De gemiddelde score (M) en standaarddeviatie (SD) die door het aantal kinderen (N) aan de humortechnieken van de aflevering *Politiek* zijn toegekend.

Vraag	Humortechniek	N	M	SD
a. De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt ...	Seksuele zinspel (8d)	187	2.59	.93
b. Het overdreven doen van Dorine ...	Overdrijving (2d)	176	2.69	1.09
c. Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was...	Grootspraak (3b)	172	2.41	.95
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus...	Satire (6a)	182	3.53	.78
e. De zoektocht naar Balthasar Gerards ...	Parodie (3a) op Opsporing Verzocht	180	2.68	.92
f. De vrouw die de was ophing zei: ‘o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.’.	Parodie (3a) op Geert Wilders	179	2.21	.91
g. De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	Onhandigheid (slapstick, 5e)	182	2.72	.99
h. Het gevecht met de handpoppen...	Clownesk gedrag (1a)	183	2.98	1.04
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten..	Conceptuele verrassing (2a)	187	3.25	.94
j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis...	Leedvermaak (5h)	187	2.61	.98
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling...	Merkwaardige stem/gezicht (5b,c)	182	2.91	1.08
l. De gekke stemmen van de meisjes in de quiz...	Merkwaardige stemmen (5c)	186	2.92	1.06
m. De grap van het meisje die zei dat ze een ‘pokkenhuwelijk’ had ...	Woordspeling (7d)	173	2.65	1.08
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	Parodie (3a) op ‘Het spijt me’	184	3.01	1.01

Uit Tabel 7 blijkt dat het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus (d) het hoogste gemiddelde krijgt ($M = 3.53$). In deze scène wordt de draak gestoken met het bekende traditionele volkslied door deze om te zetten in een moderne versie met een beat. Er zijn 121 kinderen die dit ‘zeer grappig’ vonden en 45 kinderen die dit ‘grappig’ vonden. In Tabel 8 staat de top 3 van de allergrappigste scènes en de top 3 van minst grappige scènes weergegeven. Hieruit blijkt dat de grootste groep, namelijk vijftig kinderen (26.9%), deze humorscène de allergrappigste van de aflevering vindt.

Andere humortechnieken die hoog scores zijn: de conceptuele verrassing van de bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius (i) en het lied dat Maurits van Oranje zong als parodie op ‘het spijt me’ (n). Volgens Tabel 8 wordt de bokswedstrijd door 24 kinderen (12.9%) als allergrappigste scène gezien en het lied van Maurits van Oranje door 22 kinderen (11.8%).

Opvallend is dat er geen zeer lage gemiddelde scores worden toegekend. Het laagste gemiddelde wordt toegekend aan de parodie op Wilders (f) in de scène over tolerantie ($M = 2.21$). Er zijn 42 kinderen die dit stukje als ‘helemaal niet grappig’ hebben beoordeeld en 73 kinderen die het ‘niet grappig’ vonden. Deze scène staat dan ook op de eerste plaats van minst grappige scène, 32 kinderen (17.1 %) vonden dit.

Andere humortechnieken die iets minder werden gewaardeerd is de grootspraak van Johan van Oldenbarneveldt (c) en het leedvermaak door de marteling van de onschuldige man (j). Deze laatste komt ook voor in de top 3 van minst grappige scènes.

Tabel 8. Top 3 van scènes uit de aflevering *Politiek* die de kinderen het aller-grappigste en het minst grappige vonden

Top 3 allergrappigste	%	Top 3 minst grappige	%
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus...	26.9	f. De vrouw die de was ophing zei: 'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.'	17.1
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten..	12.9	j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis...	11.2
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	11.8	k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling...	10.7

De parodie op het programma *Opsporing Verzocht* werd slechts door 27 kinderen goed begrepen (14.4%). Negentien kinderen dachten te weten welk programma werd nagedaan, maar beantwoorden deze vraag niet goed. Veelgehoorde antwoorden waren 'Het Klokhuis' en 'De Gouden Eeuw'. De overige kinderen ($n = 142$) wisten niet naar welk programma werd verwezen.

De parodie op *Het Spijt Me* werd door 33 kinderen goed begrepen. Er waren 22 kinderen die een ander programma noemden en 133 kinderen die niet wisten welk programma werd geparodieerd.

Aflevering *Dagelijks leven*

Van de aflevering *Dagelijks leven* vonden 39 kinderen de grapjes erg leuk. Daarbij noemen 7 kinderen dat ze het leuk vonden dat je er iets van leert. Verder zeggen 9 kinderen dat de combinatie tussen humor en waarheid erg leuk is. Zo schrijft een kind: "*Je leert dingen op een grappige manier*". Specifieke scènes die kinderen erg waarderen zijn: de kop eraf hakken door de beul ($n = 22$), de heksenproef ($n = 21$), het bier drinken ($n = 16$) en de leraar die kinderen straf gaf ($n = 7$). Twaalf kinderen zeggen alles wel leuk te vinden.

Er zijn 47 kinderen die op de vraag 'Wat vond je helemaal niet leuk?' het antwoord 'niks' gaven. De kop afhakken van de dief door de beul wordt ook vaak genoemd ($n=40$). De reden hiervan is dat veel kinderen het erg eng vonden. Verder vonden een aantal kinderen de studioscènes met Arie en Greet niet leuk ($n=12$), wordt het gedrag van Dorine door paar kinderen als te overdreven beschouwd ($n=9$) en vonden sommige kinderen de scheten niet leuk ($n=8$).

In Tabel 9 is een overzicht te vinden van de gemiddelde score (M) en standaardafwijking (SD) die de verschillende humortechnieken van de kinderen ($N = 188$) kregen. De waarden konden lopen van 1 (helemaal niet grappig) tot 4 (heel erg grappig). Soms wisten kinderen niet meer over welk stukje de vraag ging. Ze konden dan een kruisje zetten in het hokje met een vraagteken. Deze antwoorden zijn niet als een score meegenomen, waardoor het aantal geldige antwoorden varieert per vraag. In Tabel 10 is de top 3 van de aller-grappigste scènes en de top 3 van minst grappige scènes weergegeven.

Tabel 9. De gemiddelde score (*M*) en standaarddeviatie (*SD*) die door het aantal kinderen (*N*) aan de humortechnieken van de aflevering *Dagelijks leven* zijn toegekend.

Vraag	Humortechniek	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
a. Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	Clownesk gedrag (1a)	175	2.75	.91
b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	Herhaling (8e)	173	2.57	1.01
c. De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.	Conceptuele verrassing (2a)	182	2.91	1.03
d. De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	Seksuele zinspeling (8d)	183	2.78	1.03
e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	Visuele verrassing (2b)	185	2.79	1.06
f. De Miss Verkiezing...	Parodie (3a) op Hollands' next top model	184	2.78	1.03
g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	Misverstand (4a)	173	2.61	.91
h. De gemene straffen van de leraar...	Leedvermaak (5h)	185	2.58	1.21
i. De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...	Leedvermaak (5h)	180	2.68	1.03
j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	Woordspeling (7d)	184	3.02	1.01
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	Leedvermaak (5h)/ Slapstick omdat het net niet gebeurde (5a)	184	2.55	1.18
l. De reclame voor de opleiding van beul ...	Parodie op reclames (3a)	185	2.70	1.10
m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	Achtervolging (1d)	180	2.89	1.03
n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	Geluidseffecten (4d)	186	2.99	1.13

Er is over het algemeen een gemiddelde tot positieve score gegeven aan de afleveringen. De hoogst gemiddelde score wordt gegeven aan de woordspeling met de ijsbeer als gelikte beer (j). Er zijn 74 kinderen die dit 'zeer grappig' vinden en 61 kinderen die dit als 'grappig' beoordelen. Opvallend is echter dat deze humor niet in de top 3 staat van aller-grappigste stukjes, maar dat deze humor een vijfde plaats heeft gekregen. Een ander hoog gemiddelde wordt toegekend aan de techniek geluidseffecten middels de scheten en boeren van Maarten en Trui (n). Deze krijgt van de kinderen ook een gedeelde tweede plaats in de top 3 van aller-grappigste scènes. Opvallend is echter dat andere kinderen deze in de top 3 minst grappige scènes heeft geplaatst (Tabel 10). De standaarddeviatie van 1.13 laat dan ook zien dat kinderen heel divers scores hebben toegekend aan deze humortechniek.

Een relatief laag gemiddelde score is toegekend aan het leedvermaak en de slapstickhumor middels het hoofd afhakken van de dief (k). Het opvallende hiervan is dat deze de eerste plaats krijgt van aller-grappigste scènes, maar tegelijkertijd ook op de eerste plaats staat van minst grappige scènes. De standaardafwijking van 1.18 laat zien dat kinderen erg verschillende scores toekennen aan deze scène. Een mogelijke verklaring zou daarom kunnen zijn dat bepaalde type kinderen het juist erg grappig vinden en andere kinderen juist niet. Deze verklaring wordt verderop onderzocht.

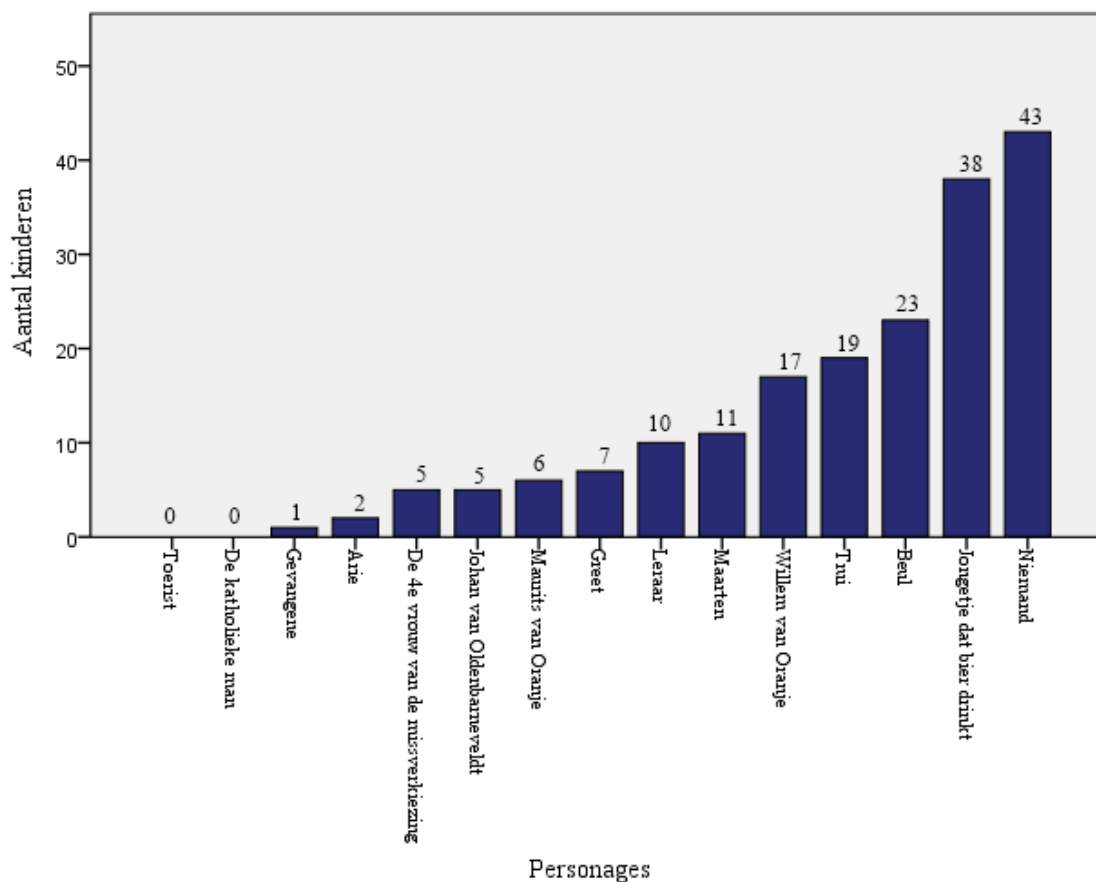
Slechts 33 kinderen herkenden de parodie op het programma 'Hollands Next Top Model'. Er waren 17 kinderen die een gok deden, maar niet het goede antwoord gaven. De meerderheid ($n = 135$) had geen idee hadden welk programma hier werd nagedaan, drie kinderen hebben deze vraag niet beantwoord.

Tabel 10. Top 3 van scènes uit de aflevering *Dagelijks leven* die de kinderen het aller-grappigste en het minst grappige vonden

Top 3 allergrappigste	%	Top 3 minst grappige	%
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	14.4	k. Het hoofd afhakken van de dief ...	22.5
l. De reclame voor de opleiding van beul...	13.3	n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	10.7
n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	13.3	b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	10.2

Identificatie met personages

In totaal beantwoordden 187 kinderen de vraag met welk personage uit de Gouden Eeuw ze zich zouden willen identificeren. In Figuur 1 is weergegeven hoe vaak er voor een personage werd gekozen.

Figuur 1. Aantal kinderen die zich identificeren met de verschillende personages uit de afleveringen

De meeste kinderen ($n = 43$) willen niemand zijn. Veelgenoemde redenen hiervoor zijn: “Omdat het mij niet leuk lijkt om in die tijd te leven”, “Ik vond het niet zo leuk gespeeld”, “ik wou eigenlijk die presentatrice zijn maar die zat er niet bij” en “ze zijn lelijk en bijna allemaal oud”.

Deze laatste reden laat veel kinderen dan ook kiezen om zich te identificeren met het jongetje dat bier drinkt ($n = 38$). Sommige kinderen schreven namelijk op dat ze deze personage zouden willen zijn “Omdat ik zelf een kind ben”. Dit personage is namelijk het enige kinderlijke personage waar de kinderen uit konden kiezen. Blijkbaar identificeren kinderen zich dus met kinderen in de aflevering. Verder was de meest genoemde reden dat kinderen in deze tijd geen bier mogen drinken, maar dit wel graag zouden willen.

De keuze om beul te zijn ($n = 23$) werd onderbouwd met “Hij is best cool” en “Omdat ik dan mensen kan onthoofden”. Een enkeling vond de reclame voor de beulopleiding ook heel grappig. Mogelijk is de beul ook zo vaak gekozen vanwege de opvallende kleuren van het plaatje in verhouding tot de overige plaatjes waarmee kinderen zich konden identificeren.

Trui ($n = 19$) en Maarten ($n = 11$) worden gekozen om hun grappigheid en gelach. Één van de kinderen koos Maarten en schreef: “*maarten komt in beide afleveringen voor en heeft een grappige lach*”. Trui wordt ook wel gekozen door meisjes vanwege haar vrouwelijkheid.

Willem van Oranje ($n = 17$) wordt gekozen vanwege twee redenen. Allereerst is een veelgenoemde reden: “*Hij danst cool*”. Daarnaast is zijn beroemdheid iets wat veel kinderen trekt, zo schrijft een kind: “*omdat je dan de belangrijkste man van Nederland bent*”. Maurits van Oranje ($n = 6$) wordt ook gekozen vanwege zijn belangrijke positie en zijn rijkdom.

Slechts één persoon identificeert zich met de gevangene uit de aflevering *Politiek*. De respondent schrijft als reden: ‘*Omdat ik stout ben*’.

5.1.2 Verschil in leeftijd

De verschillen in leeftijd zijn geanalyseerd door te kijken naar de verschillen per schoolgroep: groep 5 en groep 8. In groep 5 zijn de meeste kinderen 8 en 9 jaar, drie kinderen zijn 10 jaar. Groep 8 bestaat voornamelijk uit kinderen van 11 en 12 jaar, 4 kinderen zijn 10 jaar en 6 kinderen zijn 13 jaar. In deze paragraaf worden de verschillen tussen beide groepen beschreven door achtereenvolgens te kijken naar de verschillen in het gegeven rapportcijfer, in de waardering van de humortechnieken voor beide afleveringen, in het begrip van de humortechniek parodie die in de afleveringen voorkwam en in de identificatie met de personages.

Rapportcijfer

Uit Tabel 11 blijkt dat groep 5 ($n = 99$) de beide afleveringen meer waardeert dan groep 8 ($n = 89$). Dit resultaat is significant voor zowel de aflevering *Politiek* ($t = 4.53$, $p < .001$) als de aflevering *Dagelijks leven* ($t = 3.57$, $p < .001$). Jongere kinderen waarderen de afleveringen gemiddeld dus meer dan oudere kinderen.

Tabel 11. Gemiddelde rapportcijfer (M) en standaarddeviatie (SD) die groep 5 en groep 8 aan beide afleveringen hebben gegeven.

Aflevering:	Groep 5		Groep 8	
	M	SD	M	SD
Politiek	8.1	1.75	6.9	1.69
Dagelijks leven	8.4	1.52	7.6	1.70

Aflevering *Politiek*

In Tabel 12 zijn de resultaten weergegeven van de gemiddelde waarderingsscores die groep 5 en groep 8 aan de humortechnieken van de aflevering *Politiek* toebedeelden. Evenals een gemiddeld hoger rapportcijfer, geeft groep 5 ook gemiddeld hogere scores aan de humortechnieken. Slechts één keer is de gemiddelde score van groep 5 lager dan de gemiddelde score van groep 8.

In Tabel 13 staat de top 3 van aller-grappigste en minst grappige scènes per groep weergegeven. Opvallend is dat er eenzelfde top 3 van aller-grappigste scènes is gevormd. Deze top 3 komt overeen met de top 3 die alle kinderen tezamen gaven (Tabel 10). Ook in de top 3 van minst grappige scènes zijn overeenkomsten te vinden in de genoemde scènes.

Naast deze overeenkomst zijn er ook een aantal significante verschillen gevonden tussen groep 5 en groep 8. Groep 5 geeft een significant hoger gemiddelde aan het overdreven doen van Dorine (b). Bij groep 8 staat deze overdrijving daarentegen zelfs op de tweede plaats van minst grappige humortechniek. Het clownesk gedrag door middel van het gevecht met de handpoppen (h) wordt door groep 5 ook hoger gewaardeerd dan door groep 8. Hetzelfde geldt voor de seksuele zinspelende tussen Dorine en Johan van Oldenbarneveldt (a), de parodie op Geert Wilders in de scène over tolerantie (f), de onhandigheid van de katholieke man in de schuilkelder (g) en de verrassende bokswedstrijd (i).

Uit de top 3 van minst grappige scènes (Tabel 13) blijkt groep 5 de grap van het meisje die zei dat ze een pokkenhuwelijk (m) had niet zo grappig te vinden. Hetzelfde geldt voor de gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling (k). Dit laatste is in tegenstelling tot de verwachting dat deze slapstick humor door jongere kinderen meer gewaardeerd wordt. In de top 3 van groep 8 komen deze scènes niet voor. Hoewel de gemiddelde score van groep 5 in beide gevallen significant hoger dan die

van groep 8, zal groep 5 deze humortechnieken iets minder waarderen aangezien groep 5 over het algemeen hogere scores heeft gegeven.

Concluderend kan er gesteld worden dat groep 5 over het algemeen hogere scores heeft toegekend dan groep 8. Zij waarderen meer overdrijving, clownesk gedrag, onhandigheid, conceptuele verrassing en seksuele zinspeling. Groep 5 kan de woordspeling van het pokkenhuwelijk en de gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling minder waarderen. De top 3 van aller-grappigste en minst grappige scènes blijken grotendeels overeen te komen.

Tabel 12. De gemiddelde score (*M*) en standaarddeviatie (*SD*) die door het aantal kinderen (*N*) van groep 5 en groep 8 aan de humortechnieken van de aflevering *Politiek* zijn toegekend.

Vraag	Groep 5			Groep 8			Corr. <i>r</i>
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
a. De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt	98	2.85	.92	89	2.31	.86	-.29**
b. Het overdreven doen van Dorine	88	2.95	1.07	88	2.43	1.06	-.24**
c. Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was	90	2.52	1.02	82	2.29	.87	-.12
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	95	3.60	.80	87	3.46	.74	-.09
e. De zoektocht naar Balthasar Gerards	91	2.63	.96	89	2.74	.89	.06
f. De vrouw die de was ophing zei: 'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.'	91	2.46	.96	88	1.95	.77	-.28**
g. De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	96	2.93	.99	86	2.49	.94	-.22**
h. Het gevecht met de handpoppen	96	3.23	.97	87	2.70	1.05	-.26**
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	98	3.44	.86	89	3.04	.99	-.21**
j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	98	2.67	1.07	89	2.54	.87	-.07
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling	95	3.06	1.09	87	2.74	1.05	-.15*
l. De gekke stemmen van de meisjes in de quiz	97	2.97	1.05	89	2.87	1.07	-.05
m. De grap van het meisje die zei dat ze een 'pokkenhuwelijk' had	90	2.88	1.08	83	2.41	1.04	-.22**
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	96	3.06	.96	88	2.95	1.06	-.05

Noot: Een negatieve correlatie betekent een hogere waardering in groep 5; De correlatie vergemakkelijkt het vergelijken van de resultaten met andere variabelen (vb. Cognitiebehoefte, Tabel 23). *= $p < .05$, **= $p < .01$,

Tabel 13 *Top 3 van scènes uit de aflevering Politiek die groep 5 en groep 8 het aller-grappigste en het minst grappige vonden*

Groep 5		Groep 8	
		Aller-grappigste (%)	
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	21.6	d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	32.6
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	14.4	i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	11.2
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	12.4	n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	11.2
		Minst grappigste (%)	
j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	19.4	e. De zoektocht naar Balthasar Gerards	28.1
m. De grap van het meisje die zei dat ze een ‘pokkenhuwelijk’ had	12.2	b. Het overdreven doen van Dorine	13.5
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling/ e. De zoektocht naar Balthasar Gerards	11.2	j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	10.1

Aflevering *Dagelijks leven*

In Tabel 14 zijn de resultaten weergegeven van de gemiddelde waarderingsscores die groep 5 en groep 8 aan de humortechnieken van de aflevering *Dagelijks leven* gaven. Evenals een gemiddeld hoger rapportcijfer, geeft groep 5 ook gemiddeld hogere scores aan de humortechnieken. Slechts drie keer is de gemiddelde score van groep 5 lager dan de gemiddelde score van groep 8.

In Tabel 15 staat de top 3 van aller-grappigste en minst grappige scènes per groep weergegeven. Opvallend is dat beide leeftijdsgroepen de waardering van het hoofd afhakken van de dief (k) in de top 3 zetten van aller-grappigste scènes én de top 3 van minst grappige scènes. De leeftijd blijkt hier niet de bepalende factor.

Een opvallend significant verschil is de waardering van de geluidseffecten middels de scheten en boeren van Maarten en Trui (n). Bij groep 5 staat deze humortechniek bovendien op de eerste plaats van aller-grappigste scènes, terwijl deze bij groep 8 op de eerste plaats staat van minst grappige scènes.

Hetzelfde geldt voor de achtervolging van de dief (m). Groep 5 geeft een significant hoger gemiddelde. Bovendien staat deze humortechniek bij groep 5 in de top 3 van aller-grappigste scènes, terwijl deze scène bij groep 8 op de vijfde plaats van minst grappige scènes staat.

Verder wordt het clownesk gedrag middels het springen en de overdreven bewegingen van Arie en Greet (a), het napraten van Dorine (b) en de seksuele zinspeling van de tweede en derde vrouw in de Missverkiezing (d) significant meer gewaardeerd door groep 5. Het napraten van Dorine (b) staat bij groep 8 zelfs in de top 3 minst grappige scènes.

De woordspeling over de ijsbeer als gelikte beer (j) daarentegen staat in de top 3 aller-grappigste scènes van groep 8. Slechts 4% van groep 5 vindt deze scène de aller-grappigste.

Een ander opvallend significant verschil is de waardering van de reclame voor de beulopleiding. Bij groep 8 staat deze parodie op de eerste plaats van aller-grappigste scènes. Groep 5 daarentegen heeft deze humortechniek in de top 3 van minst grappige scènes staan. Ook de parodie op Hollands Next Top Model (f) wordt door groep 8 vaker op de eerste plaats van allergrappigste scène gezet (9.0%) dan door groep 5 (1.0%), de gemiddelde waardering is niet significant verschillend.

Het leedvermaak door de gemene straffen van de leraar (h) wordt ook door groep 8 significant meer gewaardeerd. Het leedvermaak van de Amsterdamse man en vrouw (i) is echter niet significant verschillend.

Concluderend kan er over deze aflevering gezegd worden dat groep 5 over het algemeen hogere scores toekent, maar in vergelijking met groep 8 met name de meer eenvoudige humortechnieken als clownesk gedrag, achtervolging, herhaling van woorden en grappige geluiden waardeert. Groep 8 daarentegen waardeert meer ingewikkelde humortechnieken zoals leedvermaak, woordspelingen en parodieën. Dit is grotendeels conform de verwachtingen vanuit de literatuur.

Tabel 14. De gemiddelde score (*M*) en standaarddeviatie (*SD*) die door het aantal kinderen (*N*) van groep 5 en groep 8 aan de humortechnieken van de aflevering *Dagelijks leven* zijn toegekend.

Vraag	Groep 5			Groep 8			Corr. <i>r</i>
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
a. Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	90	2.92	.93	85	2.58	.95	-.19*
b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja</i> . En: <i>Jammer, Jammer, Jammer..</i>	89	2.79	1.08	84	2.35	.89	-.22**
c. De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.	96	2.98	1.06	86	2.83	1.01	-.07
d. De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	96	3.01	1.04	87	2.52	.96	-.24**
e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	96	2.85	1.09	89	2.73	1.03	-.06
f. De Miss Verkiezing..	95	2.86	1.03	89	2.69	1.03	-.09
g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	86	2.79	.96	87	2.44	.83	-.20*
h. De gemene straffen van de leraar...	96	2.31	1.3	89	2.88	1.04	.23**
i. De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...	94	2.78	1.06	86	2.58	.99	-.10
j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	95	3.09	.97	89	2.94	1.05	-.08
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	97	2.41	1.27	87	2.71	1.06	.13
l. De reclame voor de opleiding van beul ...	96	2.54	1.15	89	2.87	1.03	.15*
m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	95	3.23	.93	85	2.52	1.02	-.35**
n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	97	3.33	1.02	89	2.62	1.12	-.32**

Noot: Een negatieve correlatie betekent een hogere waardering in groep 5; De correlatie vergemakkelijkt het vergelijken van de resultaten met andere variabelen (vb. Cognitiebehoefte, Tabel 23). *= $p < .05$, **= $p < .01$

Tabel 15 *Top 3 van scènes uit de aflevering Dagelijks leven die groep 5 en groep 8 het allergrappigste en het minst grappige vonden*

Groep 5		Groep 8	
Allergrappigste (%)			
n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	18.2	l. De reclame voor de opleiding van beul ...	20.2
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	17.2	j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	14.6
m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	14.1	k. Het hoofd afhakken van de dief ...	11.2
Minst grappigste (%)			
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	33.3	n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	18.0
l. De reclame voor de opleiding van beul ...	8.1	b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	14.6
e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	8.1	g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet.../ k. Het hoofd afhakken van de dief ...	10.1

Begrip Parodieën

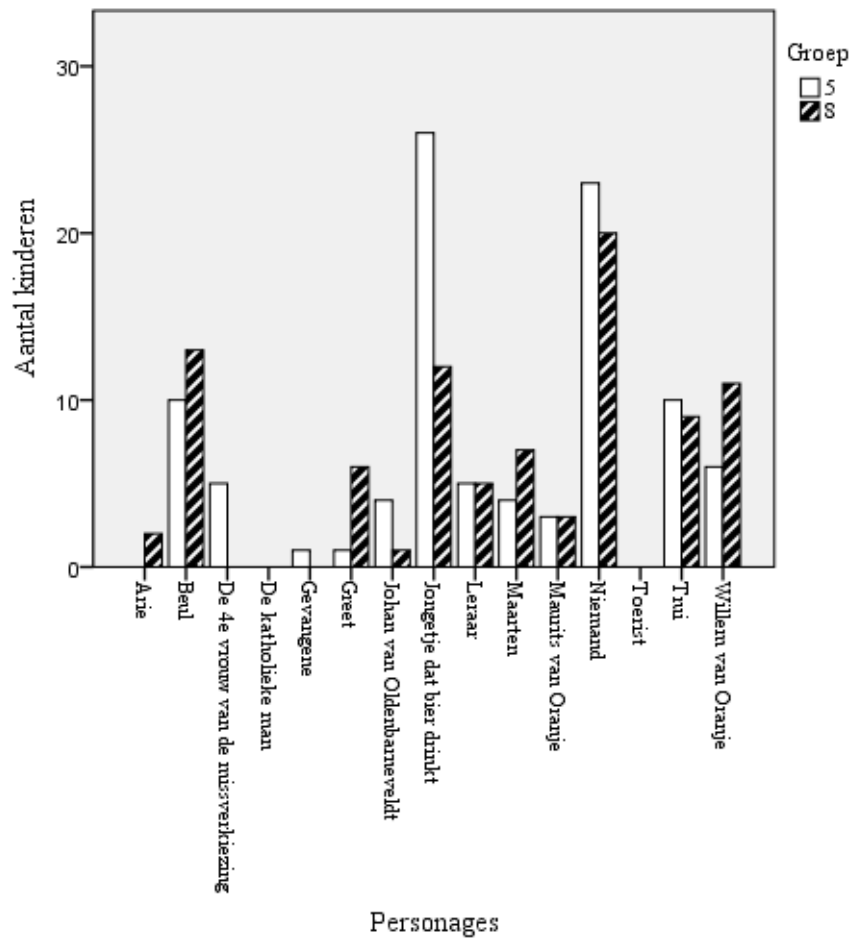
In beide afleveringen kwamen verschillende verwijzingen voor naar andere programma's. In Tabel 16 is een overzicht gegeven van de mate waarin groep 5 en groep 8 de humor hiervan inzagen. Slechts 1 tot 2% van de kinderen in groep 5 begrijpt deze humor. In groep 8 ligt dit aantal iets hoger, maar bereikt het nog niet de helft van de kinderen.

Tabel 16. *Begrip van de verschillende leeftijdsgroepen van de parodieën op andere programma's*

Scène	Programma	Groep 5 in %	Groep 8 in %
Het lied dat Maurits van Oranje zong	Opsporing Verzocht	1.0	29.2
Het lied dat Maurits van Oranje zong	Het Spijt Me	1.0	36.0
De Miss Verkiezing	Hollands Next Top Model	2.0	34.8

Identificatie met personages

In Figuur 2 zijn de verschillen in identificatie met de personages weergegeven tussen groep 5 en groep 8. Opvallend is dat kinderen uit groep 5 in verhouding bijna twee keer zo vaak kiezen voor het jongetje dat bier drinkt (26.3% tegenover 13.5%). Vooral op jongere leeftijd identificeren kinderen zichzelf dus met andere kinderen en/of is de wens om bier te mogen drinken nog groter.

Figuur 2. Verschillen tussen groep 5 en groep 8 in identificatie met de personages uit de afleveringen

5.1.3 Verschil in geslacht

Het tweede individueel verschil dat nader is geanalyseerd, is het verschil in geslacht. Er is onderscheid gemaakt tussen meisjes en jongens. In deze paragraaf worden de verschillen tussen meisjes en jongens beschreven door achtereenvolgens te kijken naar de verschillen in het gegeven rapportcijfer, in de waardering van de humortechnieken voor beide afleveringen en in de identificatie met de personages.

Rapportcijfer

Uit Tabel 17 blijkt dat de meisjes ($n=91$) de beide afleveringen gemiddeld een hoger cijfer geven dan de jongens ($n=97$). Dit resultaat is significant voor zowel de aflevering *Politiek* ($t=3.37$, $p<.001$) als voor de aflevering *Dagelijks leven* ($t=3.43$, $p<.001$).

Tabel 17. *Gemiddelde rapportcijfer (M) en standaarddeviatie (SD) die de jongens en meisjes aan beide afleveringen hebben gegeven.*

Aflevering:	Jongens		Meisjes	
	M	SD	M	SD
Politiek	7.1	1.83	8.0	1.68
Dagelijks leven	7.6	1.91	8.4	1.22

Aflevering *Politiek*

In Tabel 18 staan de resultaten weergegeven van de gemiddelde scores die de jongens en meisjes aan de humortechnieken van de aflevering *Politiek* toebedeelden. Evenals een hoger rapportcijfer, geven meisjes ook gemiddeld hogere scores aan de humortechnieken. Op elf van de veertien vragen wordt door de meisjes een hogere gemiddelde score toegekend.

In Tabel 19 staat de top 3 van aller-grappigste en minst grappige scènes weergegeven. Hieruit blijkt dat er geen verschil is in de allergrappigste scène. Er zijn 30 meisjes (33.3%) en 20 jongens (20.6%) die de scène dat Willem van Oranje danst op het volkslied Wilhelmus (d) de aller-grappigste scène vinden. Ook blijkt er geen verschil te zijn in de minst grappige scène. De scène over tolerantie (f) wordt namelijk door de meeste jongens en meisjes als minst grappige scène beoordeeld.

Naast deze overeenkomst zijn er ook een aantal significante verschillen tussen jongens en meisjes gevonden. Meisjes vinden de seksuele zinspelende tussen Johan van Oldenbarneveldt en Dorine (a) significant grappiger dan jongens. Hetzelfde geldt voor de gekke stemmen van de meisjes in de quiz (l) en het lied 'Het Spijt Me' van Maurits van Oranje (n).

Jongens vinden de woordspeling over het 'pokkenhuwelijk' (m) significant minder grappig dan meisjes en irriteren zich aan de overdrevenheid van Dorine (b). Deze beide scènes krijgen een gedeelde tweede plaats in het rijtje van minst grappige scènes. Vele jongens schreven deze overdrevenheid van Dorine ook op als antwoord op de open vraag 'Wat vond je helemaal niet leuk?'.

Hoewel het gemiddelde niet significant verschilt, staat de actieve bokswedstrijd (i) wel in de top 3 van allergrappigste scènes bij de jongens. Hetzelfde geldt voor de gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling (k). Het gevecht met de handpoppen (h) wordt door 9.4% van de jongens als allergrappigste scène beschouwd en krijgt daarmee een vierde plaats. Meisjes vinden de gekke stem en het gezichtje van het hulpje bij de marteling helemaal niet grappig, het krijgt de derde plek van minst grappige scènes. De tweede plaats wordt gegeven aan de marteling van de onschuldige man in de gevangenis (j).

Concluderend kan er over deze aflevering gezegd worden dat jongens leedvermaak (marteling in de gevangenis), actie (bokswedstrijd) en clownesk gedrag middels het gevecht met de handpoppen erg waarderen. Meisjes daarentegen houden meer van muziek (lied 'Het Spijt Me'), merkwaardige stemmen van de meisjes in de quiz, seksuele zinspelende en woordspelingen. Dit zijn de liefelijke scènes waarin vooral vrouwen voorkomen. Zowel jongens en meisjes waardeerden daarbij het meeste de satire van het dansen van Willem van Oranje op de beat van het volkslied en het minste de scène over tolerantie.

Tabel 18. *De gemiddelde score (M) en standaarddeviatie (SD) die door het aantal (N) jongens en meisjes aan de humortechnieken van de aflevering Politiek zijn toegekend en de correlatie (R) tussen deze scores.*

Vraag	Jongens			Meisjes			Corr. <i>r</i>
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
a. De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt	96	2.34	.98	91	2.86	.80	-.28**
b. Het overdreven doen van Dorine	92	2.43	1.08	84	2.98	1.04	-.25**
c. Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was	89	2.31	.96	83	2.52	.90	-.11
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	93	3.46	.83	89	3.61	.72	-.09
e. De zoektocht naar Balthasar Gerards	96	2.65	1.02	84	2.73	.81	-.04
f. De vrouw die de was ophing zei: 'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.'	95	2.17	.93	84	2.26	.88	-.05
g. De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	93	2.54	1.07	89	2.91	.86	-.19*
h. Het gevecht met de handpoppen	94	2.99	1.03	89	2.97	1.05	.01
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	96	3.34	.93	91	3.15	.95	.10
j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	96	2.70	.99	91	2.52	.97	.09
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling	96	2.85	1.10	86	2.97	1.07	-.05
l. De gekke stemmen van de meisjes in de quiz	97	2.51	1.06	89	3.37	.85	-.41**
m. De grap van het meisje die zei dat ze een 'pokkenhuwelijk' had	91	2.33	1.10	82	3.01	.88	-.32**
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	93	2.84	1.10	91	3.19	.81	-.17*

Noot: Een negatieve correlatie betekent een hogere waardering door meisjes; De correlatie vergemakkelijkt het vergelijken van de resultaten met andere variabelen (vb. Cognitiebehoefte, Tabel 23). *= $p < .05$, **= $p < .01$

Tabel 19 *Top 3 van scènes uit de aflevering Politiek die de jongens en meisjes het aller-grappigste en het minst grappige vonden*

Jongens		Meisjes	
Aller-grappigste (%)			
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	20.8	d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	33.3
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	19.8	n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	17.8
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling	11.5	l. De gekke stemmen van de meisjes in de quiz	13.3
Minst grappigste (%)			
f. De vrouw die de was ophing zei: ‘o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.’	15.6	f. De vrouw die de was ophing zei: ‘o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.’	18.7
b. Het overdreven doen van Dorine	12.5	j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	16.5
m. De grap van het meisje die zei dat ze een ‘pokkenhuwelijk’ had	12.5	k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling	12.1

Aflevering *Dagelijks leven*

In Tabel 20 staan de resultaten weergegeven van de gemiddelde scores die de jongens en meisjes aan de humortechnieken van de aflevering *Dagelijks leven* gaven. In Tabel 21 staat de top 3 van aller-grappigste en minst grappige scènes weergegeven.

Een opvallende overeenkomst in de aflevering *Dagelijks leven* is de top 3 van aller-grappigste scènes. Zowel bij de meisjes als bij de jongens komt daar de reclame voor de beulopleiding (l) en de scheten/boeren van Maarten en Trui (n) in voor. Beide scènes worden echter ook door bijna evenveel jongens en meisjes als één van de minst grappige scènes gezien. Dit bleek te maken te hebben met de leeftijd, zoals in de vorige paragraaf is besproken.

Naast deze overeenkomst zijn er ook een aantal significante verschillen tussen jongens en meisjes gevonden. Meisjes geven een significant hoger gemiddelde aan de vragen over de Miss Verkiezing: de seksuele zinspeling van de tweede en derde vrouw op oude mannen, mannen met baarden en Johan van Oldenbarneveldt (d), de visuele verrassing van de verschijning van de vierde vrouw (e) en de Miss Verkiezing als parodie op Hollands Next Top Model (f).

Jongens geven significant een veel hogere gemiddelde score aan het afhakken van het hoofd van de dief (k). Er zijn bovendien 21 jongens (21.6%) die dit het aller-grappigste van de hele aflevering vinden waarmee het op de eerste plaats van aller-grappigste scènes staat, terwijl 31 meisjes deze scène juist op de eerste plaats van minst grappige scènes zetten (34.1%). Veel meisjes vonden deze scène eng.

De andere scènes waarin leedvermaak wordt gebruikt wordt ook door jongens gemiddeld hoger gewaardeerd dan door meisjes. Een significant resultaat is gevonden voor de scène waarin de leraar gemene straffen uitdeelt. Daarnaast wordt geven jongens ook een gemiddeld hogere score aan de scène waarin de Franse man naar het slechtste hotel in Amsterdam moet. Hoewel geen significant resultaat, worden ook de scènes over het roken en bier drinken door jongens meer gewaardeerd dan door meisjes.

Meisjes waarderen het clownesk gedrag van Arie en Greet significant meer (a), evenals het napraten van Dorine (b). Het napraten van Dorine vindt 13.5% van de jongens juist het minst grappige.

Concluderend kan gezegd worden dat meisjes meer waardering geven aan seksuele zinspelingen, scènes met vrouwen in mooie jurken zoals de Missverkiezing, terwijl jongens meer voorkeur geven aan actie, leedvermaak en stoere dingen zoals roken en bier drinken.

Tabel 20. De gemiddelde score (*M*) en standaarddeviatie (*SD*) die door het aantal (*N*) jongens en meisjes aan de humortechnieken van de aflevering *Dagelijks leven* en de correlatie (*R*) tussen deze scores.

Vraag	Jongens			Meisjes			Corr. <i>r</i>
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	
a. Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	95	2.61	.95	80	2.93	.82	-.17*
b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	89	2.38	1.01	84	2.77	.99	-.19*
c. De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.	93	3.00	1.04	89	2.81	1.02	.09
d. De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	94	2.47	1.11	89	3.10	.83	-.31**
e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	95	2.51	1.07	90	3.10	.96	-.28**
f. De Miss Verkiezing...	96	2.39	1.11	88	3.20	.73	-.40**
g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	92	2.49	.98	81	2.75	.81	-.15
h. De gemene straffen van de leraar...	96	2.93	1.18	89	2.21	1.14	.30**
i. De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...	95	2.72	1.04	85	2.65	1.02	.03
j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	95	2.94	1.11	89	3.11	.86	-.09
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	94	3.01	1.09	90	2.08	1.07	.40**
l. De reclame voor de opleiding van beul ...	95	2.78	1.05	90	2.61	1.15	.08
m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	93	2.80	1.01	87	3.00	1.06	-.10
n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	96	3.04	1.10	90	2.93	1.15	.05

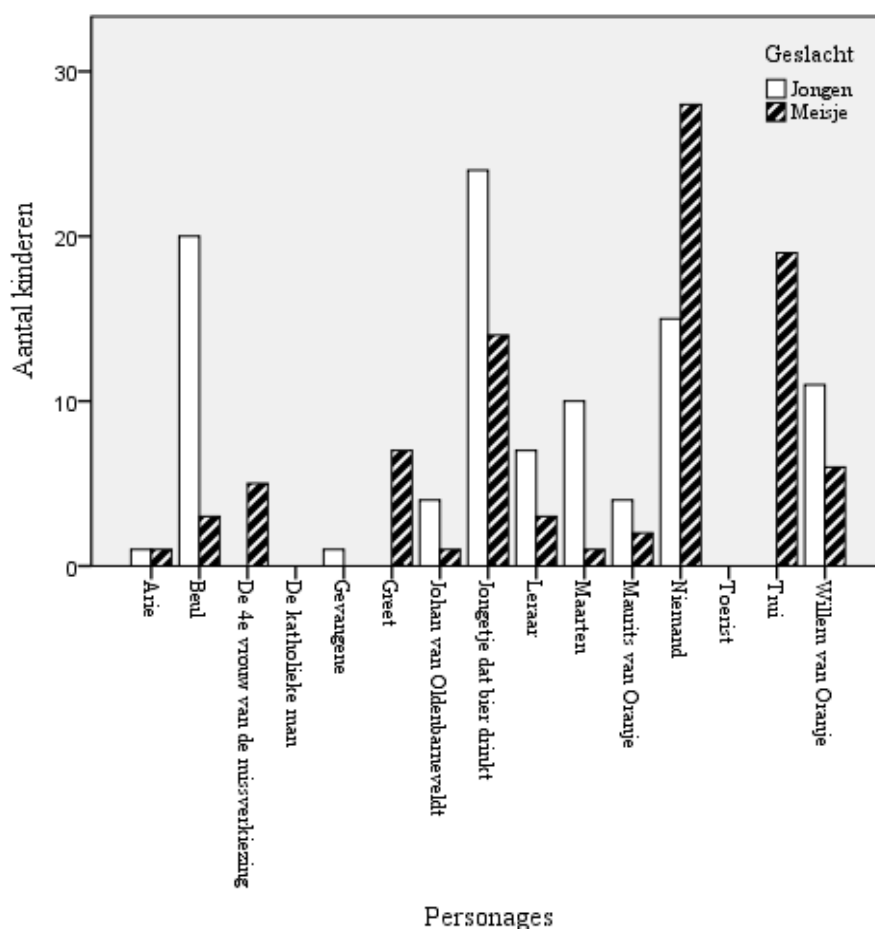
Noot: Een negatieve correlatie betekent een hogere waardering door meisjes; De correlatie vergemakkelijkt het vergelijken van de resultaten met andere variabelen (vb. Cognitiebehoefte, Tabel 23). *= $p < .05$, **= $p < .01$

Tabel 21. Top 3 van scènes uit de aflevering *Dagelijks leven* die de jongens en meisjes het aller-grappigste en het minst grappige vonden

Jongens		Meisjes	
Aller-grappigste (%)			
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	21.6	l. De reclame voor de opleiding van beul ...	15.4
j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	12.4	n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	15.4
l. De reclame voor de opleiding van beul / n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	11.3	m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	12.1
Minst grappigste (%)			
b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	13.5	k. Het hoofd afhakken van de dief ...	34.1
e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	12.5	n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	13.2
k. Het hoofd afhakken van de dief ...	11.5	l. De reclame voor de opleiding van beul ...	8.8

Identificatie met personages

Tot slot blijken er nog grote verschillen te zitten in de identificatie met personages uit de afleveringen (Figuur 3). Alleen meisjes identificeren zich met: de 4^e vrouw uit de Missverkiezing, Trui en Greet. Dit zijn dan ook allemaal vrouwen. Mannelijke personages worden over het algemeen meer door de jongens gekozen. Een duidelijk voorbeeld is de beul, deze wordt veel meer gekozen door jongens ($n=20$) dan door meisjes ($n=3$).

Figuur 3. Verschillen tussen jongens en meisjes in identificatie met de personages uit de afleveringen

5.1.4 Verschil in cultuur

Het derde individuele kenmerk in dit onderzoek is cultuur. In deze steekproef van 188 kinderen zijn er slechts 8 kinderen die in een ander land dan Nederland zijn geboren. Vijf van deze acht kinderen spreken altijd of bijna altijd Nederlands thuis. Geen enkel kind van de 188 kinderen spreekt nooit Nederlands thuis en 21 kinderen spreken soms Nederlands en soms een andere taal.

Er is een correlatieanalyse gedaan op basis van de thuistaal. Er blijkt geen significante relatie te zijn tussen de thuistaal en het rapportcijfer dat de kinderen geven. Er zijn een paar significante relaties gevonden tussen de thuistaal en de waardering van de humortechnieken. Deze resultaten zijn echter gebaseerd op een zeer kleine groep van kinderen die een andere taal spreken naast de Nederlandse taal ($n=21$). Het is onduidelijk welke taal dit is. Hierdoor en door de geringe omvang is deze kleine groep van kinderen geen geschikte groep om verschillen tussen meerdere culturen te meten.

5.1.5 Cognitiebehoefte

De cognitiebehoefte is onderzocht met drie items die samen een schaal vormen (Cronbach $\alpha = .82$). Naar verwachting zouden individuen met een hoge cognitiebehoefte minder behoefte hebben aan humor en meer intrinsiek gemotiveerd zijn. Anderzijds zouden individuen met een hoge cognitiebehoefte meer humor waarnemen. Deze individuen hebben namelijk een hoger niveau van verwerking, zullen humor daardoor beter inzien en begrijpen en er daardoor om lachen. Kinderen die de humor niet begrijpen, zullen het ook niet leuk vinden.

Er is weinig bevestiging gevonden voor beide verwachtingen (Tabel 23). Er is geen significant verschil gevonden in het rapportcijfer dat de verschillende individuen gaven. De correlatieanalyse tussen de cognitiebehoefte en de verschillende humortechnieken levert slechts één significant resultaat op. De cognitiebehoefte hangt positief samen met de waardering van de parodie op Geert Wilders (Aflevering *Politiek*, f). Verder zijn er zowel kleine positieve als kleine negatieve correlaties gevonden.

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat slechts de waardering van de humortechnieken is gemeten. Er niet is gekeken naar de mate waarin de humor wordt begrepen. Begrip kan echter wel van invloed zijn op dit verband.

Tabel 23. *Correlatie (r) tussen de cognitiebehoeften en de waardering van humortechnieken in de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven.*

Aflevering Politiek		Aflevering Dagelijks leven	
Vraag	r	Vraag	r
a. De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt	.05	a. Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	.06
b. Het overdreven doen van Dorine	.03	b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	.12
c. Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was	-.00	c. De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.	.00
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	-.04	d. De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	.05
e. De zoektocht naar Balthasar Gerards	.03	e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	.03
f. De vrouw die de was ophing zei: <i>'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.'</i>	.16*	f. De Miss Verkiezing..	-.04
g. De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	.02	g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	.08
h. Het gevecht met de handpoppen	.11	h. De gemene straffen van de leraar...	-.02
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	.08	i. De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...	.06
j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	.09	j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	-.09
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling	.02	k. Het hoofd afhakken van de dief ...	.10
l. De gekke stemmen van de meisjes in de quiz	-.08	l. De reclame voor de opleiding van beul ...	.02
m. De grap van het meisje die zei dat ze een 'pokkenhuwelijk' had	.06	m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	.10
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	-.10	n. De scheten en boeren van Maarten en Trui	.07

Noot: *= $p < .05$

5.1.6 Behoeftte aan humor

De behoefte aan humor is gemeten met vier items die samen een schaal vormen (Cronbrach $\alpha = .55$). Naar verwachting zouden kinderen met een hogere behoefte aan humor de humortechnieken ook meer waarderen.

Er blijkt een significant positieve samenhang te zijn tussen het rapportcijfer voor de aflevering *Politiek* ($r = .15, p < .05$) en de mate waarin het kind behoefte heeft aan humor. Het verband met het rapportcijfer voor de aflevering *Dagelijks leven* is echter niet significant ($r = .11, p > .05$)

De correlatieanalyse tussen de behoefte aan humor en de verschillende humortechnieken leveren vier significante resultaten op (Tabel 24). De behoefte aan humor hangt positief samen met de waardering van het gevecht met de handpoppen (Aflevering *Politiek*, h), van de woordspeling over het pokkenhuwelijk (Aflevering *Politiek*, m), van het clownesk gedrag van Arie en Greet (Aflevering *Dagelijks leven*, a) en van de scheten en boeren van Maarten en Trui (Aflevering *Dagelijks leven*, n). Ook de niet significante verbanden zijn wel merendeels positief.

De verwachting is daarmee licht bevestigd. Mogelijk zou er een sterker verband worden gevonden als er een betere schaal wordt gebruikt voor het concept 'behoefte aan humor'.

Tabel 24. *Correlatie (r) tussen de humorbehoefte en de waardering van humortechnieken in de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven.*

Aflevering Politiek		Aflevering Dagelijks leven	
Vraag	r	Vraag	r
a. De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt	.11	a. Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	.15*
b. Het overdreven doen van Dorine	.14	b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	.07
c. Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was	.04	c. De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.	.03
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	.06	d. De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	.09
e. De zoektocht naar Balthasar Gerards	.02	e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	-.00
f. De vrouw die de was ophing zei: 'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.'	.11	f. De Miss Verkiezing..	.03
g. De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	-.06	g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	.12
h. Het gevecht met de handpoppen	.17*	h. De gemene straffen van de leraar...	-.01
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	.11	i. De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...	.13
j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	-.03	j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	.11
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling	.07	k. Het hoofd afhakken van de dief ...	-.08
l. De gekke stemmen van de meisjes in de quiz	.07	l. De reclame voor de opleiding van beul ...	.04
m. De grap van het meisje die zei dat ze een 'pokkenhuwelijk' had	.16*	m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	.00
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	.07	n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	.22**

Noot: *= $p < .05$, **= $p < .01$

5.1.7 Interesse in geschiedenis

Tot slot is er gekeken naar de mate waarin kinderen interesse tonen in geschiedenis. Op deze manier kon worden nagegaan of kinderen die interesse in geschiedenis vertonen ook meer waardering geven aan de aflevering en de humor binnen deze aflevering.

De interesse in geschiedenis is gemeten met drie items die samen een schaal vormen (Cronbach $\alpha = .89$). Er blijkt een significant positieve samenhang te zijn tussen het rapportcijfer voor de aflevering *Politiek* ($r = .16, p < .05$) en de aflevering *Dagelijks leven* ($r = .21, p < .01$) en de mate waarin het kind is geïnteresseerd in geschiedenis. Verder is er significant positieve samenhang gevonden tussen de interesse in geschiedenis en een aantal humortechnieken (Tabel 25).

Tabel 25. *Correlatie (r) tussen de interesse in geschiedenis en de waardering van humortechnieken in de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven.*

Aflevering Politiek		Aflevering Dagelijks leven	
Vraag	r	Vraag	r
a. De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt	.14	a. Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	.11
b. Het overdreven doen van Dorine	.13	b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..</i>	.13
c. Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was	.11	c. De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.	.21**
d. Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus	.04	d. De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	.11
e. De zoektocht naar Balthasar Gerards	.12	e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	.14
f. De vrouw die de was ophing zei: 'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.'	.33**	f. De Miss Verkiezing..	.19**
g. De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	.22**	g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	.26**
h. Het gevecht met de handpoppen	.18*	h. De gemene straffen van de leraar...	.05
i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten	-.02	i. De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...	.19**
j. De marteling van de onschuldige man in de gevangenis	.15*	j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...	.04
k. De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling	.14	k. Het hoofd afhakken van de dief ...	.08
l. De gekke stemmen van de meisjes in de quiz	.04	l. De reclame voor de opleiding van beul ...	-.01
m. De grap van het meisje die zei dat ze een 'pokkenhuwelijk' had	.06	m. De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	.19*
n. Het lied dat Maurits van Oranje zong	.01	n. De scheten en boeren van Maarten en Trui...	.22**

Noot: *= $p < .05$, **= $p < .01$

5.2 Leerdoelen

De tweede onderzoeksvraag is: *In hoeverre worden de beoogde leerdoelen van de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven bij kinderen tussen 8 en 12 jaar behaald door middel van het humoristische programma 'Welkom in de Gouden Eeuw'?* Op basis van de opgestelde leerdoelen (Appendix 2 en 3) is er een toets gemaakt met 20 meerkeuzevragen (Appendix 4) die moet meten in hoeverre de gestelde leerdoelen zijn behaald. Elke goed beantwoorde vraag levert één punt op, de kinderen konden in totaal 20 punten behalen. In paragraaf 5.2.1 worden de resultaten voor de totale groep kinderen ($N = 175$) beschreven. In paragraaf 5.2.2 wordt er ingegaan op individuele verschillen binnen de groep.

5.2.1 Totale groep

De 175 kinderen die de beide afleveringen hebben gekeken en die aan de voor- en natoets hebben deelgenomen, hebben een gemiddelde score van 8.98 ($SD = 2.69$) op de voortoets behaald en een gemiddelde van 14.75 ($SD = 2.71$) op de natoets. Dit is een significant verschil ($t = 26.83, p < .001$)

In Tabel 26 en 27 is een overzicht weergegeven waarbij van elk doel en de bijbehorende vraag het percentage kinderen wordt weergegeven dat de vraag goed heeft beantwoord. Het verschil tussen de natoets en voortoets is op significantie getest met een t-toets. Op bijna elke vraag is op de natoets beter gescoord, met uitzondering van de vraag 'Gingen mensen in de Gouden Eeuw op vakantie?' (Tabel 27).

Opmerkelijk is de score op de vraag 'Tussen welke twee stromingen van het geloof was ruzie?' (Tabel 26). De score op de natoets is iets lager dan de score op de voortoets.

Het is opvallend dat de kinderen minder goed scoren op de doelen die kort in een verbaal gesprek verwerkt zijn. Dit geldt voor de doelen die behoren tot de zojuist genoemde vragen: het feit dat vakantie in de Gouden Eeuw voor de rijken was bestemd en de ruzie tussen de twee protestantse stromingen. Dit wordt slechts verbaal een keer genoemd. Een ander voorbeeld is dat Johan van Oldenbarneveldt aan Dorine vertelt dat hij zich opgewerkt heeft door met een steenrijke vrouw te trouwen. Slechts 25.7% van de kinderen heeft dit een week na de afleveringen goed onthouden.

Daarentegen is er hoger gescoord op de doelen waar meer aandacht aan is besteed, doordat ze bijvoorbeeld visueel zijn verwerkt in een gehele scène. Voorbeelden hiervan zijn de scène over Kuilenburg als vrijstaat, het lied 'Het Spijt Me' door Maurits van Oranje, de scène over het bier drinken en het roken, de Miss-verkiezing, de meester op school, de heksenscène en het werk van de beul.

Tabel 26. Percentage (%) goed beantwoorde vragen op de voor- en natoets van de aflevering Politiek en de toetsing (t) van de verschilscore tussen voor- en natoets ($N=175$).

Doelen aflevering Politiek	Vragen	Voortoets (%)	Natoets (%)	t
Na afloop van aflevering 4 Politiek herkent een kind van 8-12 jaar ...				
... dat Johan van Oldenbarneveldt een belangrijk politiek persoon was in de Gouden Eeuw	1. Wie was een belangrijk politiek persoon in de Gouden Eeuw?	69.1	94.3	7.03 **
... dat Johan van Oldenbarneveldt uit een zeer laag milieu kwam, maar zich opwerkte door met een steenrijke vrouw te trouwen	2. Hoe werd Johan van Oldenbarneveldt beroemd?	10.3	25.7	4.32**
... dat Willem van Oranje alleen maar Frans kon spreken	3. Welke taal kan Willem van Oranje alleen maar spreken?	15.4	87.4	20.58**
... dat Baltasar Gerards de moordenaar is van Willem van Oranje	4. Wie heeft Willem van Oranje vermoord?	58.9	66.9	2.08*
... dat tolerantie en handel leidde tot veel rijkdom in Nederland	5. Hoe werd Nederland rijk?	78.3	85.7	2.16*
... dat er een vrijstaat bestond in de Gouden Eeuw (Kuilenburg) waar iedereen welkom is (dieven, ketters,	6. Wat was een vrijstad in de Gouden Eeuw?	25.1	72.0	10.26**

hoeren, echtbrekers etc.)				
... dat de katholieken in Nederland werden onderdrukt	7. Wie werden er in Nederland in de Gouden Eeuw onderdrukt?	30.9	55.4	5.04**
... dat er ruzie was tussen twee protestantse stromingen: de preciezen en de rekkelijken	8. Tussen welke twee stromingen van het geloof was ruzie?	22.3	17.1	-1.35
... dat Maurits van Oranje en Johan van Oldenbarneveldt niet dezelfde protestante stroming steunden	9. Steunden Johan van Oldenbarneveldt en Maurits van Oranje dezelfde stroming van het geloof?	44.6	58.3	3.07**
... dat Johan van Oldenbarneveldt in de gevangenis is onthoofd door Maurits van Oranje	10. Hoe is Johan van Oldenbarneveldt overleden?	65.1	82.9	4.49**
Noot: *= $p < .05$, **= $p < .01$				

Tabel 27. *Percentage (%) goed beantwoorde vragen op de voor- en natoets van de aflevering Dagelijks leven en de toetsing (t) van de verschilscore tussen voor- en natoets (N=175).*

Doelen aflevering <i>Dagelijks leven</i> Na afloop van aflevering 8 <i>Dagelijks leven</i> herkent een kind van 8-12 jaar...	Vragen	Voortoets (%)	Natoets (%)	t
... dat Nederland één van de rijkste en machtigste landen was in de Gouden Eeuw	11. Was Nederland een rijk en machtig land in de Gouden Eeuw?	48.0	68.6	5.38**
... dat er ideeën over ziekte en gezondheid waren die tegenwoordig belachelijk worden gevonden (bier drinken in plaats van water, roken als middel tegen de pest, pest als straf van God, rechtop slapen om te blijven ademen en zodat de duivel je niet komt halen)	12. Wat was normaal voor kinderen om te drinken in de Gouden Eeuw?	46.3	97.7	12.99**
	13. Wat was een gezond middel tegen de pest?	28.6	97.1	18.99**
... dat er een ander schoonheidsideaal heerste: mooie vrouwen waren mollig en wit	14. Wat waren mooie vrouwen in de Gouden Eeuw?	37.7	89.7	11.95**
... dat zout gebruikt werd om eten langer te bewaren	15. Waar werd zout voor gebruikt?	64.0	87.4	5.82**
... dat de meester veel schoolstraffen uitdeelde op school	16. Wat deed de meester veel met de kinderen op school?	68.0	97.1	8.46**
... dat er toen al toerisme was: rijke Fransen en Engelsen kwamen naar Nederland en gingen hier op vakantie	17. Gingen mensen in de Gouden Eeuw op vakantie?	53.1	54.9	.37
... dat de straten geen namen hadden, maar de huizen	18. Hoe herkenden de mensen een plek in de stad	22.9	69.1	10.65**
... dat er werd getest of iemand heks was door na te gaan of ze geen pijn voelden als ze werden geprikt in de wrat, of ze niks wogen en of ze bleven drijven.	19. Wat is géén manier om te testen of iemand een heks is?	38.9	69.1	5.95**
... dat een beul opgeleid wordt om mensen de kop af te hakken als ze iets fout doen. Slaan ze mis dan worden ze zelf gepakt.	20. Wat is het werk van een beul?	70.9	98.9	8.23**

Noot: *= $p < .05$, **= $p < .01$

In de vragenlijst was de volgende open vraag opgenomen: “Vond je ook nog iets moeilijk om te begrijpen?” Hierop antwoorden 157 kinderen dat dat niet het geval was. Twee kinderen vinden sommige woorden moeilijk. Één kind schrijft op: “wat is een pokkenhuwelijk?”, een woord uit de quiz van de aflevering *Politiek*. Een ander kind vond het onderwerp *Politiek* moeilijk. Tot slot vinden een paar kinderen het verwarrend met hoe er toen werd gedacht en hoe we nu denken. Voorbeelden hiervan zijn: “ik vind het best raar dat ze daar nog leven”, “dat roken gezond is” en “Dat die dike mevrouw wind, ik vond de 3 mooier [sic]”.

5.2.2 Individuele verschillen

De bijbehorende subvraag van onderzoeksvraag 2 is: *In hoeverre zijn er verschillen in leereffect tussen individuen op basis van de individuele kenmerken leeftijd, geslacht, cultuur, cognitieve behoefte en behoefte aan humor en interesse in geschiedenis?* In deze paragraaf wordt het verband tussen het leereffect en de verschillende individuele kenmerken achtereenvolgens besproken. Daarnaast wordt er gekeken of er verschillen zijn in leereffect tussen kinderen die de aflevering wel en kinderen die de aflevering niet eerder hebben gezien.

Allereerst is er gekeken naar leeftijdsverschillen (Tabel 28). In de onderzochte klassen blijkt slechts één leerkracht nooit Klokhuis in de klas te kijken, drie leerkrachten kijken zelden, drie leerkrachten kijken af en toe en één leerkracht kijkt zelfs zeer vaak naar het Klokhuis. Er is geen enkele groep 5 die eerder les heeft gehad over de Gouden Eeuw. In groep 8 is dit thema echter een jaar eerder wel in meer of mindere mate behandeld. De meeste klassen leren iets over Rembrandt, de VOC, oorlog en vrede, handel, en verschillen tussen arm en rijk. De score van groep 8 is op de voortoets dan ook significant hoger dan de score van groep 5 ($t = -7.41, p < .01$). Ook de natoets is significant verschillend ($t = -6.14, p < .01$). Beide groepen behalen wel eenzelfde leerwinst, want het verschil tussen natoets en voortoets is nagenoeg hetzelfde en dus niet significant ($t = -.84, p > .05$).

Tabel 28. *Verskil in voor- en natoetsscores tussen groep 5 en 8.*

Groep	Score			
	Voortoets**		Natoets**	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
5	7.92	2.62	13.53	2.65
8	10.18	2.25	16.15	2.01

Noot: ** = $p < .01$

De verschillen tussen jongens en meisjes zijn ook niet significant ($t = -.71, p > .05$), evenals de verschillen in het individuele kenmerk cultuur ($t = -1.6, p > .05$). Kinderen die soms Nederlands en soms een andere taal spreken thuis, scoren dus niet significant anders dan kinderen die alleen Nederlands spreken. Dit is echter een kleine groep, dus de resultaten moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Naar verwachting zou de humor effectiever werken bij kinderen met een lage cognitieve behoefte. Er blijkt inderdaad een significante verband te zijn tussen de verschillen van de voor- en natoets en dit individuele kenmerk ($r = -.17, p < .05$). Verder was de verwachting dat kinderen humor effectiever zou werken bij kinderen met een grotere behoefte aan humor. Dit kon niet significant worden bevestigd ($r = .06, p > .05$). Ook het verband tussen de verschillen van de voor- en natoets en de interesse in geschiedenis bleek niet significant te zijn ($r = -.11, p > .05$).

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te waarborgen, is er gekeken of er invloed is op de resultaten van kinderen die de afleveringen eerder hebben gezien. Uit de resultaten van de leerkrachtenvragenlijst (Appendix 6) bleek dat geen van de leerkrachten één van de afleveringen uit de serie ‘Welkom in de Gouden Eeuw’ heeft bekeken. Toch zijn er al een aantal kinderen die één van de afleveringen eerder had gezien. De 37 kinderen (26 kinderen van groep 5 en 11 kinderen van groep 8) die de aflevering *Politiek* eerder hebben gezien tonen geen significant betere resultaten op de voortoets ($t = -.06, p > .05$) of natoets ($t = -.67, p > .05$) van de aflevering *Politiek* dan kinderen die de aflevering niet eerder hebben bekeken (Tabel 29).

De 31 kinderen (18 kinderen van groep 5 en 13 kinderen van groep 8) die de aflevering *Dagelijks leven* eerder hebben gezien tonen wel significant betere resultaten op de voortoets van de

aflevering *Dagelijks leven* ($t = 3.81, p < .001$). In de natoets is echter geen significant verschil waar te nemen ($t = .73, p > .05$).

Tabel 29. *Verskil in voor- en natoetsscores tussen de kinderen die de afleveringen eerder hebben gezien en de kinderen die de afleveringen niet eerder hebben gezien.*

Wel/niet eerder	Aflevering Politiek				Aflevering Dagelijks leven			
	Voortoets		Natoets		Voortoets**		Natoets	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Eerder gezien	4.19	1.61	6.30	1.65	6.03	2.06	8.48	1.75
Niet gezien	4.20	1.13	6.50	1.62	4.51	2.00	8.26	1.52

Noot: ** = $p < .01$

5.3 Verband waardering en leerdoelen

De derde onderzoeksvraag is: *Is er een verband tussen de waardering van de gebruikte humortechnieken en de mate waarin de kinderen van het programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’ hebben geleerd?* Met een correlatieanalyse is er gekeken naar dit verband. Er is een gemiddelde score berekend van de waardering van alle humortechnieken (totaal 28 technieken over beide afleveringen) welke is gecorreleerd met de verschillscore tussen na- en voortoets. De resultaten laten zien dat er significant positieve samenhang blijkt te zijn ($r = .21^*, p < .05$). Dit wil zeggen dat kinderen die de humortechnieken meer waardeerden ook de kinderen zijn die een hogere verschillscore hebben tussen na- en voortoets.

Wanneer deze resultaten worden uitgesplitst naar groep 5 en groep 8, dan blijkt dat deze significant positieve samenhang alleen bij groep 8 terug te vinden is ($r = .30^*, p < .05$). Voor groep 5 is geen significant verband gevonden ($r = .16, p > .05$). Ook bij een uitsplitsing naar geslacht blijkt een opvallend resultaat. Voor jongens is er wel een significant positieve samenhang ($r = .29, p < .05$) tussen waardering en leereffect, maar voor meisjes kan dit verband niet worden bevestigd ($r = .12, p > .05$). Wanneer deze beide individuele kenmerken samen worden genomen blijkt dat er een significant positieve samenhang bestaat voor jongens uit groep 5 ($r = .51, p < .05$) en meisjes uit groep 8 ($r = .62, p < .01$).

6. SAMENVATTING EN CONCLUSIE

Het doel van dit onderzoek is de beantwoording van de onderzoeksvragen die centraal staan. De eerste onderzoeksvraag is: *Welke gebruikte humortechnieken in de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven van het programma 'Welkom in de Gouden Eeuw' van Klokhuis (NTR) worden door kinderen van groep 5 en groep 8 gewaardeerd?* Hiervoor is op basis van de literatuur een vragenlijst ontwikkeld waarin de waardering werd gevraagd naar de humortechnieken uit de beide afleveringen. In totaal hebben 188 kinderen van groep 5 en groep 8, afkomstig van vier verschillende scholen de afleveringen bekeken en de vragenlijst ingevuld. Over de gegevens is een beschrijvende analyse gedaan waarbij gemiddeldes, standaarddeviaties en frequenties zijn berekend voor de totale groep en voor de groep ingedeeld op de individuele kenmerken. Met bivariate Pearson productmoment correlaties is de mate van samenhang nagegaan tussen de waarderingsscores en de individuele kenmerken. Verder is er gekeken naar significantie door het uitvoeren van T-testen.

De resultaten van de totale groep laten zien dat de kinderen de beide afleveringen voldoende tot goed vonden. De aflevering *Dagelijks leven* is significant meer gewaardeerd dan de aflevering *Politiek*. Dit is in overeenstemming met de verwachting van de eindredacteur. Veel kinderen vonden het leuk dat er kennis werd overgedragen door het gebruik van humor. De meest gewaardeerde humortechniek is satire door het dansen van Willem van Oranje op de beat van het Wilhelmus. De minst gewaardeerde humortechniek is de parodie op Geert Wilders met de scène over tolerantie.

Opvallend is dat de betekenis van de parodieën over de hoofden van de meeste kinderen is heengegaan. Hoewel de meeste kinderen deze scènes grappig vonden, is de essentie van de humor niet tot hen doorgedrongen. Verder zijn de elementen van de afleveringen goed begrepen, hoewel een paar kinderen niet begrepen dat de statements in het programma (bijvoorbeeld roken is gezond) laten zien hoe men dacht in de Gouden Eeuw. Zij verwarren het vroeger met het nu en denken dat dit vandaag nog waarheid is.

Het personage waar kinderen zich het meest mee identificeren is het jongetje dat bier drinkt. Vooral kinderen uit groep 5 identificeren zich hiermee. Dit is het enige kinderlijke personage in de aflevering. Daarbij drinkt het ook nog bier en dat vinden veel kinderen stoer. Deze twee elementen spreken de kinderen aan en blijken dus belangrijk te zijn om rekening te houden bij het creëren van personages in een educatieve aflevering voor kinderen.

Er zijn verschillen gevonden in waardering voor alle individuele kenmerken. De significante verschillen zijn getoond in Tabel 30. Allereerst is er gekeken naar leeftijdsverschillen. Kinderen van groep 5 waarderen beide afleveringen significant meer dan groep 8. Toch blijken deze hogere scores voornamelijk in de meer eenvoudige en onschuldige humortechnieken te zitten, zoals clownesk gedrag, overdrijving, conceptuele verrassing, onhandigheid, grappige geluiden en herhaling. Groep 8 waardeert meer ingewikkelde humortechnieken zoals leedvermaak, woordspelingen en parodieën. De parodieën blijken zij ook beter te begrijpen dan groep 5. Opvallend is een significant hogere waardering van seksuele zinspeling door groep 5. Dit is niet in overeenkomst met de verwachting van de regisseur en redacteur. Mogelijk is dit te verklaren doordat groep 8 veel scènes, waaronder de scènes met Dorine als personage, erg overdreven vinden. Dit kan leiden tot een lagere waardering van de humortechnieken binnen deze scène.

Daarnaast is het individuele kenmerk geslacht onderzocht. Meisjes waarderen beide afleveringen significant meer dan jongens. Jongens waarderen meer leedvermaak en actieve scènes. Meisjes daarentegen houden meer van humor in liefelijke scènes waarin vrouwen voorkomen, zoals de parodie op de Miss verkiezing, de kennisquiz en seksuele zinspelingen. Dit verschijnsel komt terug in de verschillen tussen jongens en meisjes in identificatie met personages. Alleen meisjes identificeren zich met de 4e vrouw uit de Missverkiezing, Trui en Greet. Dit zijn dan ook allemaal vrouwen. Mannelijke personages, zoals de beul worden over het algemeen meer door de jongens gekozen.

Het individuele kenmerk cultuur gaf ook enkele significante verschillen. Deze resultaten zijn echter gebaseerd op een zeer kleine groep van kinderen die een andere taal spreken naast de Nederlandse taal, waardoor er geen sterke conclusies aan kunnen worden verbonden.

Tabel 30. *Significante verschillen in waardering van humortechnieken door individuele kenmerken*

	Humor techniek	Vraag	Leeftijd (5<8)	Geslacht (m<j)	Cultuur (meertalig < NL)	Cognitie behoefte	Behoefte aan humor	Interesse in GS
1	Clownesk gedrag (a)	-Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	-	-			+	
		-Het gevecht met de handpoppen...	-				+	+
	Achtervolging (d)	-De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...	-		-			+
2	Conceptuele verrassing (a)	-Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten..	-					
		-De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.						+
	Visuele verrassing (b)	-De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...						
	Overdrijving (d)	-Het overdreven doen van Dorine ...	-	-				
3	Parodie (a)	-De reclame voor de opleiding van beul ...	+					
		-De Miss Verkiezing..		-				+
		-De zoektocht naar Balthasar Gerards ...		-				
		-Het lied dat Maurits van Oranje zong		-				
		-De vrouw die de was ophing zei: 'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.'	-		-	+		+
	Grootspraak (b)	-Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was...						
4	Misverstand (a)	-Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	-					+
	Geluidseffecten (d)	-De scheten en boeren van Maarten en Trui...	-				+	+
5	Slapstick (a)/ Leedvermaak (h)	-Het hoofd afhakken van de dief ...		+				
	Merkwaardige stem/gezicht (b,c)	-De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling...						
	Merkwaardige stemmen (c)	-De gekke stemmen van de meisjes in de quiz...		-				
	Onhandigheid (e)	-De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	-	-				+
	Leedvermaak (h)	-De marteling van de onschuldige man in de gevangenis...						
		-De gemene straffen van de leraar...	+	+	+			
		-De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...						+
6	Satire (a)	-Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus...						
7	Woordspeling (d)	-Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer'...						
		-De grap van het meisje die zei dat ze een 'pokkenhuwelijk' had ...	-	-			+	

8	Seksuele zinspeling (d)	-De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	-	-	-
		-De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt ...	-	-	
	Herhaling (e)	-Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja.</i> En: <i>Jammer, Jammer, Jammer..</i>	-	-	-

Het individuele kenmerk cognitiebehoefte leverde slechts één significant resultaat op. De cognitiebehoefte hangt positief samen met de waardering van de parodie op Geert Wilders.

Het individuele kenmerk behoefte aan humor gaf vier significante resultaten. Het clownesk gedrag, de woordspeling over het pokkenhuwelijk en de geluidseffecten middels de scheten en boeren hangen samen met een hoge behoefte aan humor. Mogelijk wordt er een sterker verband gevonden als er gebruik wordt gemaakt van een betere schaal.

Kinderen met een hoge interesse voor geschiedenis gaven ook een significant hoger rapportcijfer aan beide afleveringen. Verder blijkt dat de humortechnieken ook nagenoeg allemaal een hogere waardering krijgen, hoewel niet allemaal significant.

De tweede onderzoeksvraag is: *In hoeverre worden de beoogde leerdoelen van de aflevering Politiek en de aflevering Dagelijks leven bij kinderen van groep 5 en groep 8 behaald door middel van het humoristisch programma 'Welkom in de Gouden Eeuw'?* Hiervoor is er een voor- en natoets ontwikkeld op basis van de opgestelde leerdoelen. In totaal hebben 175 kinderen van groep 5 en groep 8, afkomstig van vier verschillende scholen, aan alle onderdelen van het onderzoek deelgenomen. De verschillen tussen natoets en voortoets is allereerst onderzocht met beschrijvende analyses. Er zijn gemiddeldes, standaarddeviaties en frequenties berekend voor de totale groep en voor de groep ingedeeld op de individuele kenmerken. Vervolgens is er met een T-toets onderzocht of deze verschillen significant zijn.

De resultaten laten zien dat vele kinderen een significant hogere score behaalden op de natoets dan op de voortoets. Kinderen hebben dus van dit programma iets over de Politiek en het *Dagelijks leven* geleerd. De leerdoelen die erg kort en vooral (alleen) verbaal in het programma werden verwerkt zijn minder goed behaald dan de leerdoelen die uitgebreider en vaak visueel in het programma zijn opgenomen.

Verschillen zijn aangetoond in de leeftijd van de kinderen. Groep 5 haalde een lagere score op de voor- en natoets dan groep 8. Daarnaast scoren kinderen die soms Nederlands en soms een andere taal spreken thuis lager op de natoets dan kinderen die altijd Nederlands spreken. De kinderen die de aflevering *Dagelijks leven* al eerder hadden toonden een significant betere score op de voortoets. Op de natoets van deze aflevering en op de voor- en natoets van de aflevering *Politiek* bleek er geen significant verschil te zijn.

De derde onderzoeksvraag luidt: *Is er een verband tussen de waardering van de gebruikte humortechnieken en de mate waarin de kinderen van het programma 'Welkom in de Gouden Eeuw' hebben geleerd?* Er blijkt inderdaad een verband te zijn. Kinderen die de humortechnieken meer waardeerden, zijn ook de kinderen die meer hebben geleerd. Nader onderzoek laat zien dat deze resultaten significant zijn voor jongens uit groep 5 en meisjes uit groep 8. Een mogelijke verklaring is dat het begrip van humor hierin een rol speelt. Als bepaalde humor beter wordt begrepen, wordt er mogelijk meer om gelachen en wordt de humor hoger gewaardeerd met als gevolg dat het achterliggende leerdoel beter wordt onthouden. Deze redenering kan echter met dit onderzoek niet worden bevestigd.

7. BEPERKINGEN

Dit onderzoek brengt beperkingen met zich mee. De belangrijkste beperking is het feit dat er in dit onderzoek geen controlegroep is gebruikt. Vanwege praktische redenen (tijd en geld) was het niet mogelijk om een identieke aflevering te produceren, zonder de humortechnieken erin. Het programma is namelijk geheel humoristische drama. Het gebrek aan een controlegroep maakt het moeilijk om causale uitspraken te doen. Het gevonden verband tussen de waardering van de humortechnieken en het leereffect, wil nog niet zeggen dat de humor verklarend is voor het leereffect. Mogelijk is er zelfs sprake van een interventie-effect. Het feit dat de onderzoeker op school kwam met vragenlijsten, zorgde mogelijk voor extra aandacht van de kinderen. Een ander nadeel van dit design is dat storende factoren zoals tussentijdse externe gebeurtenissen, groei en testeffect moeilijk onder controle zijn te houden. Door middel van twee weken tussen de voor- en natoets, is er geprobeerd te voorkomen dat er een testeffect optreedt. Bovendien is er nagegaan of er tussentijdse gebeurtenissen zijn geweest,

waarvan de leerlingen meer kunnen hebben geleerd over de onderwerpen van de afleveringen. Dit bleek niet het geval.

Een andere beperking is de mate van generaliseerbaarheid. Er is slechts onderzoek gedaan op vier verschillende scholen in de omgeving van Universiteit Twente. Hierbij is gekozen om scholen te nemen die variëren in grootte en denominatie. De vraag is echter in hoeverre de kinderen op deze scholen representatief zijn voor heel Nederland. Mogelijk zou de keuze voor scholen uit andere provincies andere resultaten geven, omdat deze verschillen in geslacht, sociale klasse, werk- en opleidingsniveau, et cetera.

Daarnaast is er nog geen lange termijnmeting gedaan. Het gemeten leereffect is wat de kinderen zich kunnen herinneren na één week. Op lange termijn zal dit effect mogelijk afzwakken, omdat er alsnog meer wordt vergeten.

Tot slot is er maar beperkt gemeten in hoeverre de humortechnieken worden begrepen. Er is slechts van enkele parodieën gekeken in hoeverre kinderen deze verwijzing naar een ander programma snapten. Daarnaast is er een algemene vraag gesteld waarbij kinderen konden opschrijven wat ze niet hadden begrepen. Er is verder niet onderzocht in hoeverre elke humortechniek door de kinderen is begrepen, zoals het was bedoeld. Het begrip kan echter wel een verklaring zijn voor de waardering van de humortechniek.

8. DISCUSSIE

Het doel van dit onderzoek was om inzicht te geven in de inzet, de waardering en de leereffecten van humor in het programma *Welkom in de Gouden Eeuw*. Dit programma is een historische komedie die door het televisieprogramma Klokhuis (NTR) is ontwikkeld, gericht op kinderen tussen de 8 en 12 jaar. Er was nog maar weinig bekend over de manier waarop humor in educatieve televisie wordt ingezet, hoe deze humor wordt gewaardeerd, in welke mate de kennis middels humor wordt onthouden en welke contextfactoren hierbij bepalend zijn. Slechts enkele onderzoeken gaven een paar indicaties (Zillman, Williams, Bryant, Boynton & Wolf, 1980; Zillman, et al., 1984). Voor een geschikt gebruik van humor in educatieve televisieprogramma's is het wel van belang om hier meer over te weten.

Dit onderzoek heeft hierin meer inzicht kunnen geven. De twee onderzochte afleveringen van het programma *Welkom in de Gouden Eeuw* bevatten diverse humortechnieken die verschillend door kinderen werden gewaardeerd. Een aantal verbanden uit de literatuur konden bevestigd, zoals het verband tussen de waardering en de individuele kenmerken leeftijd en geslacht. Het verband tussen de waardering en de behoefte aan humor was nog zwak, maar mogelijk komt dit door de zwakke schaal die is gebruikt. Daarnaast is er een nieuw verband gevonden, namelijk het verband tussen de waardering en het individuele kenmerk interesse in geschiedenis. Tot slot kon er vastgesteld worden dat de kinderen veel van de twee afleveringen hebben geleerd.

De beperkingen en opbrengsten van dit onderzoek geven interessante aanknopingspunten voor vervolgonderzoek. Allereerst zou het erg interessant zijn om een koppeling te maken met het begrip van de humortechnieken. Door te kijken bij elke humortechniek in hoeverre deze wordt gewaardeerd en in hoeverre deze wordt begrepen, kan er beter worden vastgesteld welke humortechnieken bij welke kinderen geschikt zijn. Een voorbeeld is het gebruik van woordspelingen. Ondanks het feit dat kinderen de woordspelingen in deze afleveringen hoog waardeerden, is het de vraag in hoeverre zij deze ook echt begrepen hebben. Het is namelijk ook mogelijk dat zij hun waardering uitten voor de scène waarin de woordspeling voorkwam in plaats van de woordspeling zelf.

Daarnaast kon er nu alleen maar worden vastgesteld of kinderen iets van de aflevering in het algemeen hebben geleerd. Doordat er geen controlegroep was die een identieke aflevering zag zonder de humortechnieken, kon er niet worden vastgesteld of de humor zorgde voor het leereffect. Mogelijk komt het leereffect door andere elementen, zoals de leuke personages, het decor, de lengte van de aflevering, visuele of verbale uitbeelding, herhaling, et cetera. Een interessant onderzoek zou daarom zijn om een humoristisch educatief programma te onderzoeken waarbij een controlegroep hetzelfde programma ziet zonder de humoristische elementen. Op deze manier kunnen er mogelijke causale relaties worden onderzocht en kan er worden nagegaan of er typen humor zijn te onderscheiden welke wel en welke niet bijdragen aan de (juiste) informatieoverdracht.

Verder is het interessant om dieper in te gaan op het individuele kenmerk 'cultuur'. In dit onderzoek is het niet duidelijk geworden of er verschil is in waardering tussen kinderen met

verschillende culturele achtergronden. Ook is er niet duidelijk geworden het leereffect van humor in bepaalde culturen groter is dan in andere culturen. Een onderzoek waarin respondenten worden geselecteerd op basis van culturele achtergrondkenmerken zou hier meer inzicht in kunnen bieden.

De resultaten van dit onderzoek geven echter al wel een aantal richtlijnen die regisseurs van educatieve televisie kunnen gebruiken gedurende de ontwikkeling van de programma's. Allereerst wordt het gebruik van humor als middel om iets te leren erg gewaardeerd. Aan beide afleveringen zijn gemiddeld rapportcijfers toebedeeld van minimaal een voldoende. Deze uitdaging die het Klokhuis (NTR) in dit programma is aangegaan lijkt dan ook erg geslaagd te zijn.

De meest gewaardeerde humortechniek is satire door het dansen van Willem van Oranje op de beat van het Wilhelmus. Dit volkslied wordt door alle kinderen herkend en als blijkt dat hier de draak mee wordt gestoken door er een beat op te plaatsen, vinden kinderen dit ook erg grappig. De minst gewaardeerde humortechniek is de parodie op Geert Wilders met de scène over tolerantie. Evenals het geval was bij andere parodieën, zullen kinderen deze humor niet goed begrijpen. De regisseur verwachtte al dat er bepaalde humor over het hoofd van de kinderen zou gaan. Zijn bedoeling hiermee was om het programma voor volwassenen aantrekkelijker te maken, zodat zij ook zouden meekijken. De vraag die echter wel gesteld moet worden is in hoeverre deze humortechniek geschikt is voor informatieoverdracht bij jonge kinderen.

Een derde aanbeveling gaat over de inzet van de bordjes 'echt waar'. Deze bordjes zijn ingezet om extra aandacht te vestigen op bepaalde historische gebeurtenissen en duidelijk te maken dat deze werkelijk hebben plaatsgevonden. Hoewel dit niet met een specifieke vraag is getoetst, blijkt uit de open vraag over wat kinderen niet hebben begrepen en uit de reacties gedurende de aflevering dat sommige kinderen deze bordjes verwarrend vonden. Zo wordt er een bordje getoond bij de scène dat roken gezond is. Kinderen begrijpen niet dat hier vroeger zo over werd gedacht, maar denken dat dit de hedendaagse gedachte is. Deze gedachte past echter niet bij hun eigen opvattingen, want zij hebben geleerd dat roken ongezond is. De aanbeveling is dan ook om de bordjes 'echt waar' te verwijderen of de tekst te veranderen in 'vroeger dachten de mensen dit echt' of 'vroeger echt waar'.

Een vierde aanbeveling is dat er zoveel mogelijk aansluiting gezocht moet worden bij de belevingswereld van de kinderen. In groep 5 krijgen de kinderen namelijk voor het eerst geschiedenis en worden er onderwerpen behandeld die dicht bij hun leefomgeving liggen, zoals de ontwikkeling van een stamboom over je eigen familie. Het begrip 'Gouden Eeuw' zegt hen nog niets en het thema *Politiek* maakt dit nog moeilijker. Het blijkt dan ook dat kinderen de aflevering *Dagelijks leven* hoger waarderen dan de aflevering *Politiek*. Verder identificeren veel kinderen zich met het jongetje dat bier drinkt. Een reden hiervoor is omdat dit jongetje het enige kinderlijke personage is in de afleveringen. Het is dus belangrijk om zoveel mogelijk personages te kiezen waarmee een kind zich eenvoudig identificeert en de situaties zo te regisseren dat het dicht bij de leefomgeving van het kind blijft.

Tot slot blijken er belangrijke verschillen in waardering te zijn tussen meisjes en jongens en tussen groep 5 en groep 8. Sommige scènes, zoals de scène van de beul, wordt door sommige kinderen als heel stoer en gaaf ervaren terwijl andere kinderen het een erg enge scène vinden. Bepaalde scènes worden vooral door één geslacht gewaardeerd en juist niet door het andere geslacht, zoals de scène over de Missverkiezing. Ook in de identificatie met personages blijken er vooral bij jongens en meisjes grote verschillen te zitten. Bij het maken van educatieve afleveringen moet hier een goede mix in worden gevonden of moet er niet in uitersten worden gewerkt, zodat elk kind aangetrokken wordt tot het programma. Een voorbeeld is het gebruik van kinderlijke personages van zowel het mannelijke als het vrouwelijke geslacht.

9. LITERATUUR

- Baarda, D. B. & De Goede, M. P. M. (2006). *Basisboek methoden en technieken: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek* (4de druk). Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff
- Banas, J., Dunbar, N. E., Liu, S. J., & Rodriguez, D. (2011). A review of humor in educational settings: Four decades of research. *Communication Education*, 60(1), 115-144. doi: 10.1080/03634523.2010.496867
- Beeld en Geluid, <http://www.beeldengeluid.nl/de-succesformule-van-het-klokhuis>
- Belch G. E. & Belch, M. A. (1984). An investigation of the effects of repetition on cognitive and affective reactions to humorous and serious television commercials. *Advances in Consumer Research*, 11(1), 4-10. Verkregen op 03 januari, 2013, via <http://www.acrwebsite.org/search/view-conference-proceedings.aspx?Id=6206>
- Berger, A.A. (1993). *An anatomy of humor*. New Brunswick, NJ: Transaction of Publishers.
- Bryant, J., & Zillmann, D. (1989). Using humor to promote learning in the classroom. In P.E. McGhee (Ed.), *Humor and children's development: A guide to practical applications* (pp. 49-78). New York: Haworth Press.
- Buijzen, M., & Valkenburg, P.M. (2004). Developing a typology of humor in audiovisual media. *Media psychology*, 6(2), 147-167. DOI:10.1207/s1532785xmep0602_2
- Cahn, A. (2006). Fun, funny, and fearless; the importance of humour in children's television. *Television*, 19, 27-28.
- Chung, H. & Zhao, X. (2003). Humor effect on memory and attitude: moderating role of product involvement. *International Journal of Advertising*, 22(1), 117-144. Verkregen op 17 januari, 2013, via <http://kevinstigall.wikispaces.com/file/view/superbowl3.pdf>
- Cline, T.W., Altsech, M.B. & Kellaris, J.J. (2003). When does humor enhance or inhibit ad responses? - The moderating role of the need for humor. *Journal of Advertising*, 32(3), 31-45. Verkregen op 18 januari, 2013, via <http://www.accessmylibrary.com/article-1G1-109506804/does-humor-enhance-inhibit.html>
- Cline T. W. & Kellaris J. J. (2007). The influence of humor strength and humor-message relatedness on ad memorability. *Journal of Advertising*, 36(1), 55-67. doi: 10.2753/JOA0091-3367360104
- Danna, S.R. (1992). *Advertising and popular culture: Studies in variety and versatility*. Ohio: Bowling Green University Popular Press.
- Eisend, M. (2009). A meta-analysis of humor in advertising. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 37, 191-203. doi:10.1007/s11747-008-0096-y
- Encyclo, online encyclopedie, <http://www.encyclo.nl/begrip/in%20congruentie>
- Fisch, S. M. (2000). A capacity model of children's comprehension of educational content on television. *Media Psychology*, 2(1), 63-91. doi: 10.1207/S1532785XMEP0201_4
- Fisch, S. M. (2005). Children's learning from television. It's not just 'violence'. *Television*, 18, 10-14

- Fisch, S. M., McCann Brown, S. K. & Cohen, D. I. (2001). Young children's comprehension of educational television: The role of visual information and intonation. *Media Psychology*, 3(4), 365-378. doi: 10.1207/S1532785XMEP0304_04
- Frymier, A. B., Wanzer, M. B. & Wjtaszczyk, A. M. (2008). Assessing students' perceptions of inappropriate and appropriate teacher humor. *Communication Education*, 57(2), 266-288. doi: 10.1080/03634520701687183
- Geuens, M. & De Pelsmacker, P. (1998). Need for cognition and the moderating role of the intensity of warm and humorous advertising appeals. *Asia Pacific Advances in Consumer Research*, 3, 74-80. Verkregen op 18 januari, 2013, via <http://www.acrwebsite.org/search/view-conference-proceedings.aspx?Id=11507>
- Geuens, M. & De Pelsmacker, P. (2002). The role of humor in the persuasion of individuals varying in need for cognition. *Advances in Consumer Research*, 29(1), 50-56. Verkregen op 18 januari, 2013, via <http://www.acrwebsite.org/search/view-conference-proceedings.aspx?Id=8554>
- Götz, M. (2006). What's funny in children's comedy? *Televizion*, 19, 62-66
- Gulas, C. S. & Weinberger, M.G. (1992). The impact of humor in advertising: a review. *Journal of Advertising*, 18(2), 39-44. Verkregen op 17 januari, 2013, via <http://www.accessmylibrary.com/article-1G1-13929144/impact-humor-advertising-review.html>
- Hackathorn, J., Garczynski, A. M., Blankmeyer, K., Tennial, R. D. & Solomon, E. D. (2011). All kidding aside: Humor increases learning at knowledge and comprehension levels. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 11(4), 116-123. Verkregen op 21 december, 2012, via <http://josotl.indiana.edu/article/view/1837>
- Hutsebaut, C. (2011). *Een vergelijkende studie van de effectiviteit van humor en irritatie in televisiereclame*. (Masterproef, Universiteit Gent, 2011).
- Isen, A.M. Daubman, K.A., & Nowicki, G.P. (1987). Positive affect facilitates creative problem solving. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (6), 1122- 1131. doi:10.1037/0022-3514.52.6.1122
- Kellaris, J. J. & Cline, T. C. (2007). Humor and ad memorability: On the contributions of humor expectancy, relevancy, and need for humor. *Psychology & Marketing*, 24(6), 497-509 doi: 10.1002/mar.20170
- Kelly, J.P., & Solomon, P.J. (1975). Humor in television advertising. *Journal of Advertising*, 4(3), 31-35.
- Kondo, K. (2009). *Can television be good for children?* Verkregen op 1 februari, 2013, via: www.savekidstv.org.uk/wp-content/d/cantelevisionbegoodforchildren.doc
- Lammers, H. B., Leibowitz, L., Seymour, G. E. & Hennessey, J. E. (1983). Humor and cognitive responses to advertising stimuli: A trace consolidation approach. *Journal of Business Research*, 11(2), 173-185. doi: 10.1016/0148-2963(83)90026-7
- Lei, S. A., Cohen, J. L. & Russler, K. M. (2010). Humor on learning in the college classroom: Evaluating benefits and drawbacks from instructors' perspectives. *Journal of Instructional Psychology*, 37(4), 326-331. Verkregen op 21 december, 2012, via <http://www.readperiodicals.com/201012/2277059561.html#b>

- Lynch, M.D., & Hartman, R.C. (1968). Dimensions of humor in advertising. *Journal of Advertising*, 8(4), 39-45.
- Lyon, C. (2006). Humor and the young child. *Televizion*, 19, 4-9. Verkregen op 16 januari, 2013, via http://www.br-online.de/jugend/izi/english/publication/televizion/19_2006_E/lyon.pdf
- Martin, R.A. (2007). *The psychology of humor: An integrative approach*. New York: Academic Press.
- Michel, E., & Roebbers, C. M. (2008). Children's knowledge acquisition through film: influence of programme characteristics. *Applied Cognitive Psychology*, 22, 1228-1244. doi: 10.1002/acp.1431
- Meijer, J.C. (2000). Humor as a double-edged sword: Four functions of humor in communication. *Communication Theory*, 10, 310-331. Verkregen op 13 december, 2012, via: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2885.2000.tb00194.x/abstract>
- Neuß, N. (2006). Children's humour. *Televizion*, 19, 16-20
- Nevo, O., Nevo, B. & Yin, J. L. S. (2001). Singaporean Humor: A Cross-Cultural, Cross-Gender Comparison. *The Journal of General Psychology*, 128(2), 143-156. doi: 10.1080/00221300109598904
- Neumann, D. L., Hood, M., & Nuemann, M. M. (2009). Statistics? You must be joking: The application and evaluation of humor when teaching statistics. *Journal of Statistics Education*, 17(2). Verkregen op 13 december, 2012, via: <http://www98.griffith.edu.au/dspace/handle/10072/29643>
- Olsthoorn, E. M. (2004). *Werking van humor in kaart gebracht*, 29. Amsterdam: Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Commerciele Communicatie.
- Onwuegbuzie, A. J. & Leech, N. L. (2007). *A call for qualitative power analyses*. *Quality & Quantity*, 41, 106-121. doi: 10.1007/s11135-005-1098-1
- Rideout, Victoria *et al* (2003) 'Zero to Six', in a *Kaiser Family Foundation Report* in Fall 2003, California: The Henry J. Kaiser Family Foundation.
- Rieck, D. (1997). Waiting for guffaw: A serious look at humor and why you should avoid it. *Direct Marketing*, 59(12), 36-38.
- Ruch, W., McGhee, P. E., & Hehl, F. (1990). Age differences in the enjoyment of incongruity-resolution and nonsense humor during adulthood. *Psychology and Aging*, 5(3), 348-355. doi: 10.1037/0882-7974.5.3.348
- Spector, C. C. (1996). Children's comprehension of idioms in the context of humor. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 27(4), 307-313. Verkregen op 13 december, 2012, via: <http://lshss.asha.org/cgi/content/abstract/27/4/307>
- Spooren, W. (2005). *Laughter guaranteed: A research programme for the analysis of humour in propaganda*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU. Verkregen op 13 december, 2012, via: <http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/9890/lyall2.pdf?sequence=1>
- Sternthal, B. & Craig, S. (1973). Humor in advertising. *Journal of marketing*, 37(4), 12-18. Verkregen op 02 januari, 2012, via: <http://www.jstor.org/stable/1250353>
- Strick, M., Holland, R.W., Van Baaren, R. & van Knippenberg, A. (2009). Finding comfort in a joke: Consolatory effects of humor through cognitive distraction. *Emotion*, 9(4), 574-578. doi:10.1037/a0015951

- Summerfelt, H., Lippman, L., Hyman, I. E. (2010). The effect of humor on memory: Constrained by the pun. *The Journal of General Psychology*, 137(4), 376-394. doi:10.1080/00221309.2010.499398.
- Swanborn, P. G. (2007). *Evalueren: Het Ontwerpen, Begeleiden En Evalueren Van Interventies: Een Methodische Basis Voor Evaluatie-Onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Thakkar, R. R., Garrison, M. M., & Christakis, D. A. (2006). A systematic review for the effects of television viewing by infants and preschoolers. *Pediatrics*, 118(5), 2025-2031. doi: 10.1542/peds.2006-130
- Valkenburg, P. M., & Cantor, J. (2000). Children's likes and dislikes of entertainment programs. In D. Zillmann & P. Vorderer (Eds.), *Media entertainment: The psychology of its appeal* (pp. 135-152). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Valkenburg, P. and Janssen, S. (1999), What do children value in entertainment programs? A cross-cultural investigation. *Journal of Communication*, 49, 3-21. doi: 10.1111/j.1460-2466.1999.tb02790.x
- Van Meijl, E. (2006). *Een typologie van humor in visuele reclame: Een onderzoek naar humortechnieken in tijdschriftenadvertenties* (Masterproef, Universiteit Utrecht, 2006). Verkregen op 13 december, 2012, via: <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2008-1126-200551/MasterscriptieEvavanMeijl.pdf>
- Vom Orde, H. (2012). Children, learning, and educational TV. An overview of selected research results. *Television*, 25, 38-41.
- Wanzer, M., & Frymier, A. (1999). The relationship between student perceptions of instructor humor and students' reports of learning. *Communication Education*, 48(1), 48-62. doi: 10.1080/03634529909379152
- Wanzer, M. B., Frymier A. B. & Irwin J. (2010). An explanation of the relationship between instructor humor and student learning: Instructional humor processing theory. *Communication Education*, 59(1), 1-18. doi: 10.1080/03634520903367238
- Wanzer, M. B., Frymier, A. B., Wojtaszczyk, A. M., & Smith, T. (2006). Appropriate and inappropriate uses of humor by teachers. *Communication Education*, 55(2), 178-196. doi: 10.1080/03634520600566132
- Weatherholt, T. N. (2007). Integrative review of educational television for young children: Implications for children from low-income families. *NHSA Dialog: A Research-to-Practice Journal for the Early Childhood Field*, 10(3-4), 171-188. doi: 10.1080/15240750701741876
- Whipple, T. W. & Courtney, A. E. (1981). How men and women judge humor: Advertising guidelines for action and research. *Current Issues & Research in Advertising*, 4(1), 43-57. Verkregen op 15 januari, 2013, via <http://connection.ebscohost.com/c/articles/7574190/how-men-women-judge-humor-advertising-guidelines-action-research>
- Whisonant, R. D. (1998). The effects of humor on cognitive learning in a computer-based environment (Doctoral dissertation). Verkregen op 15 januari, 2013, via <http://scholar.lib.vt.edu/theses/public/etd-71798-173628/materials/Whisonant.pdf>
- Woltman Elpers, J.L.C.M., Mukherjee, A. & Hoyer, W.D. (2004). Humor in television advertising: A moment-to-moment analysis. *Journal of Consumer Research*, 31(3), 592-599. doi: 10.1086/425094 .

- Zhang, Y. (1996). The effect of humor in advertising: An individual-difference perspective. *Psychology & Marketing*, 13(6), 531-545. doi: 10.1002/(SICI)1520-6793(199609)13:6<531::AID-MAR1>3.0.CO;2-9
- Zhang, Y. & Zinkhan, G. M. (1991). Humor in television advertising: the effects of repetition and social setting. *Advances in Consumer Research*, 18, 13-18. Verkregen op 17 januari, 2013, via <http://www.acrwebsite.org/search/view-conference-proceedings.aspx?Id=7256>
- Zhang, Y. & Zinkhan, G. M. (2006). Responses to humorous ads – Does audience involvement matter? *Journal of Advertising*, 35(4), 113-128. doi: 10.2753/JOA0091-3367350408
- Zillmann, D., Masland, J. L., Weaver, J.B., Lacey, L. A., Jacobs, N.E., Dow, J.H., Klein, C. A., & Banker, S. R. (1984). Effects of humorous distortions on children's learning from educational television. *Journal of Educational Psychology*, 76 (5), 802-812. doi:10.1037/0022-0663.76.5.802
- Zillmann, D., Williams, B.R., Bryant, J., Boynton, K.R., & Wolf, M.A. (1980). Acquisition of information from educational TV programs as a function of differently paced humorous inserts. *Journal of Educational Psychology*, 72(2), 170-180. doi:10.1037/0022-0663.72.2.170
- Ziv, A. (1988). Teaching and learning with humor: Experiment and replication. *Journal of Experimental Education*, 57, 5-15. Verkregen op 19 december, 2012, via <http://www.jstor.org/stable/20151750>

Appendix 1 – Methode literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek is gestart met een aantal verzamelde artikelen van het NTR, onder andere het artikel van Buijzen & Valkenburg (2004) en twee tijdschriften van Televisie (nr. 19, 2006 en nr. 25, 2012). NTR heeft namelijk in het verleden literatuur verzameld over de inzet van humor.

Vervolgens is er systematisch gezocht naar wetenschappelijke literatuur in verschillende databases. Allereerst is er gezocht naar literatuur over de effecten van humor in reclame, in het onderwijs en in een combinatie van deze twee: de educatieve televisie. In de databases ERIC, Psychinfo en Web of Science zijn de zoektermen (DE "Humor" AND (DE "Educational Television") OR (DE "Education") OR (DE "Advertising")) gebruikt. Deze zoektermen waren in de databases ERIC en Psychinfo begrippen van Thesaurus. Samen gaven zij 105 gepeerreviewde artikelen. In de database Web of Science zijn dezelfde zoektermen gebruikt, met als extra toevoeging een truncatie (*) achter het woord "advertis". Dit is om te voorkomen dat er relevante artikelen worden uitgesloten die bijvoorbeeld in plaats van het woord "advertising" het woord "advertise" of "advertisement" gebruiken. In Web of Science werden in totaal 343 resultaten gevonden, waarvan veel relevante artikelen overlap vertoonden met de gevonden artikelen uit de andere twee databases.

Inclusion-criteria voor de selectie is dat de effecten van humor en/of de individuele verschillen in deze effecten worden onderzocht. Omdat het huidige onderzoek op vier scholen wordt uitgevoerd, is er een beperking gemaakt tot dit type context en is er niet gekeken naar effecten van humor op de werkplaats, bij mensen met lichamelijke of geestelijke beperkingen et cetera. Een extra inclusion-criteria voor de effecten van humor in reclame – advertisement – was dat de onderzoeken een (audio-)visueel medium hebben onderzocht, zoals televisie en posters. Andere media, zoals radio, zijn dus niet meegenomen.

Met deze criteria zijn veel relevante artikelen geselecteerd (o.a. Cline & Kellaris, 2007; Kellaris & Cline, 2007; Neumann, Hood & Neumann, 2009; Zillmann, et al., 1980). Er zijn verder een aantal meta-analyses gevonden (Banas, et al., 2011; Eisend, 2009; Sternthal & Craig, 1973; Weinberger & Gulas, 1992) die tot nog meer aanvullende artikelen hebben geleid (o.a. Zhang & Zinkhan, 1991). Daarnaast is er nog gebruik gemaakt van een aantal boeken die onderzoek hebben verricht naar dit onderwerp of resultaten van verschillende onderzoeken beschreven (Berger, 1993; Martin, 2007; McGhee, 1989; Olsthoorn, 2004).

Omdat er nog maar weinig bekend was over het gebruik van humor in educatieve televisie, is er aanvullend nog wetenschappelijke literatuur gezocht over het gebruik van educatieve televisie in het algemeen. In de databases Web of Science, ERIC en Psychology & Behavioral Science Collection is de volgende combinatie van zoektermen gebruikt: "Educational Television" AND (child* OR pupil*). In ERIC en Psychology & Behavioral Science Collection vormde de term "Educational Television" een thesaurus begrip. De databases gaven samen 307 gepeerreviewde artikelen. Hier zijn uiteindelijk 9 artikelen van gekozen, die als inclusion-criteria de effecten van educatieve televisie beschreven of iets hadden onderzocht over welke kenmerken bijdragen tot de effectiviteit van educatieve programma's.

Tot slot is er nog gezocht op Google, wat leidde tot een aantal afstudeerscripties die een overzicht gaven van de literatuur die over dit onderwerp is geschreven. Aan de hand van deze scripties is er nagegaan of alle relevante artikelen zijn gebruikt. Een aanvulling kon worden gegeven op de onderzoeken die een categorisatie van de humortechnieken hebben gemaakt.

Appendix 2 – Doelen aflevering *Politiek*

Na afloop van aflevering 4 *Politiek* herkent een kind van 8-12 jaar ...

- ... dat Johan van Oldenbarneveld een belangrijk politiek persoon was in de Gouden Eeuw
- ... dat Johan van Oldenbarneveld uit een zeer laag milieu kwam, maar zich opwerkte door met een steenrijke vrouw te trouwen
- ... dat Willem van Oranje alleen maar Frans kon spreken
- ... dat Baltasar Gerards de moordenaar is van Willem van Oranje
- ... dat tolerantie en handel leidde tot veel rijkdom in Nederland
- ... dat er een vrijstaat bestond in de Gouden Eeuw (Kuilenburg) waar iedereen welkom is (dieven, ketters, hoeren, echtbrekers etc.)
- ... dat de katholieken in Nederland werden onderdrukt
- ... dat er ruzie was tussen twee protestantse stromingen: de preciezen en de rekkelijken
- ... dat Maurits van Oranje en Johan van Oldenbarneveldt niet dezelfde protestante stroming steunden
- ... dat Johan van Oldenbarneveld in de gevangenis is onthoofd door Maurits van Oranje

Appendix 3 – Doelen aflevering *Dagelijks leven*

Na afloop van aflevering 8 *Dagelijks leven* herkent een kind van 8-12 jaar ...

- ... dat Nederland één van de rijkste en machtigste landen was in de Gouden Eeuw
- ... dat er ideeën over ziekte en gezondheid waren die tegenwoordig belachelijk worden gevonden (bier drinken in plaats van water, roken als middel tegen de pest, pest als straf van God, rechtop slapen om te blijven ademen en zodat de duivel je niet komt halen)
- ... dat er een ander schoonheidsideaal heerste: mooie vrouwen waren mollig en wit
- ... dat zout gebruikt werd om eten langer te bewaren
- ... dat de meester veel schoolstraffen uitdeelde op school
- ... dat er toen al toerisme was: rijke Fransen en Engelsen kwamen naar Nederland en gingen hier op vakantie
- ... dat de straten geen namen hadden, maar de huizen
- ... dat er werd getest of iemand heks was door na te gaan of ze geen pijn voelden als ze werden geprikt in de wrat, of ze niks wogen en of ze bleven drijven.
- ... dat een beul opgeleid wordt om mensen de kop af te hakken als ze iets fout doen. Slaan ze mis dan worden ze zelf gepakt.

Appendix 4 – Toets

Vragen over het programma ‘Welkom in de Gouden Eeuw’

Naam:

Zet een kringetje om het juiste antwoord:

1. Wie was een belangrijk politiek persoon in de Gouden Eeuw?
 - a. Johan van Oldenbarneveldt
 - b. Rembrandt van Rijn
 - c. Jan Pieterszoon Coen
2. Hoe werd Johan van Oldenbarneveldt beroemd?
 - a. Hij was heel rijk en had veel geld
 - b. Hij was heel arm, maar trouwde met een hele rijke vrouw
 - c. Hij was een vriend van de beroemde Willem van Oranje
3. Welke taal kan Willem van Oranje alleen maar spreken?
 - a. Nederlands
 - b. Duits
 - c. Frans
4. Wie heeft Willem van Oranje vermoord?
 - a. Maurits van Oranje
 - b. Professor Gomarus
 - c. Baltasar Gerards
5. Hoe werd Nederland rijk?
 - a. Door de handel en doordat er rijke buitenlanders naar Nederland kwamen
 - b. Doordat er *géén* buitenlanders in Nederland mochten komen
 - c. Doordat de Nederlandse mensen op vakantie gingen naar het buitenland
6. Wat was een vrijstad in de Gouden Eeuw?
 - a. Amsterdam
 - b. Kuilenburg
 - c. Leiden
7. Wie werden er in Nederland in de Gouden Eeuw onderdrukt?
 - a. de katholieken
 - b. de moslims
 - c. de protestanten
8. Tussen welke twee stromingen van het geloof was ruzie?
 - a. Katholieken en preciezen
 - b. De preciezen en de rekkelijken
 - c. De rekkelijken en de katholieken
9. Steunden Johan van Oldenbarneveldt en Maurits van Oranje dezelfde stroming van het geloof?
 - a. Ja
 - b. Soms
 - c. Nee
10. Hoe is Johan van Oldenbarneveld overleden?
 - a. Johan was ziek
 - b. Maurits heeft Johan in de gevangenis onthoofd
 - c. Johan heeft een ongeluk gehad met zijn paard

11. Was Nederland een rijk en machtig land in de Gouden Eeuw?
 - a. Ja
 - b. Een beetje
 - c. Nee
12. Wat was normaal voor kinderen om te drinken in de Gouden Eeuw?
 - a. Water
 - b. Cola
 - c. Bier
13. Wat was een gezond middel tegen de pest?
 - a. Roken
 - b. Medicijnen
 - c. Veel slapen
14. Wat waren mooie vrouwen in de Gouden Eeuw?
 - a. Dunne vrouwen met een bruine huid van de zon
 - b. Mollige vrouwen met een witte huid
 - c. Slanke vrouwen met blond haar
15. Waar werd zout voor gebruikt?
 - a. Om het eten lekker te maken
 - b. Om het eten sneller klaar te maken
 - c. Om het eten langer te bewaren
16. Wat deed de meester veel met de kinderen op school?
 - a. Spelletjes
 - b. Straffen geven
 - c. In groepjes opdrachten doen
17. Gingen mensen in de Gouden Eeuw op vakantie?
 - a. Ja, maar alleen de rijken
 - b. Ja, iedereen ging op vakantie
 - c. Nee, vakantie bestond toen nog niet
18. Hoe herkenden de mensen een plek in de stad?
 - a. Aan de naam van de straten
 - b. Aan de naam van de huizen
 - c. Aan de naam van de bomen
19. Wat is géén manier om te testen of iemand een heks is?
 - a. Prikken in de wrat
 - b. Kijken of ze niks wegen
 - c. Kijken of hun neus lang is
20. Wat is het werk van een beul?
 - a. Hij moet mensen de kop afhakken als ze iets fout hebben gedaan
 - b. Hij moet mensen helpen weer beter te worden als ze ziek zijn
 - c. Hij moet mensen zoeken die verdwenen zijn

Kijk even na: Heb je bij elke vraag één antwoord gegeven?
Als je dat hebt gedaan, mag je je blad inleveren.

Dank je wel!

Appendix 5– Vragenlijst leerlingen

1. Hoe heet je?

.....

2. In welke groep zit je?

Groep:

3. Hoe oud ben je?

.....jaar

4. Ben je een jongen of een meisje? - *Zet een kruisje in één vakje*

☐ Meisje

☐ Jongen

5. Ben je in Nederland geboren? - *Zet een kruisje in één vakje*

☐ Ja

☐ Nee

6. Hoe vaak spreek je thuis Nederlands? – *Zet een kruisje in één vakje*

☐ Ik spreek thuis altijd of bijna altijd Nederlands

☐ Ik spreek thuis soms Nederlands en soms een andere taal

☐ Ik spreek thuis nooit Nederlands?

7. Humor – *Zet na elke zin een kruisje in één vakje die jouw mening laat zien*

	Helemaal niet mee eens	Niet zo mee eens	Beetje mee eens	Helemaal mee eens
In de klas ben ik meestal een grote grappenmaker	☐	☐	☐	☐
Ik vind het leuk om anderen aan het lachen te maken	☐	☐	☐	☐
Ik kan heel vaak niet meer stoppen met lachen, zo grappig vind ik het	☐	☐	☐	☐
Ik vind het leuk om bij mensen te zijn die heel veel grapjes maken	☐	☐	☐	☐

8. Denken - Zet na elke zin een kruisje in **één** vakje die jouw mening laat zien

	Helemaal niet mee eens	Niet zo mee eens	Beetje mee eens	Helemaal mee eens
Ik hou ervan om na te denken over moeilijke dingen	☐	☐	☐	☐
Ik vind het leuker om moeilijke dingen dan makkelijke dingen op te lossen	☐	☐	☐	☐
Als ik het antwoord van een som zie, wil ik ook altijd weten <i>hoe</i> ze de som hebben opgelost.	☐	☐	☐	☐
Ik hou er van om moeilijke dingen op te lossen	☐	☐	☐	☐

9. Geschiedenis - Zet na elke zin een kruisje in **één** vakje die jouw mening laat zien

	Helemaal niet mee eens	Niet zo mee eens	Beetje mee eens	Helemaal mee eens
Ik vind het interessant om te leren over geschiedenis.	☐	☐	☐	☐
Ik vind het leuk om iets te horen over hoe het vroeger ging	☐	☐	☐	☐
Ik zou vaker geschiedenis willen hebben op school	☐	☐	☐	☐

10. Kijk jij wel eens naar het televisieprogramma 'Klokhuis'?

- ☐ Nooit (→ vul bij vraag 11 ook 'nooit' in)
- ☐ Soms (één keer in de maand)
- ☐ Vaak (elke week in elk geval één keer)
- ☐ Heel vaak (bijna elke dag of elke dag)

11. Als je naar Klokhuis kijkt, kijken je ouders dan met je mee?

- ☐ Nooit
- ☐ Soms
- ☐ Vaak
- ☐ Altijd

Aflevering Politiek

1. Had je dit programma over de politiek in de Gouden Eeuw al eerder gezien?

- ☐ Ja
☐ Nee

2. Welk rapportcijfer geef jij deze aflevering? Je kan kiezen voor een:

1 = heel slecht	2 = slecht	3 = zeer onvoldoende	4 = onvoldoende	5 = matig / zwak
6 = net voldoende	7 = voldoende	8 = goed	9 = heel goed	10 = kan niet beter

Ik geef de aflevering een

3. Wat vond je erg leuk aan deze aflevering?

.....
.....

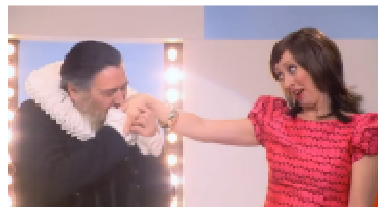
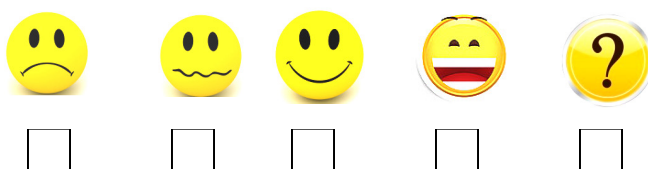
4. Wat vond je helemaal niet leuk?

.....
.....

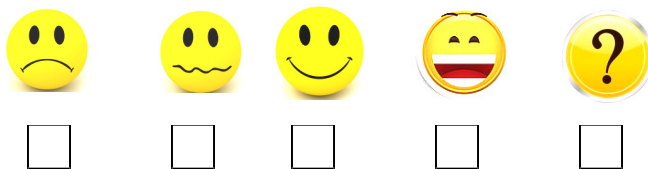
5. Wat vind jij? Zet onder elke zin **één** kruisje in het vakje ☐ met jouw mening.

Vind je het helemaal niet grappig 😞, vind je het niet zo grappig 😐, vind je het grappig 😊, vind je het heel erg grappig 😄 of weet je niet meer welk stukje het was ?

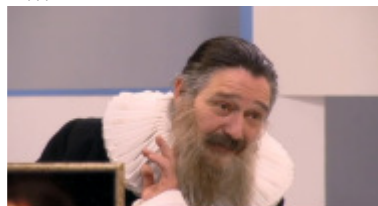
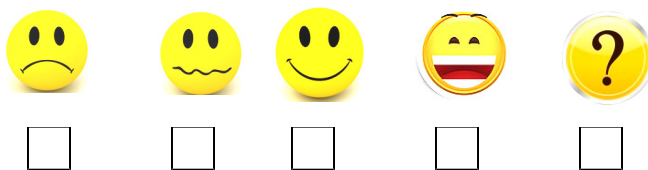
a. Ik vond de verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt ...

b. Ik vond het overdreven doen van Dorine ...

c. Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was. Dit vond ik ...

d. Ik vond het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus...

☐☐☐☐☐

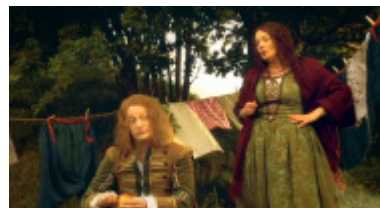
e. Ik vond de zoektocht naar Balthasar Gerards ...

☐☐☐☐☐

Weet jij welk televisieprogramma hier wordt nagedaan?

- ☐ Ja, het programma:
- ☐ nee

f. De vrouw die de was ophing zei: 'o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.' Dit vond ik....

☐☐☐☐☐

g. De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder. Dit vond ik....

☐☐☐☐☐

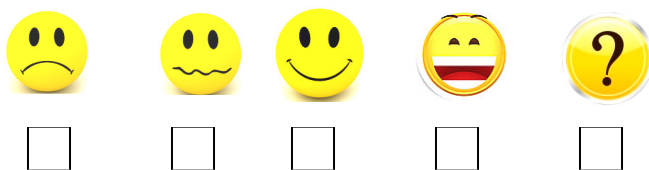
h. Ik vond het gevecht met de handpoppen...

☐☐☐☐☐

i. Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten, vond ik...

☐☐☐☐☐

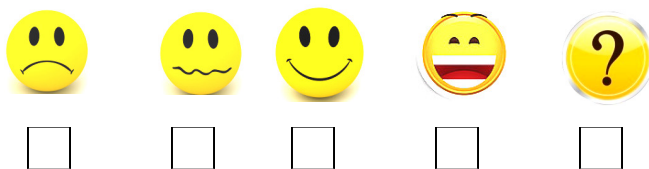
j. Ik vond de marteling van de onschuldige man in de gevangenis...

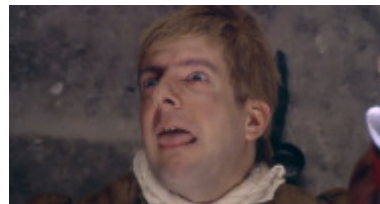
☐ ☐ ☐ ☐ ☐

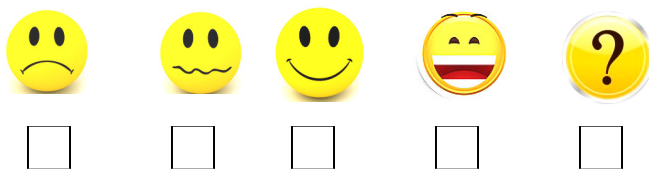
k. Ik vond de gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling...

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

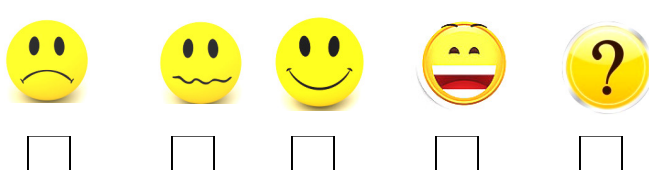
l. Ik vond de gekke stemmen van de meisjes in de quiz...

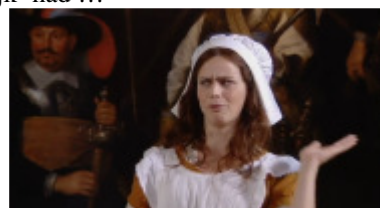
☐ ☐ ☐ ☐ ☐

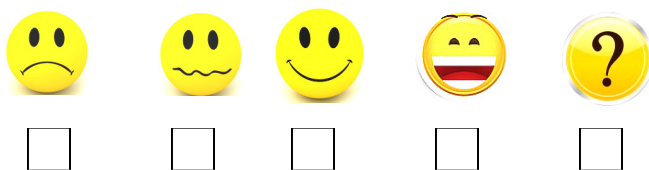
m. Ik vond de grap van het meisje die zei dat ze een 'pokkenhuwelijk' had ...

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

n. Ik vond het lied dat Maurits van Oranje zong

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Weet jij welk televisieprogramma wordt nagedaan?

- ☐ Ja, het programma:
☐ nee

6. Welk stukje van alle plaatjes bij vraag 5 vond je het allergrappigste? Schrijf de letter van dat plaatje (a,b,c,d,e,f, g, h, i, j, k, l, m, n) op:

De allermest grappige vond ik letter

7. Welk stukje van alle plaatjes bij vraag 5 vond je het minst grappig? Schrijf de letter van dat plaatje (a,b,c,d,e,f, g, h, i, j, k, l, m, n) op:

De minst grappige vond ik letter

Aflevering Dagelijks leven

1. Had je dit programma over het dagelijks leven in de Gouden Eeuw al eerder gezien?

- ☐ Ja
☐ Nee

2. Welk rapportcijfer geef jij deze aflevering? Je kan kiezen voor een:

1 = heel slecht	2 = slecht	3 = zeer onvoldoende	4 = onvoldoende	5 = matig / zwak
6 = net voldoende	7 = voldoende	8 = goed	9 = heel goed	10 = kan niet beter

Ik geef de aflevering een

3. Wat vond je erg leuk aan deze aflevering?

.....
.....

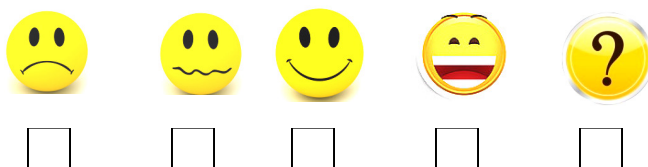
4. Wat vond je helemaal niet leuk?

.....
.....

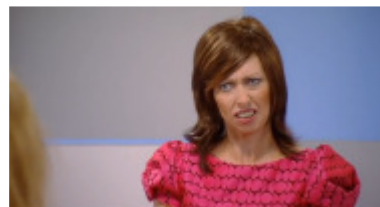
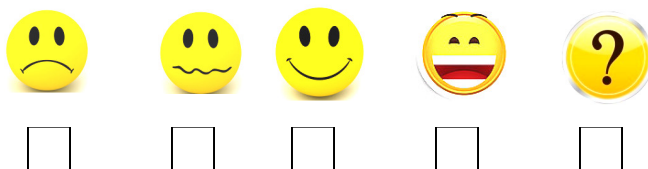
5. Wat vind jij? Zet onder elke zin **één** kruisje in het vakje ☐ met jouw mening.

Vind je het helemaal niet grappig 😞, vind je het niet zo grappig 😐, vind je het grappig 😊, vind je het heel erg grappig 😄 of weet je niet meer welk stukje het was ? ?

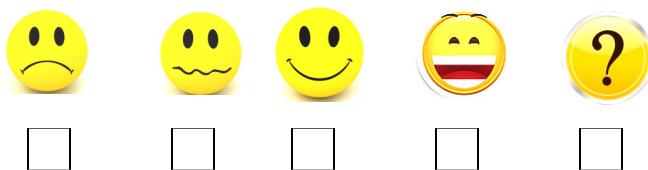
a. Ik vond het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...

b. Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals *Oja? Ja. Oja? Ja. En: Jammer, Jammer, Jammer..* Dat vond ik...

c. De mensen denken dat roken en bier heel gezond is. Dit vond ik...

d. De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarnevelt. Dit vond ik ...

☐☐☐☐☐

e. De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen. Dit vond ik ...

☐☐☐☐☐

f. Ik vond de Miss Verkiezing ...

☐☐☐☐☐

Weet jij welk televisieprogramma wordt nagedaan?

- ☐ Ja, het programma:

☐ nee

g. Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza's bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet. Dit vond ik ...

☐☐☐☐☐

h. Ik vond de gemene straffen van de leraar...

☐☐☐☐☐

i. De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen. Dit vind ik...

☐☐☐☐☐

☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

j. Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: 'een ijsbeer is dus een gelikte beer' Dit vind ik...

☐

☐

☐

☐

☐

k. Ik vond het hoofd afhakken van de dief ...

☐

☐

☐

☐

☐

l. Ik vond de reclame voor de opleiding van beul ...

☐

☐

☐

☐

☐

m. Ik vond de achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist...

☐

☐

☐

☐

☐

n. Ik vond de scheten en boeren van Maarten en Trui ...

☐

☐

☐

☐

☐

6. Welk stukje van alle plaatjes bij vraag 5 vond je het allergrappigste? Schrijf de letter van dat plaatje (a,b,c,d,e,f, g, h, i, j, k, l, m, n) op:

De allermeest grappige vond ik letter

7. Welk stukje van alle plaatjes bij vraag 5 vond je het minst grappig? Schrijf de letter van dat plaatje (a,b,c,d,e,f, g, h, i, j, k, l, m, n) op:

De minst grappige vond ik letter

8. Je hebt nu twee afleveringen gezien. Zou je zelf wel iemand van deze spelers willen zijn?
Je mag *van alle plaatjes maar één vakje* aankruisen:

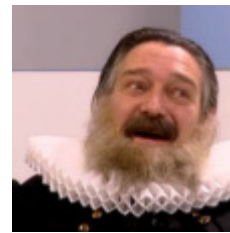
Gevangene

☐

Willem van Oranje

☐

Maurits van Oranje

☐

Johan van Oldenbarneveldt

☐

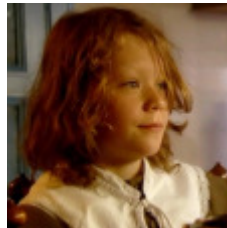

De katholieke man

☐

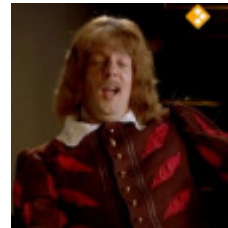

Arie

☐

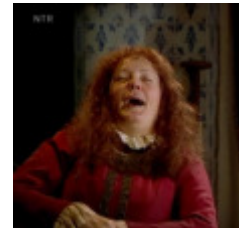

Greet

☐

Jongetje dat bier drinkt

☐

Maarten

☐

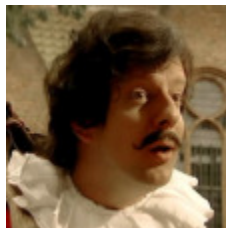
Trui

☐

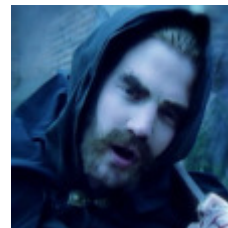

De 4^e vrouw van de miss-verkiezing

☐

Leraar

☐

Toerist

☐

Beul

☐

Nee, ik zou niemand willen zijn

☐

Leg uit waarom:

.....

.....

.....

9. Vond je ook nog iets moeilijk om te begrijpen? Schrijf dat dan hieronder op:

.....

.....

Appendix 6 – Vragenlijst leerkracht

1. Ik geef les op basisschool:

2. Groep:

3. Hebben de leerlingen al eerder les gehad over de Gouden Eeuw?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, namelijk over de onderwerpen:
 - ☐ VOC
 - ☐ Kunst
 - ☐ Wetenschap
 - ☐ Politiek
 - ☐ Oorlog en Vrede
 - ☐ Arm en Rijk
 - ☐ Handel
 - ☐ Dagelijks leven
 - ☐ Anders namelijk

4. Kijkt u met uw klas vaker naar afleveringen van het Klokhuis?

- ☐ Nooit
- ☐ Zelden (enkele keren per schooljaar, ca. 1-4 keer)
- ☐ Af en toe (ongeveer 1x per 1-2 maanden)
- ☐ Vaak (elke maand)
- ☐ Zeer vaak (elke week)

5. Heeft u met uw klas één van de afleveringen uit de serie over de ‘Welkom in de Gouden Eeuw’ bekeken?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, namelijk
 - ☐ Aflevering 1 - VOC
 - ☐ Aflevering 2 - Kunst
 - ☐ Aflevering 3 - Wetenschap
 - ☐ Aflevering 4 - Politiek
 - ☐ Aflevering 5 - Oorlog en Vrede
 - ☐ Aflevering 6 - Arm en Rijk
 - ☐ Aflevering 7 - Handel
 - ☐ Aflevering 8 - Dagelijks leven

6. Voor de betrouwbaarheid van het onderzoek is het van belang dat het onderwerp ‘De Gouden Eeuw’ gedurende de periode maart tot mei 2013 niet wordt behandeld in de groep. Wilt u hiervoor tekenen als blijkt dat u hiermee akkoord gaat?

..... (paraaf/handtekening)

Appendix 7 – Interview regisseur

1. Als onderzoeker heb ik geprobeerd om de belangrijkste humortechnieken te analyseren en in een vragenlijst voor leerlingen te verwerken. Aangezien u het script heeft geschreven en de humor heeft bedacht, zou ik samen met u willen verifiëren of de achterliggende humortechnieken van elke scene juist zijn of dat u hier iets anders mee hebt bedoeld.

Aflevering 4 – Politiek

a	De verliefde omgang tussen de Dorine en Johan van Oldenbarneveldt ...	Seksuele zinspeling (8d)
b	Het overdreven doen van Dorine ...	Overdrijving (2d)
c	Johan van Oldenbarneveldt deed alsof hij de beste was...	Grootspraak (3b)
d	Het dansen van Willem van Oranje op het volkslied Wilhelmus...	Satire (6a)
e	De zoektocht naar Balthasar Gerards ...	Parodie (3a) op Opsporing Verzocht
f	De vrouw die de was ophing zei: ‘o, o, o wat is ons land toch vol. Ze pikken onze banen in en pakken onze huizen af.’.	Parodie (3a) op Geert Wilders
g	De katholieke man vergeet het wachtwoord bij de schuilkelder.	Onhandigheid (slapstick, 5e)
h	Het gevecht met de handpoppen...	Clownesk gedrag (1a)
i	Dat er opeens een bokswedstrijd tussen Gomarus en Arminius kwam in plaats van dat ze gingen praten..	Conceptuele verrassing (2a)
j	De marteling van de onschuldige man in de gevangenis...	Leedvermaak (5h)
k	De gekke stem en gezicht van het hulpje bij de marteling...	Merkwaardige stem/gezicht (5b,c)
l	De gekke stemmen van de meisjes in de quiz...	Merkwaardige stemmen (5c)
m	De grap van het meisje die zei dat ze een ‘pokkenhuwelijk’ had ...	Woordspeling (7d)
n	Het lied dat Maurits van Oranje zong	Parodie (3a) op ‘Het spijt me’

Aflevering 8 – Dagelijks leven

a	Het springen en de overdreven bewegingen van de gasten Arie en Greet ...	Clownesk gedrag (1a)
b	Dat Dorine soms Arie en Greet napraat, zoals <i>Oja? Ja. Oja? Ja.</i> En: <i>Jammer, Jammer, Jammer..</i>	Herhaling (8e)
c	De mensen denken dat roken en bier heel gezond is.	Conceptuele verrassing (2a)
d	De tweede en derde vrouw zeggen dat ze gek zijn op oude mannen, mannen met baarden, en Johan van Oldenbarneveldt...	Seksuele zinspeling (8d)
e	De vierde vrouw die in de Miss Verkiezing kwam, was heel anders dan de andere drie vrouwen...	Visuele verrassing (2b)
f	De Miss Verkiezing..	Parodie (3a) op Hollands’ next top model
g	Dorine vertelt iets over magnetron, sapcentrifuge, pizza’s bellen. Dat snappen de Arie en Greet niet...	Misverstand (4a)
h	De gemene straffen van de leraar...	Leedvermaak (5h)
i	De Franse man moest naar het slechtste hotel. De Amsterdamse man en vrouw moesten hierom lachen...	Leedvermaak (5h)
j	Ijsbeertjes ontstaan doordat de moederbeer een klomp ijs likt in de juiste vorm. Het jongetje zegt: ‘een ijsbeer is dus een gelikte beer’...	Woordspeling (7d)
k	Het hoofd afhakken van de dief ...	Leedvermaak (4)/ Slapstick omdat het net niet gebeurde (5a)
l	De reclame voor de opleiding van beul ...	Parodie op reclames (3a)

- m De achtervolging op de dief toen die de portemonnee had gestolen van de journalist... Achtervolging (1d)
n De scheten en boeren van Maarten en Trui ... Geluidseffecten (4d)

2. *Zijn er nog bepaalde humortechnieken die niet in de vragenlijst staan, maar waarvan u wel benieuwd bent hoe kinderen hierop reageren?*

Nee, dat niet. Ik vind dat je dit allemaal goed hebt geanalyseerd.

Waar ik wel benieuwd naar ben, is of kinderen zich ook met één van de personen identificeren. Zouden ze een bepaald type willen zijn?

Verder ben ik ook benieuwd naar of ze bepaalde dingen niet hebben begrepen.

NB. Een aantal van de volgende vragen zijn ook aan de eindredacteur gesteld en de gegeven antwoorden zijn de samenvoegingen hiervan.

3. *Denkt u dat de kinderen (8-12 jaar) alle humortechnieken zullen waarderen? Of zijn bepaalde humortechnieken ook op andere doelgroepen gericht?*

Regisseur/Eindredacteur: Ik denk niet dat kinderen alle humor even leuk zullen vinden. Waarschijnlijk zullen ze vooral moeten lachen om de visuele humor en is de verbale humor voor hen te hoog gegrepen. Toch mag er in humor wel gelaagdheid zitten, dat geeft niet mits de kinderen de essentie maar begrijpen. Sommige humor gaat over de hoofden van de kinderen heen, maar is juist leuk voor de ouders. Een voorbeeld is de seksuele zinspelingen van Dorine. Ik verwacht dat kinderen zullen denken 'wat doet die vrouw gek', dat zullen ze grappig vinden. Ouders zullen vooral moeten lachen om wat ze zegt. Kinderen zullen waarschijnlijk de scènes ertussen meer waarderen en ouders meer de studioscènes met Dorine en de gast.

Kinderen zullen waarschijnlijk ook de achtste aflevering *Dagelijks leven* meer waarderen dan de vierde aflevering *Politiek*, omdat daar veel kinderen in voorkomen. Waarschijnlijk spreekt hen dat meer aan.

3. *Wat willen jullie met deze serie bereiken?*

Regisseur/Eindredacteur: Het gaat vooral om het opwekken van liefde voor geschiedenis. Dit hebben we nu gedaan met humor. Daarnaast willen we informatie over de Gouden Eeuw/geschiedenis overbrengen (zie doelen Appendix 2 en 3)

4. *Waarom zit er een heksenscene in terwijl er in deze tijd haast geen heksenvervolgingen waren?*

Regisseur: Eigenlijk waren de heksenvervolgingen toen al bijna voorbij. Het kwam nauwelijks meer voor, maar nog wel een enkele keer. Omdat het erg aanspreekt en één van de acteurs dit ook nog erg leuk vond, hebben we het er wel in verwerkt. We hebben het daarom de 'laatste' heksenvervolging genoemd, zo is het historisch gezien toch waar.

Eindredacteur: Deze scene vind ik achteraf niet helemaal geslaagd. Maar het was een onderwerp die de regisseur en acteurs erg graag wilden, omdat het zou aanspreken.

5. *Waarom dienen de bordjes 'Echt waar'?*

Regisseur: De bordjes 'echt waar' zijn om nog extra aandacht te vestigen op bepaalde historische gebeurtenissen. Kinderen onthouden dan misschien dat stukje extra goed. Sommige gebeurtenissen waar een bordje bij staat, lijken namelijk onwaarschijnlijk, maar zijn juist wel echt waar. Andere gebeurtenissen zouden echt gebeurd kunnen zijn, maar zijn verzonnen. Een voorbeeld is wat Arie en Greet vertellen over wat ze die dag gegeten hebben. Er is een afweging gemaakt in het aantal bordjes, het moeten er namelijk geen 5 per scène worden, dat is te veel.

6. *Tot dusver is er over de aflevering zelf gesproken. Hoe is het proces van het tot stand komen van deze afleveringen in zijn werk gegaan?*

Eindredacteur: Normaal gesproken maken we Klokhuisafleveringen waar informatiescènes met humorscènes worden afgewisseld. We wilden nu de uitdaging aangaan om de informatie en humor samen te brengen tot één grote scene, waarbij humor wordt gebruikt om de informatie over te dragen.

Dit doel moest worden bereikt door informatie over te dragen door middel van humor.

Hierbij is het onderwerp de Gouden Eeuw gekozen, omdat dit onderwerp al iets verder in de tijd terug is. Grappen maken over recentere geschiedenis, zoals de NSB, de Tweede Wereldoorlog of 11 september 2001 ligt nu nog heel gevoelig en is nog niet echt geschikt.

We zijn gestart met een aantal vergaderingen die om de drie weken plaatsvonden. Dit gebeurde in de vorm van een lunch, waarbij de experts van de volwassenendocumentaire over de Gouden Eeuw (een serie die tegelijkertijd is gemaakt en uitgezonden) langskwamen en over hun bevindingen vertelden. De regisseur maakte hierover aantekeningen met elementen die interessant konden zijn voor hun eigen serie.

Verder zijn we samen naar een aantal exposities en musea geweest die informatie gaven over de Gouden Eeuw. Tijdens deze bezoeken werden zij rondgeleid en kregen zij verdere informatie.

Vervolgens is de regisseur gestart met het schrijven, opnemen en regisseren van slechts één aflevering. In veel gevallen gebeurt het dat er een hele serie wordt gemaakt, maar ik wil altijd eerst kijken of het 'werkt'. Als het blijkt te werken, geeft dit zelfvertrouwen en weet iedereen waarvoor hij/zij het doet. Als het niet blijkt te werken, kan er nog wat worden bijgesteld.

De eerste aflevering is getest in twee groepen met kinderen. Er werd geobserveerd hoe kinderen reageerden. Na afloop werd er naar de reacties van de kinderen gevraagd. Het bleek dat er nauwelijks hard op werd gelachen, maar dat kinderen wel heel geconcentreerd zaten te kijken. Na afloop bleken ze het geweldig te hebben gevonden. Er is geen verslag hiervan gemaakt.

De eerste aflevering is verder nog informeel voorgelegd aan een aantal volwassenen, vrienden van de makers. Zij gaven ook hun reacties. Verder was ik vooral degene die feedback gaf, aangezien de regisseur de aflevering in elkaar had gezet.

De test had tot gevolg dat er een aantal verbeteringen zijn aangebracht. Zo waren er eerst animaties gebruikt die de verschillende scènes aan elkaar spraken. Dit bleek niet erg geslaagd te zijn en is vervangen door een echte persoon 'Dorine'.

Hierna zijn de overige afleveringen opgenomen en geregisseerd. Deze zijn allemaal gecontroleerd op historische waarheid door geschiedkundigen. De uitzendingen van de afleveringen hebben plaatsgevonden in december 2012 en januari 2013.